

Универзитет “Св.Кирил и Методиј”

Филозофски факултет

Скопје

Институт за одбранбени, безбедносни и мировни студии

Тема:”Поставеноста на приватната безбедност во национални и
меѓународни рамки и потребата од нејзино регулирање“

-магистерски труд-

Изработил:

Ивана Начарова

Ментор:

Проф.д-р Оливер Бакрески

Март, 2019

Скопје

Содржина:

Идејна скица.....	(стр.6)
ГЛАВА 1	
Безбедност.....	(стр.18)
1. Терминолошки дивергенции околу поимот за безбедноста.....	18
2. Современо сфаќање на поимот безбедност.....	19
3. Дефинициски пристап.....	20
ГЛАВА 2	
Приватна безбедност.....	(стр.22)
1. Појава на приватната безбедност.....	22
2. Историски развој на приватната безбедност.....	23
3. Современо сфаќање на приватната безбедност.....	24
4. Поим и дефинирање на приватната безбедност.....	28
5. Предмет и цели на приватната безбедност.....	30
6. Задачи на приватната безбедност.....	33
7. Дејности на приватната безбедност.....	34
8. Содржина и организација на системот за приватно обезбедување.....	35
9. Карактеристики на приватната безбедност.....	39
10. Значење на приватната безбедност.....	39
11. Структура на приватната безбедносна индустрија.....	40
- Разлики помеѓу договорно и сопствено обезбедување.....	41
12. Пазар на воени и безбедносни услуги.....	42
- Споредба на постоечките пазари.....	42
13. Односот помеѓу полицијата и приватната безбедност.....	44
- Ограничена надлежност на полицијата.....	46
- Реактивна улога на полицијата.....	47
14. Приватното обезбедување и контрола на сила.....	48
15. Приватните воени и безбедносни компании.....	49
16. Приватни воени компании.....	50
17. Приватни безбедносни компании.....	51

ГЛАВА 3

Регулирање на приватната безбедност.....	(стр.52)
1. Цели, обем и ограничувања.....	52
2. Потреба од регулирање.....	53
3. Регулација: Европско ниво.....	55
- Европска унија.....	55
- Совет на Европа.....	56
- Европска конвенција за човекови права (ЕКЧП).....	57
- Конвенција за заштита на поединците во поглед на автоматската обработка на личните податоци.....	58
- Конвенција за контрола на набавување и поседување на огнено оружје од страна на поединци.....	58
- Конвенција за перење на пари, откривање, заплена и конфискација на приноси од казниво дело.....	59
4. Регулација на национално ниво.....	59
- Контрола и одговорност на приватните безбедносни компании.....	60
- Услови за влез.....	61
- Селекција и вработување на приватен безбедносен персонал.....	62
- Обука на приватниот безбедносен персонал.....	63
- Идентификација на приватниот безбедносен персонал.....	63
- Употреба на огнено оружје од страна на вработените во приватните безбедносни компании.....	64
5. Саморегулирање на Европско ниво.....	64
6. Саморегулирање на национално ниво.....	65
7. Примена на меѓународното право и прописи кај ПВК.....	66
8. Пример: Ирак – реформи, приватизација, регулација, последици.....	67
- Приватни актери, обезбедување на безбедноста и реформа на безбедносниот сектор во Ирак.....	68
- Последиците од Ирак.....	70
- Регулација на ПВК.....	71

9. Империтиви за понатамошна регулација на приватната безбедносна индустрија.....	71
- Улогата на превенција на криминалот во приватната безбедност.....	72
- Компетентност и употреба на сила во индустријата за приватна безбедност.....	72
- Пропусти во чесноста и компетентноста на индустријата за приватната безбедност.....	73
- Улогата на приватното обезбедување во борба против тероризмот.....	73
10. Обврски за државите (државата – домаќин, државата – вработувач и матичната држава).....	74
- Обврски на државата – домаќин.....	74
- Обврски на државата – вработувач.....	75
- Обврски на матичната држава.....	77
11. Бенефити од регулацијата.....	78
- Поддршка на слаби но легитимни влади.....	78
- Поддршка на меѓународни мировни операции.....	78
- Поддршка на хуманитарни организации.....	80
12. Приватизација на мирот (пример: Сиера Леоне).....	80
- ПБВК во Сиера Леоне.....	80
- Придонеси за безбедноста и мирот од ПБВК во граѓанската војна во Сиера Леоне.....	83
- Последици од придонесот за мирот и безбедноста од страна на ПБВК.....	84
13. Регулација на меѓународно ниво.....	87
- Обврски според меѓународното право.....	87
- Закон за неутралност.....	87
- Забрана за употреба на сила.....	88
- Опции за ефективна интернационална регулација на приватни воени и безбедносни компании.....	88
14. Како се регулирани ПВК во различни национални средини ? пример: Јужна Африка и САД.....	90

- Соединетите Американски Држави.....	90
- Јужна Африка.....	90

ГЛАВА 4

Приватен безбедносен сектор во Р.Македонија.....(стр.92)

1. Трансформација на безбедноста во транзициски општества низ македонската призма.....	92
2. Појава и развој на приватниот безбедносен сектор во РМ.....	95
3. Законодавна рамка.....	97
4. Услуги кои ги даваат приватните безбедносни компании во Македонија.....	98
5. Врски меѓу приватните безбедносни компании и секторот за безбедност.....	99
6. Политички врски.....	100
7. Контрола и надзор.....	101
8. Комора на РМ за приватно обезбедување.....	102
9. Агенции за обезбедување во РМ.....	103
10. Регулирање на приватната безбедност во Македонија.....	104

Заклучок.....(стр.112)

Библиографија.....117

Идејна скица

1.Формулирање на проблемот на истражување

Во безбедносните студии долго се сметало дека контролата, санкциите и употребата на сила и припаѓаат на државата. Во последните две децении, приватната безбедност спаѓала во таа конвенционална мудрост. Но приватните компании за обезбедување се индустрија која многу брзо се шири, и е се позастапена на пазарот на трудот. Приватните компании за обезбедување добиваат се поширок опсег на обврски и надлежности, повеќе видови на услуги кои ги нудат на пазарот, имаат се поголем број на вработени и многу лица кои ги ангажираат. Полека полека, стануваат рамноправни со државните сили, и имаат способност да обезбедат услуги исти или слични како државата. Истотака голем е и бројот на држави кои ангажираат приватни компании за обезбедување кои нудат воени услуги, и на тој начин ја засилуваат својата воена сила. Одтука се јавува и прашањето за реалната сила и моќ која ја поседуваат овие компании и големата потреба од нивна државна регулација. Доколу им се даде неограничена моќ на употреба на сила и слобода на делување тие би можеле да ги заменат целосно државните сили, што секако не е пожелно. Приватната безбедност го поткопува колективниот монопол на државата над употребата на сила во светската политика, а со тоа и главната карактеристика на суверениот систем. Без тој колективен монопол, државите се соочуваат со се поголеми дилеми за тоа дали да го ангажираат приватниот безбедносен сектор и како на најдобар начин да го регулираат извозот на безбедносните услуги.

Постоењето на широки алтернативи на пазарот за пружање на воени услуги ги менува опциите кои стојат на располагање на државите за водење на надворешната и безбедносната политика. Употребата на алтернативите кои ги нуди пазарот преку владини договори, делува различно од употребата на модерните воени организации, и им дава предност на некои делови од владата отколку на други. Користењето на пазарот за сила генерално им дава предност на извршната власт во однос на законодавната власт, ја намалува транспарентноста и мобилизацијата потребна за испраќање на сили во други земји. Според тоа, употребата на алтернативите на пазарот често го вклучува приватниот сектор во донесувањето на одлуките давајќи им на оние кои имаат комерцијални интереси политичко влијание над нивното формирање и имплементација. Заради овие промени,

опциите на пазарот се полесни за превземање на авантуристичка надворешна политика или акции кои немаат широка поддршка во политиката и најверојатно е дека таа акција ќе биде превземена.

Како што напоменав, приватниот безбедносен сектор во целина има достигнато зрелост во однос на обемот и разновидноста на услугите кои ги нуди. Дури и покрај тоа што некои сметаат дека е пожелно да се забранат приватните безбедносни компании, побарувачката и понудата на овие услуги достигнаа точка дека тоа не би било можно ништо да се стори. Приватните безбедносни компании се повеќе присутни во многу области на правда и внатрешни работи, како и во заштитата на енергијата, транспортот, комуникациите, внатрешната безбедност, здравјето и во помошта при катастрофи. Додека не е ниту пожелно ниту изводливо да се забранат, барем важно е да се обезбедат минимални стандарди за нивна регулација. Меѓународната регулатива е потребна за приватните безбедносни компании, бидејќи тие може да станат прилично „номадски со цел да го избегнат националното законодавство што тие го сметаат за несоодветно или претерано.“ Законодавство е потребно да ги направи приватните безбедносни компании и нивните индивидуални членови одговорни за своите постапки, особено што големата разликата помеѓу приватните безбедносни компании и државните сили е тоа што вторите се директно одговорни пред парламентот, владата и јавноста, додека приватните безбедносни компании само треба да одговорат на барањата на акционерите и клиентите. Регулативата е, исто така, од суштинско значење во поглед на потенцијалната штета што корупцијата би можела да ја направи во исклучително чувствителните области на безбедноста. Регулативата, исто така, може да помогне за подобро да се осигура дека вработените во приватните безбедносни компании нема да вршат криминални дејствија. Секако поголема регулатива може да доведе до зголемена одговорност. Подобрена регулатива ќе помогне да се направи разлика меѓу чесни и дискредитирани приватните компании за безбедност, и на крајот да се отстранат вторите. Исто така, регулативата може да придонесе за подобрување на професионализмот на секторот и за зголемување на довербата на јавноста во индустрија на приватната безбедност.

Во досегашните искуства имало голем број на проблематични случаи на грубо, корумпирано и некомпетентно однесување, а во некои случаи дури и јавни скандали,

вклучувајќи приватни припадници на безбедносните сили од земјите во Европа во текот на изминатите години, јасно покажувајќи ја потребата од сериозна регулација.

Кога САД доби убедлива победа против војската на Ирак во 2003 година, повеќе од еден од секои десет луѓе биле вработени од приватни компании за обезбедување работејќи го она (логистика, оперативна поддршка на вооружените системи и обука) што порано го вршел војничкиот персонал. По падот на ирачката влада следело беззаконие, силите на коалицијата биле недоволно раширени, а силите на приватната „војска“ ја преплавиле земјата. Некои од Привремената коалициона влада биле вработени за да ги обучуваат силите на ирачката полиција, ирачката армија, и приватните ирачки сили да ги чуваат објектите на владата и нафтените полиња. Други приватни компании за обезбедување работеле за американската војска приведувајќи и испрашувајќи затвореници, за обезбедување на сигурноста на вработените за обнова на нафтените полиња, за АВС вестите, за Триголниот институт за истражување или за некоја од многубројните внатрешни невладини организации кои работеле во државата. До пролетта 2004 година, било проценето дека од вкупно 20,000 лица вработени во приватното обезбедување, главно биле пензионирани војници или полицајци од разни земји како Чиле, Фиџи, Израел, Непал, Јужна Африка, Велика Британија и САД, вработени од страна на 60 различни приватни безбедносни компании кои работеле за владата на САД, Британската влада, СРА, приватни фирми и невладини организации во земјата. Во 2006 година пописот на Одделот за одбрана на САД, на изведувачи во Ирак, покажал дека повеќе од 100 000 луѓе работеле заедно со 130 000 трупи на САД. Улогата на приватните компании за обезбедување во окупацијата на Ирак била во центарот на вниманието на јавноста кога четири вработени во приватни компании за обезбедување на САД Блеквотер, биле убиени и осакатени на 31 март 2004 година и кога договорените испитувачи работејќи за САСИ и за Титан биле меѓу вмешаните во злоупотребите во затворот Абу Граиб.

Улогата на приватното обезбедување во Ирак е последната глава во наглиот развој на приватното обезбедување. Додека државниот монопол на употреба на сила за кој што Макс Вебер пишува, бил претеран пренагласен од почетокот и иако имаше потреба од приватниот сектор на полето на безбедноста, во последните две децении таа улога пораснала и е поголема и поразлична сега отколку каква што била од основањето на модерната држава. Приватните компании за обезбедување денес обезбедуваат повеќе

видови услуги вклучувајќи и некои кои биле сметани за основни воени способности во модерната ера. Според тоа, промените во природата на вооружените конфликти доведоа до тоа да задачи кои не се во центарот на основните воени способности (како што се делувањето на вооружените системи и контролата) да бидат доверени на приватните компании за обезбедување. Освен тоа, државите не се единствените организации кои вработуваат приватно обезбедување. За да ги постигнат своите цели, транснационалните недржавни актери (невладини организации, мултинационални корпорации и др.) се повеќе ги финансираат безбедносните услуги. Накратко, развиениот транснационалниот пазар за давање на услуги во областа на безбедноста денес постои напоредно со државниот систем и државните сили.

Точната улога на приватните компании за обезбедување во земјите-членки на Советот на Европа, зависи од различни фактори. Првиот фактор е неодамнешното широкото прифаќање на неолибералните модели за организација на јавниот сектор, вклучувајќи ја и изградбата на квази-пазари, воведување на техники на бизнис менаџмент, конкурентни ценовни тендери како и правење на приватни компании од оние што порано биле јавни служби. Ова доаѓање на нео-либерална влада е важен фактор за зголемување на приватните компании за обезбедување. Втор фактор е нивото на демократизација и владеењето на правото во земјите во транзиција. Навистина, многу пост-комунистички европски држави се во процес на спроведување болни политички и економски реформи. Особено, веднаш по промената на режимот, и државните институции и правната рамка се фундаментално реформирани и прилично слаби. Во такви околности, јавноста има тенденција да не верува дека полицијата и другите државни служби за безбедност можат да се справат ефикасно со проблемите со криминал кои видливо се зголемуваат за време на периодот на транзиција, што доведе до голема побарувачка за услугите понудени од страна приватните компании за обезбедување. Покрај тоа, улогата која ја играат приватните компании за обезбедување, исто така, зависи од типот на закани и ризици со кои се соочува општеството. На пример, во Србија, поради големиот број на неодамнешни убиства, има висока побарувачка за блиска заштита. Улогата на приватните компании за обезбедување во Русија и други пост-советски држави мора да се сфати во контекст на драматичните промени што се случија во безбедносната ситуација и реформите на безбедносниот сектор во овие земји во 1990-тите. Како што беше случај во нивните

западни пандани, одржувањето на безбедноста веќе не можеше да биде сфатена како единствено зачувување на државата во пост-советскиот регион. Во Русија и во другите пост-советски држави, приватизацијата на безбедноста не беше еволутивен процес, но започна со големи чекори во раните 1990-ти како ненамерна последица на колапсот на Советскиот Сојуз и „дивиот капитализам“ што следеше. Во отсуство на ефективен систем за заштита на имотите и спроведувањето на договорите, приватниот сектор беше во очајна потреба од недржавните безбедносни служби. Проценките покажуваат дека околу 70% од договорите во Русија во почетокот на пост-советските години, беа спроведени без прибегнување кон државата, но од страна на приватни компании за безбедност. Според Данкан Хискок, улогата на приватните безбедносни компании во Русија се разликува од оние во Западна Европа. Слабите државни институции не беа во можност да го зачуваат државниот монопол на сила а приватните компании за обезбедување беа во можност брзо да ја пополнат празнината со преземање на персоналот од намалената државна полиција, разузнавање и војска. Покрај тоа, широко распространетата корупција резултираше не само со поединци во приватниот сектор, но исто така и во јавниот сектор, гледајќи можност да наплаќаат пари за обезбедување на безбедноста. Безбедноста стана производ како, било кој друг, речиси без разлика на тоа кој ја нуди.

2. Досегашни истражувања

Во светот до сега имало голем број на истражувања во врска со улогата на приватните безбедносни компании во национални и меѓународни рамки. Резултатите од овие истражувања најчесто ја покажувале потребата од поголема државна регулација на овој сектор, и потребата за обезбедување поефикасна и поодговора безбедност за клиентите, државата и нејзините граѓани. За поубаво објаснување на ова ќе наведоам неколку примери за неодговорност и корупција од страна на вработени во приватните безбедносни компании. Во 2004 година вработени на една приватна безбедносна компанија одговорни за безбедноста во одредени железнички станици злоставувале бездомни лице во подрумот на железничката станица. Менаџерите на приватната компанија не го испитале овој случај сè додека локалните медиуми не го откриле скандалот. Во 2006 година приватната фирма за обезбедување одговорна за придружба на затвореници помеѓу судовите и затворите, по грешка дозволила да избегаат тројца

затвореници. Истата фирма ги обвинила лошите временски услови за одложување на почетокот на судскиот процес за убиство. Истата година двајца чувари на багаж на должност на меѓународен аеродром биле откриени пијани и заспани во текот на работното време. Широката употреба на приватните безбедносни компании во безбедноста на аеродромите е загрижувачка, исто така, во поглед на извештаите на несоодветната проверка на вработените, како на пример извештајот дека еден новинар бил во можност да добие работа за вчитување на багаж врз авиони со обезбедување лажни референци. Во 2006 година приватни чувари претепале и отстраниле човек од просториите на спортски настан во еден голем град, обвинувајќи го за сериозно лошо однесување. Осомничениот потоа паднал во кома, бил хоспитализиран, и починал од сериозни повреди на главата, следното утро. Во 2002 година приватни чувари убиле еден млад човек кој се обидува да изврши кражба. Други слични случаи биле пријавени во истата година, јасно покажувајќи на проблеми кои вклучуваат поседување и употреба на огнено оружје од страна на вработени во оваа област. Во 2000 година полицијата уапсила директор (поранешен мајор во државните безбедносни служби) на приватна безбедносна компанија. Тој бил обвинет за закана и тепање на еден од директорите на нафтена компанија, барајќи акции и готовина од него како исплата за наводниот долг - практика позната како „покривање на неформален долг“. По овие и други инциденти, државните безбедносни власти издале предупредувања, интензивирани контроли и објавиле црни листи на компании кои се вклучени во покривање на неформални долгови, но досега без видливи ефект врз практиката. Во 2005 година додека собирале старо железо во рудник, четири роми биле брутално претепани од страна на приватните чувари. Сите четворица мажи морале да бидат хоспитализирани а еден од нив починал од повредите. Во 2006 година додека биле на должност приватни чувари во Министерството за здравство силувале жена која била во посета на министерството. Министерот тврди дека министерството не е виновно, и ги советува безбедносните компании да го бираат нивното персонал повнимателно. Сите овие примери укажуваат на потребата од силна државна регулатива. Од друга страна пак постојат варијации во степенот на кој различни земји ги регулираат овие аспекти. Некои земји немаат посебни закони, на пример, Србија, Кипар и Франција. Други земји ја применуваат својата општа комерцијална рамка за приватни безбедносни компании, на пример, Германија и Австрија. Друга група на земји не поседуваат национална

регулаторна рамка, но ја оставаат регулацијата на кантонските, провинциските или локалните власти, на пример, Швајцарија, Италија и Босна и Херцеговина. Тоа доведува до ситуација во која правилата за приватните безбедносни компании варираат низ целата земја. Она што е интересно да се напомене е дека, сепак, тешко е да се идентификува една земја која има силна регулатива во сите овие аспекти, единствени примери се можеби Холандија и Шпанија. Некои земји можат да имаат многу силна регулатива во еден аспект на приватно обезбедување, но многу слаба во друг. Пример за ова е Австрија, што наметнува прилично силни барања за регрутирање на приватни припадници на безбедносните сили, но ја остава обуката како изборна функција на дискреционото право на компаниите.

Истражувањата спроведени во Македонија покажуваат дека постои голем проблем за увид во индустријата за приватно обезбедување: дури и основните податоци, како што се број на оперативни компании и вработени, често се неточни и прикриени. Министерството за внатрешни работи и Безбедносната комора се единствените органи кои го регулираат секторот за приватно обезбедување. Во 2007 година е усвоен голем број на одредби со што би се зголемила и подобрила законодавната рамка. За разлика од другите земји во овој регион, Македонија прибегнала кон примена на многубројни одредби, што станало проблематично. Ова е, во суштина, политички проблем: „клијентизмот“ длабоко се продира во општеството и во политичката сфера, нагоре и надолу во националните заедници. Во овој контекст политичките партии ретко покажуваат мотивација за зајакнување на законодавството во областите кои се од нивен интерес, а приватниот сектор е еден од тие области.

Државата има монопол на законска употреба на сила и е единствена која е одговорна за одредбите на меѓународната безбедност и одбрана од надворешни закани. Меѓутоа, во последните неколку години бранот од меѓународни конфликти довел до создавање на една нова појава позната како приватизација на безбедносните функции. Некои недржавни безбедносни актери повторно се појавиле и се спротивставиле на традиционалниот облик на демократска контрола на безбедносниот сектор.

3.Предмет на истражување

Основниот предмет на ова истражување се фокусира на поставеноста на приватните компании за обезбедување во национални и меѓународни рамки и потребата од нивна регулација. За попрецизно да се одреди предметот на истражување потребно е подетално да се истражи реалното функционирање на овој сектор, и проблемот со законската регулатива.

За полесно разбирање на предметот на истражување на овој магистерски труд подетално ќе дефинирам некои поими и термини кои се врзани со приватните компании за обезбедување и нивото на нивна регулација. Термини кои ќе преовладуваат во истражувањето се следниве: безбедност, приватно обезбедување, приватни компании за обезбедување, приватни воени компании, лица вработени во приватните компании за обезбедување, услуги кои ги нудат приватните компании за обезбедување, контрола, регулатива, законска регулација на приватните компании за обезбедување, конзистентност, санкции.

Безбедноста е состојба во која државите сметаат дека нема опасност од воен напад, политички принуди или економски присили така што можат слободно да се развиваат.

Приватно обезбедување е заштита на имот и лица и давање на други безбедносни услуги утврдени со законски договор, што се врши од страна на правни лица кои имаат дозвола за приватно обезбедување.

Приватни компании за обезбедување се правни лица кои имаат дозвола од државата за давање на одреден вид на безбедносни услуги на правни или физички лица.

Приватни воени компании се фирми кои на пазарот нудат воени способности и услуги. При давањето на своите услуги овие компании користат воена опрема, воено оружје и воена тактика.

Лица вработени во приватна компанија за обезбедување се луѓе кои по пат на обука и испити се имаат здобиено со лиценца од државата за вршење на работи од областа на безбедноста, вработени во приватна компанија од таа област.

Услуги кои ги нудат приватните компании за обезбедување се спектар на услуги кои ги нудат на други правни или физички лица во вид на физичко обезбедување,

техничко обезбедување, мониторинг, обезбедување при транспорт на пари и други скапоцености, обезбедување на јавни собири и сл.

Контролата ги открива евентуалните грешки и слабости во работењето на самата организација кои понатаму можат да бидат добра основа за изнаоѓање на оптимални решенија.

Регулатива е процесот на донесување, мониторинг и спроведување на правила, воспоставени со основното или делегираното законодавство. Писмен инструмент кој содржи правила кои имаат сила на закон.

Законска регулација на приватните компании за обезбедување е државната законска регулатива со која се ограничени правата и обврските на приватните компании за обезбедување, и се опишани условите кои треба да ги почитуваат и под кои треба да се придржуваат во вршењето на работата.

Конзистентност е согласност во примена на нешто, обично она што е потребно за доброто на логиката, точноста, или праведноста.

Санкции се мерки кои општеството односно државата принудно ги применува спрема прекршителите на законот.

4.Цели на истражувањето

Ова истражување е поттикнато со цел да се дојде до одредени сознанија за поставеноста на приватната безбедност во светот, начинот на нејзиното функционирање и потребата од регулација. Истражувањето ќе биде фокусирано на тоа да се објасни улогата на приватните безбедносни компании во светски рамки, и иако тие имаат корисен придонес во обезбедувањето на безбедноста, широкиот опсег на нивните активности, во комбинација со недостатокот на заеднички минимални стандарди во секторот, понекогаш непрофесионално однесување на приватниот безбедносен персонал, и несоодветниот надзор на јавна контрола над овие служби, претставуваат потенцијални ризици за заштита на човековите права и основни слободи.

Истотака ќе се обидам да дадам одговор на прашањата дали приватниот сектор создава потреба од загриженост? Дали приватната безбедност ја поткопува државната безбедност? Дали приватната безбедност може да ја подобри државната безбедност? Дали можат приватниот и државниот сектор заедно подобро да се борат против

насилството? Дали и колкава е потребата од регулирање на овој сектор? Кои се условите кои треба да се подобрат/изменат во законската регулатива? и многу други прашања поврзани со оваа тематика.

Општите цели на ова истражување се:

- Да се осознае поставеноста на приватните безбедносни компании во светски рамки
- Да се укаже на реалната потреба од државна регулација над приватните безбедносни компании
- Нивото на саморегулација
- Санкционирање на прекршителите на законот
- Постоечки улоги и задачи на приватните безбедносни компании
- Врските меѓу приватните безбедносни компании и државните сили
- Врските меѓу приватните безбедносни компании и светската политика
- Начин на финансирање на овој сектор
- Контрола и одговорност на приватните безбедносни компании
- Влијанието на приватните безбедносни компании врз општата безбедност

5. Задачи на истражувањето

Врз основа на вака поставените цели на истражувањето ги можеле да ги идентификуваме следниве задачи на кои се очекува да одговори ова истражување:

- Да се прикаже точната поставеност на приватниот сектор за обезбедување во државите и во светот
- Да се согледаат односите меѓу приватните безбедносни компании и државниот сектор и нивото на меѓусебна соработка
- Запознавање со законските регулативи на национално и меѓународно ниво за регулација на приватниот сектор
- Согледување на брзината на растот и развојот на овој сектор
- Разгледување на начинот на финансирање на приватните безбедносни компании и видовите на извори на финансирање

6.Хипотетичка рамка

Врз основа на вака поставените цели и задачи на истражувањето би ги поставиле следните општи и посебни хипотези:

Општа хипотеза:

Регулацијата на приватната безбедност во национални и меѓународни рамки е потребна за да ги направи приватните безбедносни компании и нивните вработени поодговорни за своите постапки, да помогне за да се обезбеди дека вработените нема да прават криминал и злоупотреба на своите овластувања, да се зголеми квалитетот на услугите кои ги нудат овие компании.

Посебни хипотези:

- Посилна законска регулатива ќе обезбеди повисоко ниво на одговорност на приватните безбедносни компании и нивниот персонал за своите постапки
- Постоењето на стабилна законска регулатива која сите ја спроведуваат ќе обезбеди дека сите вработени во овој сектор нема да имаат можност да вршат криминал, а доколку тоа се случи секој ќе биде соодветно санкциониран
- Секоја приватна безбедносна компанија ќе има спектар на услуги кои ќе ги нуди, соодветно на нејзините можности и способности
- За да се воспостави соодветна рамка на работењето на приватниот безбедносен сектор, неопходно е да има сигурност во рамката во која тој сектор би можел да ги спроведе своите активности. Неопходно е одредбите да бидат прецизни во соодветното законодавство како би можеле точно да ги воспостават своите активности во целокупниот безбедносен сектор, вклучувајќи и контрола.
- Политиката да нема влијание во оваа сфера. Кога ќе се надминат политичките интереси во оваа сфера, ќе може да се воспостават партнерски односи меѓу државната и приватната безбедност на основа на која ќе се воспостават облици на заедничко делување и ангажирање на основа на посредување.

7.Методолошка рамка на истражувањето

Со ова истражување ќе се опише улогата на приватната безбедност во целокупната безбедност на национално и меѓународно ниво. Во рамките на ова истражување ќе бидат

применети повеќе методи на истражување, посебна примена во истражувањето ќе имаат следните методи, и тоа: анализа на содржината, компаративен метод, историски метод, метод на индукција и дедукција.

Анализа на содржината ќе се применува во анализа на различни извори на литература (домашни и странски), анализа на законски документи и акти за регулирање во светски рамки. Анализата, обработката на информациите и донесувањето на заклучоците од истражувањето ќе помогнат во подобро разбирање на оваа област.

Компаративен метод ќе се користи за правење на споредба меѓу приватната безбедност и државната безбедност, и различните услуги кои ги нудат.

Историски метод ќе се користи за историска ретроспектива на поставеноста и развојот на приватната безбедност од минатото па до сега. Целта на овој метод е да овозможи користење на искуствата од минатото во сегашноста и подобрување на состојбите.

Методот на индукција и дедукција ќе се применува за донесување на заклучоци за тоа кој вид на законска регулатива е најефикасен и најупотребуван во светски рамки.

ГЛАВА 1

БЕЗБЕДНОСТ

1. Терминолошки дивергенции околу поимот за безбедноста

Безбедноста е еден од феномените на човековото општество и тоа во сите фази од неговиот развој. Без разлика дали станува збор за безбедност на поединецот, на државата, на повеќе држави или на меѓународната заедница, секогаш се работи за настојување да се осигураат вредностите и состојбите за кои се смета дека се од витално значење. Заради тоа, неопходно е да се разбере овој поим, особено како однос во одреден период и во конкретен регион поаѓајќи од неговите специфичности. Ако се направи одредена етимолошка анализа со дивергентното сфаќање на терминот безбедност, таа ќе не упати кон сета сложеност на овој поим. Јазичниот развој има свој придонес во сложеноста на овој поим, почнувајќи од тоа како овој поим се развивал и се доживувал во различни историски периоди и како се приспособувале безбедносните институции да одговорат на сета сложеност на предизвиците во современиот свет. Исто така, во самата комплексност и потешкотија околу дефинирањето и употребата на поимот безбедност не упатуваат и самите терминолошки нејаснотии кои се јавуваат како резултат на различниот пристап што го имаат некои теоретичари околу елементите кои се составен дел на безбедноста, што секако ги отежнува одговорите на прашањата околу опфатот и содржината на безбедноста и доведува до дефинициски конфузии, а понекогаш и до неаргументирана елаборација на поимот и на употребата на терминот безбедност. Во научната безбедносна теорија има голем број на различни пристапи со повеќе значни контроверзни и тешко прифатливи одредувања. Овие разлики оставаат простор и можност за дивергентно сфаќање и на самата суштина и улога на безбедноста во едно општество и пошироко, што секако може негативно да се одрази како на индивидуалната, така и на националната безбедност, односно на безбедноста во меѓународни рамки. Без разлика на широкиот опфат на дефиниции, останува фактот дека безбедноста е цел кон која се страми секој поединец, држава и општествена заедница, што преставува фундаментален предуслов за обезбедување и дефинирање на формата на општествено однесување, која се темели на

едно системско, легитимно и хуманистичко влијание кон претходно поставени отворени демократски и безбедносни критериуми.¹

2. Современо сфаќање на поимот безбедност

Првите теории кои ги вклучувале елементите на формулирање на поимот за безбедност ги наоѓаме уште кај древните мислители на стара Кина и Грција. Кај Платон веќе се јавува поимот на стабилност на општественото уредување и улога на законот во отстранување на општествените конфликти. Овде е позната Платоновата теорија за расипување на државните облици на власт, односно три нерасипани и три (симетрично антидопски) расипани вида на политичко владеење. Безбедноста е значаен сегмент за стабилност на едно современо општество. Пред се тука голем фактор игра државната безбедност на една држава и нејзиниот државен безбедносен систем. Но кога станува збор за компании, приватни имоти, фирми, јавни институции државната безбедност нема голма улога па према тоа приматот и најзначајната улога во безбедноста на компаниите, институциите, фирмите ја завзема корпоративната безбедност која игра најзначајна улога за целосно обезбедување и овозможување на нормално функционирање на компаниите. Кога се зборува за националната безбедност и за создавање на системот на националната безбедност со сите негови содржини, јасно се забележува дека тој не би бил валиден доколку во неговото создавање и содржини не се вклучени официјалните безбедносни структури на државата, но и системот за безбедност во корпорациите. Поради проекција на овој систем, а со цел целисходна и рационална организација на службата на безбедност, на државно ниво се формираат одредени политички тела кои се занимаваат со дејноста на националната безбедност. Клучни прашања во однос на остварувањето на улогата на корпоративниот и државниот безбедносен систем се оние кои се однесуваат на планирањето, организацијата, раководењето, контролата и пред се комуникацијата. Во Соединетите Американски Држави, на пример, моделите на комуникација се ориентирани кон поединецот и зборовите се изговараат јасно. Американските менаџери во голема мера се потпираат на меморандуми, објави, документи и други формални облици на комуникација. Американските надзорни органи можат да ги увеличуваат информациите како би се прикажале себе си во што подобро светло и да ги убедат вработените да ги

¹ Бакрески О., Триван Д., Митевски С., Корпоративски безбедносен систем, Скопје, 2012, стр.25

прифатат нивните одлуки и планови, додека вработените на пониските нивоа исто така често го прават истото како би се заштитиле. Од големо значење е и координацијата помеѓу овие два сегменти на безбедноста, сфатена како „процес со кој се интегрираат активностите на поединечни сектори за ефикасно разлизирање на целите. Без координација луѓето губат претстава за улогата која ја имаат во целокупната организација и доаѓаат во искушение да тргнат по патот на индивидуалниот интерес на штета на целите за да би се постигнало изедначување во работата со цел: остварување на заедничките намери.“ Се разбира овој систем мора да биде ефикасен, а за тоа потребна е контролата на сите активности како превентивна, но и репресивна менаџмент активност.²

3. Дефинициски пристап

Зборот безбедност потекнува од латинскиот збор *securus* (сложена придавка составена од префиксот *se-*(без) и *сига* (грижа) што би значело „без грижа“, „ослободен од грижи“, „ослободен од опасност“ или „безбеден“). За некои аналитичари безбедноста е како убавина: субјективен и растеглив термин, значи токму тоа што субјектот вели дека значи, ниту помалку ниту повеќе. Во техничкиот жаргон на општествените науки безбедноста често се објаснува како „суштински оспоруван концепт“, односно тоа е еден од оние концепти за кои што по дефиниција не може да се постигне консензус за неговото значење. Од една страна, ова е секако точно – безбедност без сомневање значи различни нешта за различни луѓе – на апстрактно ниво безбедност што вклучува отстранување закана од негативни влијанија. Во тој контекст, во десеттото издание на Мериам-Вебстер факултетскиот речник, безбедноста е „слобода од страв и анксиозност, нешто што заштитува, мерки преземени да спречат шпионажа или саботажа, криминал, напад или бегство... организација или оддел чија задача е безбедноста“. Исто така „безбедноста“, како што ја опишуваат Роберт Фишер и Гион Грин, е стабилна, релативно предвидлива средина во која поединец или група може да ги постигне своите цели без попречување или штета, или чувство на страв од вознемирување или од повреда, додека Пост вели дека безбедноста настојува да обезбеди заштита од човечки, од природни и од еколошки ризици, а Урсик и Пагано ја дефинираат „безбедноста“ како „веќе препознатлива

² Глигорска М., Корпоративна безбедност и државниот безбедносен систем, Факултет за детективи и криминалистика, Европски универзитет - Република Македонија, Скопје, 2017, стр.2-3

состојба, но нејзината дефиниција има тенденција да биде нејасна и тешка за формулирање на сеопфатен и содржаен начин“.³

³ Бакрески О., Даничиќ М., Кешетовиќ Ж., Митевски С., Приватна безбедност – теорија и концепт, Скопје, 2015, стр.18-19

ГЛАВА 2

ПРИВАТНА БЕЗБЕДНОСТ

1. Појава на приватната безбедност

Приватната индустрија за безбедност настанала во почетокот на деведесеттите години на 20тиот век. Со заедничко случување на три круцијални дела - завршување на Студената војна и вакумот што го предизвика на побарувачката и на понудата на безбедност, трансформација во природата на војување и нормативен раст на приватизацијата во сите сектори – создадени биле нов простор и барања за формирање на приватна индустрија за безбедност. Завршувањето на Студената војна придонело за значително намалување на големината на националните армии, а истовремено и за пораст на глобалната несигурност. Ваквиот развој на настани создал поволни услови за снабдување на индустријата за приватна безбедност со нови луѓе и опрема, како и за зголемување на барањата и условите за нејзино ангажирање. Завршувањето на Студената војна довело до демобилизација на повеќе од шест милиони војници, од кои многумина нашле нова работа во приватниот сектор за безбедност. Завршување на Студената Војната, исто така, резултирало со тоа да повеќе оружје и воена опрема заврши во рацете на приватниците отколку во државна сопственост, а бројот на нестабилни и конфликтни области се зголемил двојно. До кој степен крајот на Студената војна позитивно влијаел врз растот на приватниот безбедносен сектор најдобро објаснува изјавата на еден менаџер кој работи во тој сектор: „Крајот на Студената војна овозможи конфликтите кои долго време биле замрзнати или потиснати од страна на големите сили, да бидат повторно разгорени. Истовремено, голем број национални армии бројчано се преполовиле и потресните снимки на CNN за американски војници кои биле убиени во Сомалија имале многу негативни ефекти врз желбата на владите да се посветат на решавање на конфликтите во кризните области. Ние ја пополнивме таа дупка“.⁴ Трансформација на природата на војувањето и револуционерните промени на сите нивоа на војување, исто така имале големо влијание врз растот на приватниот безбедносен сектор. Воените операции станале високо софистицирани благодарение на употребата на висока

⁴ Спајсер Т., основач на компанијата Sendlajn, објавено во Giligan 1998: 1

технолозија. За ракување со високософистицираната опрема често биле потребни цивилни специјалисти за одредени области за да работат со високо развиениот воен систем. Барањата за војување со висока технологија драстично ја зголемиле потребата за цивилни експерти кои често морале да бидат ангажирани од приватниот сектор. Исто така, последните децении се карактеризираат со нормативни промени кон приватизација на многу области кои припаѓале во доменот на работа на државата. Последната деценија се карактеризира со приватизација на образованието, здравството, затворите и одбранбената индустрија. Приватизација на воената индустрија, поттикната од револуцијата за приватизација на сите сфери на животот, овозможила приватните фирми да станат потенцијални, а понекогаш и приоритетни даватели на безбедносни и воени услуги. Водењето војни со низок интензитет (кои резултирале со огромен број бегалци), зголеменото значење на давање хуманитарна помош, зголемената чувствителност на домашната јавноста за испраќање вооружени сили во конфликтни области, како и горенаведената приватизација на јавната администрација (со сите елементи) ги претставуваат факторите кои во голема мера придонеле за брзото ширење на приватната индустрија за безбедност. Во најширока смисла, актерите кои припаѓаат во приватниот сектор за безбедност се различен спектар на луѓе, организации и активности. Некои од нив се многу значајни и легитимни, додека некои се нелегитимни и припаѓаат на т.н. сива безбедносна зона. Во приватниот сектор за безбедност можеме да ги ставиме платениците, волонтерите, странските службеници етаблирани во националните армии, разни видови на приватни војски и полиции, господарите на војните, компаниите кои се занимаваат со одбранбена индустрија, приватните агенции за обезбедување, приватните воени компании, како и многу други актери.⁵

2. Историски развој на приватната безбедност

Зголемувањето на населението во градските средини како и растењето на градовите довело до потреба од создавање на некаква служба за одржување на редот и мирот во нив. Првите вакви служби биле создадени во Англија и САД, при што редот во градовите најпрво се одржувал преку дежурства на граѓани во ноќните часови со однапред

⁵ Литавски Ј., Izazovi privatnog sektora bezbednosti u novom veku, CEAS istraživač Tromesečnik CENTRA ZA EVROATLANTSKE STUDIJE, Белград, ноември 2012, стр.2

определен распоред. Но со континуираното растење на градовите растеле и проблемите во нив, што довело до потреба да се создаде посебна служба која ќе биде задолжена за одржување на редот и мирот. Па така во 1840 година била формирана и првата полициска станица со редовно вработен персонал задолжен за обезбедување на безбедноста во градовите. Со текот на времето поради неможноста на полицискиот персонал да обезбеди доволна безбедност во сите делови и за сите граѓани се појавила потреба од создавање на приватна компанија која ќе пружа услуги на одредени граѓани од аспект на нивна безбедност и безбедноста на нивниот имот за одреден надомест.

Средината на 19тиот век е карактеристичен како период во кој се појавиле првите безбедносни компани за обезбедување на лица и имот, аларни уреди и транспорт на пари. Поточно во 1855 година од страна на Едвин Холмс била основа првата приватна безбедносна компанија за обезбедување на лица, имот, безбедност на патишта и слично, во 1858 година од страна на Едвин Холмс била основана првата компанија за производство на аларми уреди а во 1859 година од страна на Вашингтон П. Бринк била основана првата компанија за безбедносен превоз и испорака.

Воените конфликти кои настанале на светско ниво во текот на 20тиот век, поради зголемувањето на криминалот во периодот на воената состојба, довеле до потреба од значително ангажирање на приватните безбедносни компании со цел одржување на безбедноста како на лицата така и на нивниот имот. Со тек на времето, одредени компании поради потребата за одржување на безбедноста на нивниот имот формирале посебни безбедносни служби во склоп на самите компании, додека други компании како и цивилното население ги користеле услугите на веќе постоечките приватни компании кои нуделе безбедносни услуги, согласно со нивните потреби.

3.Современо сфаќање на приватната безбедност

Настанувањето и развојот на приватната безбедност треба да ја побараме во општеството кое довело до потребата за заштита на компаниите и фирмите. Сведоци сме на брз економски и технолошки развој на општеството, постојаното никнување на нови компании и брзиот трансфер и пристап на пазарот од страна на компаниите. Со самиот факт се јавува и потребата да се заштити истиот имот па и потребата од приватна безбедност е неопходна за стабилност и просперитет но пред се безбедност на

компаниите. Приватната безбедност представува современ систем на функционирање, на заштита на лица, имот како и начинот на работа во сферата на работењето на една современа организација. Во современото опкружување и современиот свет безбедносните предизвици и секојдневните закани за безбедноста на компаниите во нивното деловно работење се повеќе земаат голем замав во однос на ризиците и заканиите кои беа актуелни во минатото. Приватната безбедност има за цел да осигура витални вредности и сигурна иднина на една современа компанија во склад со важечките законски одредби во државата во која компаниите функционираат и со тоа да се оправда своето место во системот на националната безбедност. Со самиот факт дека приватната безбедност не може сама да функционира потребна е и соодветна функционална рамка па доста битен сегмент представува улогата на приватната безбедност во склопот на националната односно државната безбедност. Често пати се поставува прашањето дали приватната безбедност е во склад или сооднос со државната безбедност и државниот безбедносен систем. Актерите на национална безбедност во поширока смисла на зборот ги сочинуваат војската, полицијата, правните органи, приватните безбедносни организации, царината, пожарникарите, брзата помош и останатите државни или недржавни носители на безбедносни функции во земјата. Приватната безбедност заедно со останатите чинители на националната и државната безбедност треба да бидат организирани во системот кој одговара на механизмите на меѓусебно функционирање на безбедносниот систем. Суштински, како државен апарат кој има овластување за примена на законска присила, безбедносниот сектор претставува нераскинлив дел од системот на државната управа. *Differencia specifica* помеѓу овие и останатите државни институции, се состои во тоа што првите се овластени да применуваат и да користат сила во име на државата. Од правна гледна точка, посебниот правен режим се гради преку посебни или специјални закони (*lex specialis*), на тој начин што се прават поинакви законските решенија кои отстапуваат од општиот законски режим, т.е. од воспоставениот со општите закони (*legi generali*). Кога тоа не е случај, тогаш важат правилата на општиот закон (*lex specialis derogate legi generali*). За да биде работата поинтересна, кога некои служби, на пример во полицијата, имаат посебно правно уредување (сузбивање на организиран криминал или тероризам), тогаш доаѓаме до нов степен на посебност, до нешто што може условно да се нарече *lex specialisimus*. Тогаш најпрво се применува специјалниот, а потоа посебниот и на крајот

општиот режим. Следствено на тоа, во европското континентален правен систем има повеќе посебности (*lex specialis*) во уредувањето на апаратот на државната сила, а во англосаксонскиот се тежи, тој апарат колку што е тоа можно, да се подведе под општиот правен режим (*lex generalis*), поточно што помалку да отстапува од општото право (*common law*) и за него повторно колку и секаде каде што е можно, да важи она што и за лицата приватното право. Државите посебно, оние најразвиените се оние кои во целост сакаат да ги користат предностите со кои располага државата, привлекувањето на странски или домашни инвестиции, со што би се забрзал економскиот развој на државата на уште повисоко ниво. Државниот безбедносен систем и покрај големата улога за безбедноста на државата на новите компании во целост не може да им обезбеди безбедносен систем па према тоа потребата од корпоративна безбедност за компаниите е неопходен процес и неопходна потреба со цел нивна ефикасност, стабилност и пред се безбедност во начинот на функционирање и положба на домашниот но и странскиот пазар. Исто така карактеристично е да се каже дека приватната безбедност не е само видео надзор во еден маркет тоа е цела плејада на безбедносни системи со кои се гарантира сигурност на една современа компанија. Од друга страна пак приватната безбедност опфаќа и низа анализи на ризици кои можат да настанат и да бидат закана за една современа компанија или современа фирма и како истите ефикасно и ефективно да се надминат и решат. Државниот безбедносен систем гарантира основно ниво на безбедност но условите кои ги гарантира приватната безбедност се сложени и имаат за цел целосна заштита на имотот и функционирањето на фирмите или компаниите. Паралелно со ова, мора да се имаат во вид и фактот дека ризиците и заканите по безбедноста и сигурноста на резидентните компании се зголемени како никогаш до сега. За разлика од порано како резултат на современите трендови наметнати од процесот на глобализацијата, претпријатијата се изложени на ризици кои се неминовни и составен дел од концептот и стратегиите за остварување профит. Потребата од имплементација на современи безбедносни технологии и стратегии во таа насока е неминовност од приоритет затоа што ги прогнозираат трендовите на безбедноста, од кои пак зависи и комодитетот на сопствениците на денешните корпорации.⁶

⁶ Глигороска М., Корпоративна безбедност и државниот безбедносен систем, Факултет за детективи и криминалистика, Европски универзитет - Република Македонија, Скопје, 2017, стр.7-10

Во безбедносните студии долго се сметало дека контролата, санкциите и употребата на насилство припаѓаат на државата. Во последните две децении, приватната безбедност спаѓала во таа конвенционална мудрост. Кога САД добил убедлива победа против војската на Ирак во 2003 година, повеќе од еден од секои десет луѓе биле вработени од приватни компании за обезбедување (ПБК) работејќи го она (логистика, оперативна поддршка на вооружените системи и обука) што порано го вршел војничкиот персонал. Беззаконие следело по падот на ирачката влада, а силите на коалицијата биле недоволно раширени, а силите на приватната „војска“ ја преплавиле земјата. Некои биле вработени од Привремената коалициона влада (CPA) за да ги обучуваат силите на ирачката полиција, ирачката армија, и приватните ирачки сили да ги чуваат објектите на владата и нафтените полиња. Други приватни компании за обезбедување работеле за американската војска приведувајќи и испрашувајќи затвореници, за Парсонс обезбедување на сигурноста на вработените за обнова на нафтените полиња, за ABC вестите, за Триаголниот институт за истражување или за некоја од многубројните внатрешни невладини организации (NGO) кои работат во државата. До пролетта 2004 година, беше проценето дека од вкупно 20,000 персонал во приватното обезбедување, главно пензионирани војници или полицајци од разни земји како Чиле, Фиџи, Израел, Непал, Јужна Африка, Велика Британија и САД, вработени од страна на 60 различни приватни безбедносни компании кои работеле за владата на САД, Британската влада, CPA, приватни фирми и невладини организации во земјата. Во 2006 година пописот на Одделот за одбрана на САД, на изведувачи во Ирак, покажа дека повеќе од 100 000 луѓе работеле заедно со 130 000 трупи на САД. Улогата на приватните компании за обезбедување во окупацијата на Ирак била во центарот на вниманието на јавноста кога четири вработени во приватни компании за обезбедување на САД Блеквотер, биле убиени и осакатени на 31 март 2004 година и кога договорените испитувачи работејќи за САСИ и за Титан биле меѓу вмешаните во злоупотребите во затворот Абу Граиб. Улогата на приватното обезбедување во Ирак е последната глава во наглиот развој на приватното обезбедување. Додека државниот монопол на употреба на сила за кој што Макс Вебер (1964) пишуваше, бил претеран пренагласен од почетокот и иако имаше потреба од приватниот сектор на полето на безбедноста, во последните две децении таа улога пораснала и е поголема и поразлична сега отколку каква што била од основањето на модерната држава. Приватните

компаниии за обезбедување денес обезбедуваат повеќе видови услуги вклучувајќи и некои кои биле сметани за основни воени способности во модерната ера. Според тоа, промените во природата на вооружените конфликти доведоа до тоа да задачи кои не се во центарот на основните воени способности (како што се делувањето на вооружените системи и контролата) да бидат доверени на приватните компании за обезбедување. Освен тоа, државите не се единствените организации кои вработуваат приватно обезбедување. За да ги постигнат своите цели, транснационалните недржавни актери (невладини организации, мултинационални корпорации и др.) се повеќе ги финансираат безбедносните услуги. Накратко, развиениот транснационалниот пазар за давање на услуги во областа на безбедноста денес постои напоредно со државниот систем и државните сили.⁷

4. Поим и дефинирање на приватната безбедност

Приватното обезбедување е дејност од јавен интерес.⁸ Правните лица кои имаат дозвола за приватно обезбедување преземаат мерки и активности заради спречување и откривање на штетни појави и противправни дејствија кои ги загрозуваат телесниот интегритет и достоинството на личноста и имотот што се обезбедува.⁹

Експертите не се согласуваат за тоа што претставува приватното обезбедување, и различни дефиниции биле користени во претходните истражувања. Разликите во дефинирањето имаат тенденција да го опфатат фокусот на работните задачи, влијанието на профитот и клиентот, и вклучувањето на производитите, како што се производство, дистрибуција и инсталација на опрема и технологија. Неколку од најчесто цитираните дефиниции се дискутирани подолу.¹⁰

Во едно од првичните истражувања, RAND ја дефинирал приватната безбедност како - сите видови приватни организации и поединци кои ги обезбедуваат сите видови на услуги поврзани со безбедноста, вклучувајќи истрага, стража, патрола, детектор на лаги, аларми и вооружен транспорт. Една заедничка функција во повеќето од овие услуги, е превенција и откривање на криминал. Халкрест тврдел дека пошироката дефиниција на

⁷Deborah D. Avant, *The Market for Force: The Consequences of Privatizing Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, стр.1-3

⁸ Закон за Приватно обезбедување, Сл. Весник на Р. Македонија, бр.166 од 26.12.2012, чл.2

⁹ Закон за Приватно обезбедување, Сл. Весник на Р. Македонија, бр.166 од 26.12.2012, чл.3

¹⁰ Strom K., Berzofsky M., Shook B., Barrick K., Daye C., Horstmann N., Kinsey S., *The Private Security Industry A Review of the Definitions, Available Data Sources, and Paths Moving Forward*, документ:232781, 2010, стр.2

приватното обезбедување која вклучува физичка, информациска и безбедност на вработените, е попрецизна презентација на улогите и одговорностите на приватната безбедност, наспроти дефиницијата "приватна полиција" применета од Какалик и Вилдхорн. Ботом и Костаноски наведуваат дека приватната безбедност обезбедува заштита не само од криминал, туку и од четири дополнителни закани: отпад, несреќа, грешка и неетичка пракса. Покрај акцентот на криминалот, дефиницијата на RAND била критикувана од страна на приватната безбедносна работна група (PSTF), група формирана од страна на Алијансата за спроведување на законот на Америка (LEAA), бидејќи ја исклучила квази-јавната полиција (на пр. парковата и рекреативната полиција) и не ги вклучувала односите со клиентот или профитната природа на индустријата. Така, PSTF усвоил дефиниција која ги вклучува оние самовработени лица и деловни субјекти и организации кои нудат услуги за обезбедување поврзани со безбедноста на одредена клиентела за надоместок, за поединци или лица кои ги побаруваат или вработуваат, или за себе, со цел да ги заштитат своите лица, приватната сопственост или интересите од разни опасности. PSTF, исто така, ја ограничил својата дефиниција на организации со профитно ориентиран систем и ги исклучи квази-јавните полициски организации, освен ако тие не биле платени од приватни фондови. Грин дискутирал дека разликите базирани на профитна ориентација или извор на средства не се корисни, бидејќи непрофитните институции, како што се болниците, аеродромите и училиштата, често ангажираат приватни компании за безбедност. Тој ја дефинирал приватната безбедност како „оние индивидуи, организации и служби освен јавните агенции за спроведување на законот, кои се занимаваат првенствено со превенција на криминал, загуба или повреда на конкретни поединци, организации или објекти“. Сепак овие се различните историски дефиниции кои најчесто биле цитирани, тие биле критикувани и во двата извештаи на Халкрест, бидејќи тие се ограничени на персонал и бизниси, со исклучок на она што Канингам и неговите колеги го идентификуваат како - најбрзо растечки сегмент на приватното обезбедување, производство, дистрибуција и инсталација на безбедносна опрема и технолошки системи. Денес преовладува поширокото гледиште за улогата на приватното обезбедување. На пример, Американското интернационално друштво за индустриска безбедност (ASIS), најголемо здружение на професионалци за приватна безбедност во Соединетите Американски Држави, ја дефинирал приватната безбедност како „невладин приватен

сектор за заштита на луѓе, имот и информации, и зачувување на средствата на организацијата“. ASIS понатаму тврдел дека приватното обезбедување има улога во помагањето на приватниот сектор да ја обезбеди својата деловна и критична инфраструктура, без разлика дали се работи за природна катастрофа, несреќи или планирани акции, како што се терористички напади, вандализам итн. Експертите кои присуствувале на симпозиум на ASIS развиле дефиниција за полето на безбедноста и идентификувале 18 основни елементи:

1. физичко обезбедување,
2. обезбедување на персонал,
3. обезбедување на информации,
4. истраги,
5. превенција на загуба,
6. управување со ризици,
7. правни аспекти,
8. планирање на вонредни состојби и непредвидени ситуации,
9. противпожарна заштита,
10. управување со кризи,
11. управување со катастрофи,
12. контратероризам,
13. конкурентно разузнавање,
14. извршна заштита,
15. насилство на работното место,
16. превенција на криминал,
17. превенција на криминалот преку дизајн на животната средина (CPTED), и
18. безбедносна архитектура и инженеринг.¹¹

5.Предмет и цели на приватната безбедност

Приватната безбедност е во функција на остварување на целите кого самата си ги поставила пред себе. Целите на приватната безбедност често се променливи и се смета

¹¹ Strom K., Berzofsky M., Shook B., Barrick K., Daye C., Horstmann N., Kinsey S., The Private Security Industry A Review of the Definitions, Available Data Sources, and Paths Moving Forward, документ:232781, 2010, стр.2-3

дека една цел произведува друга цел, втората ја поттикнува третата итн. Исто така, имаме ситуации кога едни цели се лесно остварливи, додека други се остварливи но со извесни потешкотии, а некои практично не се остварливи. Ова е пред сè заради промените во средината, но и промените што се резултат на промената на целите. Основната цел на приватната безбедност е насочена кон намалување на загубите предизвикани од човечка грешка, невнимание, катастрофи или криминални активности. Аналогно на тоа, примарната цел ќе биде насочена кон справување со овие предизвици.¹²

Во основа, целите на приватната безбедност можат да бидат насочени кон следното:

- подобрување на нивото на безбедност;
- заштита на јавните добра;
- развивање на персоналот и организацијата – сигурност дека персоналот ги има компетенциите и вештините ефективно да извршува и да го максимизира потенцијалот;
- превенција и детекција на криминал и неовластени активности.
- превенција и редукција на загуби, штети и неред;
- надгледување и одговор на ризици по безбедноста;
- обезбедување тајност, навременост и соодветни услуги за крајните реципиенти;
- обезбедување доверливи информации за потребите на корисниците на услуги на приватната безбедност;
- давање соодветен технички капацитет за потребите на корисникот на услуги;
- обезбедување адекватна заштита за корисниците на услуги на приватната безбедност.

Посебните цели на приватната безбедност ќе се фокусираат во рамките на работата на самата фирма за обезбедување и ќе бидат насочени кон:

- подобрување на стандардите на вработените;
- стекнување на лиценцирана обука;
- проширување на спектарот на услуги;
- зголемување на нивото на контрола;
- унапредување на технологијата итн.¹³

¹² Бакрески О., Даничиќ М., Кешетовиќ Ж., Митевски С., Приватна безбедност – теорија и концепт, Скопје, 2015, стр.63

¹³ Исто, стр.64

Предмет на изучување на оваа дисциплина е приватното обезбедување на безбедност на целокупното општество, во поглед на сите фактори и субјекти кои придонесуваат за остварување на безбедноста на државата и личната безбедност на нејзиниот народ и неговиот имот. За да може да се проучи приватната безбедност и нејзиното работење и функционирање потребно е разгледување на проблемот околу приватната безбедност од економски, политички, правен, безбедносен аспект како и од технички аспект во поглед на алармните системи, патролните возила и техничките средства кои се користат во приватната безбедност. Како предмет на изучување на оваа дисциплина се основните форми на криминал кои придонесуваат за загрозување на луѓето и компаниите, независните компании кои нудат услуги за приватна безбедност, начин на обезбедување на приватна безбедност на лица, имот и компании, проценка на степенот на загрозеност, начин на регулирање, работење и услуги кои ги нудат приватните безбедносни компании на светско ниво.

Приватната безбедност како научна дисциплина е релативно нова и за истата постојат релативно малку трудови и студии кои ја обработуваат целокупната нејзина дејност. Предметот на приватната безбедност е прилично разновиден и има за цел да го дефинира терминот приватна безбедност, да го дефинира обемот и функциите на компаниите за приватна безбедност, да изврши категоризација на потенцијалните опасности на луѓето, имотот и компаниите за кои е потребно воведување и ангажирање на приватни безбедносни компании и безбедносните системи, преку разбирање на потребите и барањата на луѓето и компаниите и идентификација на ризиците, да изврши преглед на настани и историски развој на елементите на приватната безбедност и нејзиниот развој, да ги дефинира важните елементи кои се од витално значење за одржување и подобрување на општата безбедноста, активностите кои ги превземаат приватните безбедносни компании во зависност од потенцијалните криминални ризици со кои се справуваат како и потенцијалните опасности по општеството кои ги предизвикуваат со своите постапки и дефинирање и подобрување на начинот на обезбедување на безбедност преку управување со приватната безбедност, теоретско и практично усовршување на персоналот вработен во приватниот безбедносен сектор. За да може да се изврши подобрување на секторот за приватна безбедност неопходно е детално разгледување и проучување на сите аспекти кои имаат влијание врз обезбедување на приватната безбедност, подобрување на услугите кои

ги нудат компаниите и нивната борба против криминалот како и намалување на потенцијалните штетни последици што настануваат од нивното работење.

6. Задачи на приватната безбедност

Основната задача на приватната безбедност се протега од заштита на лица и имот до заштита на критичната инфраструктура. Исто така, основна задача на приватната безбедност е изведба на функциите детекција и истражување на криминал и криминалци, како и изнесување престапници на распит, но и фокусирање на минимализирање на опасноста и предизвиците со кои може да се соочи одредено физичко или правно лице со ризик. Главна задача на приватната безбедност е да се адаптира на потребите на клиентите, да се моделира и да се приспособува на изворите на загрозувања и да ја проектира својата позиција во рамки на општествените уредувања и политичките закони. Во основа, приватната безбедност претставува дополнување на безбедносната заштита што ја дава државата преку своите полициски сили и други надлежни служби и институции. Државата, всушност не е во можност да обезбеди присуство на полициски службеници во секој момент и на секое место каде што одредени средства може да бидат предмет на напад и загрозување. Во тој контекст, приватната безбедност вклучува низа задачи и тоа: за заштита на сопственоста (домот, производи произведени од клиентот, објекти и опрема што се користат за производство) за заштита на персоналот, како и за обезбедување на информации за имотот, објектите, производите и др., преземени за поединци, партнерства или компании со цел да се заштитат нивните интереси. Најважната задача, и еден од фундаментите врз кои се базира концептот на приватната безбедност, е да придонесе во одржувањето на безбедноста на приватната сопственост, но сè повеќе до израз доаѓа и потребата за пополнување на безбедносниот вакуум кој зад себе го остава државниот безбедносен апарат повлекувајќи се, или барем редуцирајќи го својот ангажман на некои полиња. Исто така, една од најважните задачи што во блиска иднина и стојат како обврска на приватната безбедност се активностите како обезбедување разузнавачки анализи и операциска координација со полицијата. Меѓу другите задачи што се од суштинско значење за функционирањето на приватниот безбедносен комплекс е тој да биде во координација и соработка со државниот безбедносен апарат, зголемување на

нивото на респект, формална соработка и намалување на нивото на коруптивност меѓу двата субјекти.¹⁴

7. Дејности на приватната безбедност

Системот за безбедност кој го воспоставуваат компаниите е со цел заштита на луѓето и имотот од сите извори на загрозувања. Субјектите во овој систем делуваат превентивно и репресивно за спречување на криминални активности, откривање и спречување на други закани по имотот и вработените во компаниите. Овој систем на заштита во компаниите се состои од физичко и техничко обезбедување. Физичкото обезбедување се состои од вработени лица кои имаат опрема и оружје и задача да го штитат имотот и вработените во компанијата и нејзините вредности и интереси. Заштитата се состои од заштита од оштетување, уништување, крајби на пари и други вредности, и други опасности врз животот и материјалните средства. Техничкото обезбедување се состои од механичка, електронска и оптоелектронска заштита.

Безбедносниот менаџмент функционално ги поврзува последните две компоненти на системот за безбедност и дава нови содржини, кои квалитативно го подигаат на повисоко ниво целокупниот систем за обезбедување на имотот и бизнисот. Овој тип на заштита е свртен према човекот како важен фактор на секој безбедносен систем и неговата врска со внатрешната и надворешната средина и вклучува заштита на имотот и целокупното работење на компанијата, вклучувајќи и организација и правна регулатива. Предмет на интерес на безбедносниот менаџмент се: субјекти на обезбедувањето, носители и облици на загрозување, метод на вработување нови работници, превенција - спречување на насилството на работното место, проактивни и реактивни мерки за обезбедување на лица и имот, заштита на бизнис култура и комуникација (која ги вклучува правилата на бизнис етика со сегменти на заштита), заштита на информациите и информативните системи, безбедносни процедури, заштита на интелектуалната сопственост, обука на раководниот кадар и вработените, обврска за проверка на кредитната способност, заштита на називот и заштитниот знак на компанијата и др.¹⁵

¹⁴ Бакрески О., Даничиќ М., Кешетовиќ Ж., Митевски С., Приватна безбедност – теорија и концепт, Скопје, 2015, стр.64-66

¹⁵ Мандиќ Г., Системи обезбеђења и заштите, Белград, 2004, стр.177-178

Согласно ова можеме да кажеме дека системот за приватно обезбедување е потсистем на безбедносниот систем на државите. Во овој систем се опфатени мерки и активности за спречување на криминал, закани по лица, компании, превенција на криминални активности, со цел заштита и успешно работење. Основната цел на овој систем е овозможување безбедна средина за работа и заштита на компаниите. Во него спаѓа и обезбедување и заштита од пожари и поплави, заштита на животната средина и управување со безбедноста. Поради тоа што станува збор за многу комплексен систем со широк спектар на активности често доаѓа до проблеми во функционирањето и проблеми во разграничување на правата и обврските.

Оваа состојба на недиференцираноста на елементите на системот за безбедност е факт дека не постои јасна теоретска основа на системот. Затоа, според некои, овој (под)систем припаѓа на безбедносниот систем (бидејќи ги обезбедува виталните вредности на општеството и е создаден во рамките на тој систем), според други тој припаѓа на одбранбениот систем (затоа што ги открива и ги отстранува сите закани од природен или општествен карактер, со што влијае на стабилноста на одбраната на компаниите), а според трети спаѓа во уште потесен дел од одбраната т.н. цивилна одбрана. Сепак, без разлика каде е сместен, системот за безбедност не е доволно теоретски изграден, нормативно нерегулиран и доктринарно-стратегиски неконципиран.¹⁶

8. Содржина и организација на системот за приватно обезбедување

Врз содржината системот за приватна безбедност влијаат многу фактори. Еден од најбитните е степенот на загрозување на имотот и компаниите. Содржината на овој систем можеме да ја поделиме на физичко обезбедување, техничко обезбедување, заштита од пожари и поплави и заштита на информации. Физичко обезбедување значи ангажирање на работници за обезбедување за контрола и заштита на имотот, ангажирање на специјални работници за извршување на транспорт на пари и вредности, обезбедување на посебни објекти со висок безбедносен ризик и слично. Физичкото обезбедување го спроведуваат лица обучени и вооружени, со специјални возила и во некои случаи и со тренирани кучиња. Техничко обезбедување значи поставување на специјални алармни инсталации и сензори, противпровални системи за дојава, сензори за движење, сензори за

¹⁶ Бошковиќ М., Кековиќ З., Обезбеђење лица, имовине и пословања предузећа (студија), Белград, 2003, стр.28

пожар/поплава, издавање службени пропусници, систем за видео надзор на објекти, специјални детектори за откривање на оружје и експлозиви, користење на специјални телефонски и радио врски и слично. Сето тоа придонесува за зголемување на безбедноста на лицата и имотот. Заштитата од пожари истотака е дел од мерките кои ги презема секоја компанија. Безбедносните служби треба да преземаат мерки и активности за превенција и заштита од пожари на имотот и лицата кои им се предмет на обезбедување, и соработка со службите за противпожарна заштита. Лицата за обезбедување користат специјални средства и опрема за заштита од пожари, на пример сензори за откривање и дојава на пожар. Во поглед на заштитата на информациите, без разлика во која форма се, податоци, документи, средства и слично, тајноста мора да биде загарантирана. Од безбедносна гледна точка може да се поделат на деловна тајна, воена тајна, државна тајна и лични податоци. Деловната тајна се однесува на економски податоци со чие откривање може да се загрози компанијата. Лицата кои работат во обезбедувањето мора да бидат запознаени со тајноста на податоците и да ја гарантираат истата.

Работите околу обезбедувањето на имотот и објектите може да се извршуваат од специјализирани компании за обезбедување или со формирање на посебна служба за безбедност во рамките на објектот. Најчесто се работи за служба за физичко обезбедување. Оваа служба може да биде во сопственост на компанијата, како дел од нејзината организациона шема. Може да биде договорена со некоја компанија за обезбедување специјализирана во оваа област и може да биде комбинирана од двете. Најчесто во праксата се користат услугите на специјализирани приватни компании за безбедност. Овие компании во своето работење мора да се засноваат врз одредени правила и принципи. Доколку не ги почитуваат правилата за работа може да дојде до сериозни штети. Прво и најбитно е воспоставување на безбедносни мерки сразмерни на ризикот. Доколку мерките се прекумерни или недоволни може да доведе до последици по лицата и имотот кои се обезбедуваат. Ако се прекумерни мерките може да доведе до попречување на континуираното работење и создавање на тензии и незадоволство кај луѓето, а доколку пак се недоволни може да предизвикаат поголем ризик од напад над имотот или лицата. Затоа се вели дека системот е силен колку и најслабата точка во него. Во безбедносниот систем несмее да има слаби точки. Овој систем го сочинуваат лицата за обезбедување и техничките системи за заштита, па доколку луѓето кои се ангажирани за обезбедување

непрофесионално ја вршат својата работа, тогаш не вреди и да има најсофистициран алармен систем. Квалитетот на луѓето кои се ангажирани за обезбедување е многу побитен од нивниот број. Поголема вредност има служба со помал број на вработени, но добро обучени и опремени, отколку поголем број на вработени кои се несоодветно опремени и обучени. Мотивацијата е исто така клучна во успешното работење. Вработените обезбедувачи мора да бидат соодветно заштитени при извршувањето на своите обврски и должности бидејќи при работењето се изложени на постојани ризици. Целокупниот систем треба да е поставен така што ризиците да бидат елиминирани или сведени на минимум. Сите обезбедувачи треба да имаат соодветна обука и оружје. Системот треба да обезбеди и доколку има потреба обезбедувачот да може да добие брза помош, бидејќи доколку тоа не е овозможено обезбедувачот во случај на загрозување првенствено ќе внимава на себе а потоа на објектот, што не е од корист за компанијата за обезбедување.

Вработените обезбедувачи неопходно е да соработуваат со останатите вработени во компанијата што е предмет на обезбедување и со останатите засегнати надвор од неа. Безбедноста на компанијата не е само обврска на обезбедувачите, туку зависи и ги засега сите вработени во неа. Освен со вработените во компанијата соработката треба да е проширена и со целата околина и соседните компании. Внатре во компанијата безбедносната служба треба да воспостави безбедносна култура, а надвор од неа треба да соработува со безбедносните служби на соседните компании и со полицијата. Надворешната соработка се заснова на заемно известување и размена на информации за криминалот и други загрозувања по безбедноста во околината, и усогласување на преземените мерки за безбедност. Мерките за безбедност првенствено треба да бидат превентивни а потоа репресивни. Безбедносната служба треба да ги идентификува и отстрани потенцијалните закани и загрозувања пред тие да се случат. Самата по себе добро организирана и опремена служба за безбедност делува превентивно во очите на можните напаѓачи.

Вработените обезбедувачи треба строго да се придржуваат до своите активности и да не се мешаат во работењето на останатите вработени. Не може да се очекува вработениот обезбедувач да ги извршува своите работи професионално ако од него се

очекува да го напушти своето работно место и да извршува други обврски. И обратно, неможе вработени на други позиции да извршуваат работи од безбедноста.

Покрај вработените обезбедувачи за постигнување на комплетна безбедност неопходно е објектот да има и техничка заштита и опрема. Тука спаѓаат противпровални системи, сензори на движење, сензори за детектирање на пожари и поплави, системи за спречување на неовластен пристап на лица, заштита на документи и податоци и слично. Во техничка заштита спаѓа и опремата и возилата кои се користат при транспорт на пари и вредности, и придружба и обезбедување на лица. Но и покрај техниката повторно главна улога во обезбедувањето има човечкиот фактор бидејќи во услови на опасност човекот управува со техниката. Постојат механички средства за заштита во кои спаѓаат рампи, огради и слични конструкции за ограничување на пристапот, сефови, трезори и слично. Електронските средства и опрема обезбедуваат постојан видео надзор над објектот, вадење на снимки од безбедносните камери со цел реконструкција на настани и откривање на сторителите. За да се изберат соодветни средства и опрема за заштита на објектот првенствено треба да се направи безбедносна проценка на објектот од страна на специјално обучени лица за таа работа. Во изработката на таа проценка треба да се обрне посебно внимание на видот и големината на објектот, неговата намена, опрема и документи кои се наоѓаат внатре во објектот и се предмет на обезбедување, работата која ја извршува објектот и слично. Во зависност од објектот може да се процени на објект со висок ризик и објект со мал ризик, во секој случај согласно потребите треба да се утврдат мерки и активности за соодветен одговор на барањата согласно безбедносната проценка. На еднаш утврдена безбедносна проценка треба постојано да се работи на нејзин развој и подобрување, со оглед на тоа што околината постојано се менува и опасностите се менуваат. Обезбедувањето на безбедност постојано треба да се прилагодува на потенцијалните ризици, да работи на унапредување на процедурите за обезбедување безбедност, развој на нови системи за работа, контрола над работењето, континуирано следење и сервисирање на техниката и опремата. Во службата за безбедност мора да има раководни лица кои ќе работат на унапредување на целиот систем за безбедност, постојано ќе ја следат техниката, ќе работат со обезбедувачите и ќе работат на подигање на нивото на квалитет на обезбедувањето. Менаџерите за безбедност управуваат и го организираат целиот систем за обезбедување на имотот и лицата, вршат контрола и надзор

над работењето и одговараат за безбедноста, почитувањето на законите и процедурите и обуката на вработените.

9. Карактеристики на приватната безбедност

Системот за приватна безбедност има комплексни задачи и за се одржи неговата функционалност ќе наведеме неколку од неговите карактеристики. Тој е многу сложен систем но исто така многу уреден и организиран. Хиерархиски поставен, отворен и динамичен систем кој е подсистем на безбедносниот систем на државата. Тој делува во многу неповолни услови и воглавно зависи од човечкиот фактор. Целта на неговото постоење е одвраќање, превенција на заканите и нивно отстранување, користејќи методи и средства за делување во мирна, воена или вонредна состојба. Денес во светски рамки има голем број на компании кое се занимаваат со приватната безбедност, и истите треба да се организираат на начин да можат да одговорат на два вида загрозувања, внатрешни и надворешни.

10. Значење на приватната безбедност

Приватното обезбедување денес во светот евидентно се етаблира како важен сегмент на безбедносниот систем во целина. На процесот за приватизација на секторот за безбедност во многу влијаеле и транзиционите процеси, т.е. воспоставување на моделот на пазарна економија. Тоа довело до создавање на специјализиран пазар за одредени услуги од безбедноста, посебно во делот на заштита на имотот и лицата, како еден од битните фактори на стопанското работење. Во развиените земји на Запад главен поттик за приватизација на безбедносните функции се однесувал на барањето за зголемување на ефикасноста во државните институции, на кое е одговорено со outsourcing на безбедносните работи кои традиционално ги извршувал државниот сектор. Приватно обезбедување претставува заштита на лица и имот што се врши од страна на правни лица кои имаат дозвола за приватно обезбедување. Според Законот за обезбедување, приватното обезбедување претставува дејност од јавен интерес кое има за цел спречување и откривање на појави и противправни дејствија кои ги загрозуваат телесниот интегритет и достоинството на личноста и имотот што се обезбедува. Приватното обезбедување се заснова врз следните начела: непрекинатост во работата, односно подготвеност во секој

момент, на секое место и во сите услови да се извршат поставените задачи за обезбедување на лица, имот и работење; благовременост, односно превземање на одредени мерки, дејствија и постапки пред да се оствари активноста спрема лицето кое се обезбедува, имотот или работењето; целокупност, односно координирано и сеопфатно функционирање на системот на обезбедување, односно неговите делови; ефикасност, односно успешност која се постигнува со оспособеност на сите непосредни извршители соодветно да реагираат на сите облици на загрозување или обиди на загрозување и превземање на мерки за отстранување на последиците и евентуално реактивно дејствување; релевантност, односно степен на веројатност дека системот односно неговите делови ја остваруваат улогата која им е наменета. Иднината на приватното обезбедување треба да се гледа во амбиентот на вкупните глобални безбедносни предизвици, локалното, регионално и глобално безбедносно опкружување, промените во каталогот на новите безбедносни ризици и закани.¹⁷

11. Структура на приватната безбедносна индустрија

Според широката дефиниција која денес најчесто се користи, терминот „приватна безбедност“ претставува широк спектар на организации, вклучувајќи ја и корпоративната безбедност, компаниите за обезбедување, компании со оклопни возила, истражните служби и многу други. Персоналот кој е ангажиран од овие компании може да биде вооружен или невооружен, може да биде вработен во компанијата или да биде вработен со договор и можат да имаат различни овластувања, во зависност од тоа каде работат и кои должности ги извршуваат. Некои американски заедници го заменија својот државен закон за безбедносен персонал за да создадат сила со целосна моќ која ќе може да апси, претресува и запленува. Индустријата за приватна безбедност често се опишува со дистинкции засновани на сопственичкиот или договорниот карактер на безбедносните одделенија, видот на обезбедување (физичко обезбедување, обезбедување на информации или за обезбедување на вработените), обезбедени услуги (на пример, физичко

¹⁷ Глигороска М., Корпоративна безбедност и државниот безбедносен систем, Факултет за детективи и криминалистика, Европски универзитет - Република Македонија, Скопје, 2017, Стр.4-6

обезбедување, транспорт) и пазари (на пр., критична инфраструктура, комерцијални објекти).¹⁸

Разлики помеѓу договорно и сопствено обезбедување

Според АСИС Интернешнл, сопствено обезбедување е – било која организација или оддел на таа организација, која вработува службеници за безбедност за себе со полно работно време. Според Канингем и неговите колеги (1990), сопствената безбедност - вклучува методи за воведување опрема во нејзина сопственост и персонал вработен во организација за ексклузивна заштита на нејзините средства и персонал. Од друга страна, договорна безбедност е - безбедносни услуги обезбедени од една компанија, специјализирана за такви услуги, на друга компанија со платена договорна основа. Секој вид на приватно обезбедување има предност пред друго. На пример, договорното обезбедување може да биде поефтино, но сопственото обезбедување може да вклучи повисок квалитет и лојален персонал. Дополнително, организациите со одделенија за сопствена безбедност ќе имаат поголема контрола врз активностите на безбедносниот персонал. Организациите може да ги користат и сопствените и договорните безбедносни службеници, во зависност од безбедносните компоненти и бараните задачи. Директорите во безбедносната индустрија веруваат дека во иднина тие ќе служат помалку како менаџери и повеќе како брокери, преку склучување на договори за безбедносен персонал за одредени задачи, додека сопствениот персоналот за обезбедување на компаниите ќе се справува со други задачи. Анкетата на ASIS за опсегот и новите трендови собраа податоци за дистрибуцијата на сопствените и договорните службеници во сите индустриски сектори. Меѓу 4.000 компании анкетирани во 2005 година (стапка на одговор од 21,6%), 56,5% од безбедноста беше управувана од внатрешен безбедносен персонал, додека 34,5% беше под раководство на изведувач, надворешна фирма или друг извор. Треба да се забележи дека анкетата на ASIS не го претставува вкупниот процент на персоналот за приватна безбедност кој е под договор наспроти редовно вработениот персонал.¹⁹

¹⁸ Strom K., Berzofsky M., Shook B., Barrick K., Daye C., Horstmann N., Kinsey S., The Private Security Industry A Review of the Definitions, Available Data Sources, and Paths Moving Forward, документ:232781, 2010, стр.3-4

¹⁹ Исто, стр.4

12. Пазар на воени и безбедносни услуги

Приватните безбедносни компании даваат воени и безбедносни услуги на државите, меѓународните организации, недржавните организации, глобалните корпорации и богатите индивидуи. На пример, секоја мултилатерална мировна операција спроведена од ОН во 1990тите години вклучува присуство на приватни компании за обезбедување, а компании како Шел редовно ги ангажираат за да чуваат персонал и објекти. Бројот на приватните компании кои даваат безбедносни услуги се зголемувал во 1990тите години, а повеќе од 200 такви компании помеѓу 1995 и 2004 година биле предмет на вестите. Во текот на 90тите години на XX век приватните фирми ги обучувале војските во повеќе од 42 држави. Се тврди дека повеќе од стотина компании глобално оперираат во повеќе од 100 држави на 6 континенти. Не изненадува што пазарот значително се зголеми. Проценките од 1997 година сугерираат дека приходите од глобалниот меѓународен пазар за безбедносни услуги (воени и полициски услуги во меѓународни и домашни пазари) ќе се зголемат од 55.6 милијарди американски долари во 1990 година на 202 милијарди американски долари во 2010 година. Проценките укажуваат дека глобалниот приход во 2003 година од оваа индустрија изнесувал повеќе од 100 милијарди американски долари. Некои приватни безбедносни компании истотака биле вредни производи за компаниите кои јавно тргуваат со акции, растејќи по индекс дуцпо поголем од До Џонсоновиот во 1990тите години. Меѓу 1994 и 2002 година американските приватни безбедносни компании примиле повеќе од 3 000 договори вредни повеќе од 300 милијарди американски долари од Министерството за одбрана на САД.²⁰

Споредба на постоечките пазари

Ова не е првиот пазар на сила. Пазарите за употреба на сила биле вообичаени дури пред системите на државите да доминираат со светската политика. Феудалните господари во почетокот на 12тиот век ги дополнувале своите работни сили по договор, а од крајот на 13тиот век до Вестфалскиот мир во 1648 година, буквално сите сили се пополнувале преку пазарот. Поради тоа, развојот на државата веднаш не го спречил пазарот за сила. Раните модерни држави ја делегирале контролата на силата на комерцијалните ентитети и учествувале на пазарот и како добавувачи и како купувачи. Изнајмените компании,

²⁰ Deborah D. Avant, *The Market for Force: The Consequences of Privatizing Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, стр.7-8

истакнати во 17тиот и 18тиот век, како East India Company, биле пример за комерцијална контрола над насилството делегирана од страна на државите. Тие компании направиле државна заработка преку трговија во далечните земји и воспоставување на колонии. Такви компании во тоа време користеле Холанѓаните, Англичаните, Французите и Португалците. Француските компании биле во рацете на државата кои ги формирал кралот со цел да ја зголемат моќта на државата подоцна во играта. Холандските компании биле приватни и организирани во групи со цел да го подобрат холандскиот профит во однос на англискиот или (посебно) португалскиот. Од слични причини круната ги купувала англиските компании. Тоа биле воени и полициски сили со задача за воспоставување на ред и заштита на рутите на трговија и новата територија. Истотака, за време на воениот период на постоење на држави, државите ги изнајмуваа своите сили на други пријателски држави. Овие трупи би пристигале опремени и спремни за борба под команда на владата која ги изнајмила. Дури и во модерните системи, некои држави се потpirале на приватниот сектор, посебно кога станува збор за вооружување, но и за логистичка поддршка, и за различни услуги карактеристични за некој посебен конфликт. Владата на САД, на пример, има долга историја на потреби од пазарот за воени услуги. Се до почетокот на Втората светска војна, повеќето од овие услуги биле во областа на логистичката поддршка и набавката на оружје. За време на Студената војна, САД истотака ангажирале фирми за вршење на воена обука во мисиите. Британската Влада во модерниот период помалку ангажирала воени услуги од пазарот отколку САД, но им дозволила на своите граѓани да ги продаваат своите услуги во странство. Комерцијалната продажба на безбедносни услуги од страна на граѓаните на Велика Британија во модерниот период помалку барала услуги од воениот пазар од САД, но овозможила на своите граѓани да ги продаваат своите услуги надвор од земјата. Комерцијалната продажба на безбедносни услуги на британските граѓани надвор од земјата може да се прати низ вековите. Лице од Специјалните воздушни единици (SAS) на Велика Британија формирало фирми за продажба на воени и безбедносни услуги за време на Студената војна. На пример, во 1967 година полковникот сер Дејвид Стирлинг го основал WatchGuard International. И секако, индивидуи кои дејствувале самостојно ги продавале своите услуги во Африка за време на Студената војна. Поради тоа, државите и понатаму „ги изнајмувале“ своите сили на мировните единици на ОН или на други држави. Во Првата Заливска војна, на пример,

силите на САД биле во Јапонија. Во 2003 година во војната со Ирак, САД платиле сили од другите земји да учествуваат во коалицијата. Додека пазарот за безбедност не бил комплетно елиминиран во модерната ера, сепак се гледало негативно врз него. Ова довело до тоа приватната безбедност да биде неформално организирана, тајна и насочена кон одредени клиенти. Платениците оперирале во сенка – во неа биле и тајните приватни воени услуги кои биле пружани за одредени влади. Во постоечкиот систем, приватните безбедносни компании имаат корпоративна структура и работат јавно, огласувајќи работни места на нивните веб страници и пишуваат написи за трошоците и бенефитите на приватниот сектор во областа на безбедноста. Тие тежнеат кон одреден степен на интернационална прифатеност и ја добиваат. Корпоративниот облик, релативната отвореност, прифатеноста и транснационалната распространетост на денешната безбедносна индустрија има многу сличности со средниот век и раниот модерен период. Сепак, денешниот пазар има некои карактеристики кои се единствени. Прво, за разлика од воените фирми од крајот на средниот век, денешните приватни безбедносни компании не го снабдуваат толку многу пазарот со пешадиски единици, туку многу повеќе делуваат како обука и дополнителна поддршка на локалните сили. Приватните безбедносни компании од друга страна пак, се разликуваат од приватните војски – кога заминуваат, оставаат зад себе се што донеле – кои се потчинети на секаква локална контрола (или недостаток од неа) која постои. Второ, за разлика од периодот на изнајмените компании, државите не дозволуваат приватно завземање други територии, дури и ако транснационалните корпорации и меѓународните невладини организации сами ја финансираат безбедноста – или преку субвенционирање на слабите држави или преку ангажирање на приватни безбедносни компании. Изнајмените компании обезбедуваат поспецифична и полегална рамка за приватно користење на силите отколку што е случајот со приватните финансиери.²¹

13. Односот помеѓу полицијата и приватната безбедност

Приватните безбедносни компании преку својата дејност што ја обавуваат и нивното работење се тесно поврзани со полицијата. Врската и соработката помеѓу овие

²¹ Deborah D. Avant, *The Market for Force: The Consequences of Privatizing Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, стр.26-30

субјекти е многу битна со оглед на тоа дека и двата субјекти работат за зачувување на јавната безбедност. Но слободно може да се каже дека соработката помеѓу овие субјекти не секогаш е на задоволително ниво. Основен проблем во нивната заедничка соработка се појавува од страна на припадниците на полицијата кои се обучени професионалци со знаење и вештини кои не им се потребни на припадниците на приватните безбедносни компании и не го признават целосно работењето на приватните безбедносни компании, како и од различните услуги кои ги нудат овие субјекти. За да може да се постигне врвно обезбедување и сигурност на населението во поглед на спречување на криминал, неопходна е целосна соработка помеѓу приватните безбедносни компании и полицијата. Полицијата треба да ги користи сите информации на приватниот безбедносен сектор тргнувајќи од фактот дека таа, преку своите службеници и патроли е во директен допир со криминалот и дека располага со информации кои се од витално значење за неговото спречување. Приватните безбедносни компании преку своите услуги кои ги нудат како заштита на лицата и нивниот имот, вооедно и ги едуцираат своите клиенти како подобро да се заштитат себеси и својот имот. Поради тоа соработката на приватните безбедносни компании и полицијата треба да е целосна и обострана со цел постигнување на истата крајна цел, обезбедување на мирна и безбедна средина и намалување на криминалот.

Со зголемувањето на тероризмот, се зголемува и опасноста на компаниите да бидат цел на терористички напад. Со оглед на тоа дека полицијата нема доволно ресурси да ги заштити сите објекти и компании од потенцијалните терористички напади во секој момент, приватните безбедносни компании заземаат значително место во заштита на компаниите и нивните објекти. Приватните безбедносни компании континуирано вложуваат во својот персонал преку спроведување на обуки за спречување на потенцијални терористички и криминални напади како и во обезбедување на соодветна опрема за истото, и проверка на лицата кои се вклучени во активностите на приватните безбедносни компании. Менаџерите на компаниите ја имаат препознаено потребата од приватните безбедносни компании и денес приватните безбедносни компании преставуваат дел од корпорациите и нивното работење. Во склоп на поголемите компании има и посебни сектори кои се раководени од менаџери за безбедност. Овие сектори се задолжени за обезбедување на безбедност на имотот на компаниите и нивните вработени од технички аспект, како и заштита од пожар и кражба, индустриска кражба и шпионажа,

осигурување на безбедност на работно место за секој вработен од внатрешен и надворешен фактор, и слично. Менаџерите за безбедност имаат задача да пронајдат решение и да инсталираат таков систем на безбедност кој би го спречил потенцијалниот криминален чин пред да се случи. Системот за безбедност на компании постојано се доработува и модифицира според потребите и растењето на компаниите и потенцијалниот криминал кој им се заканува. Еден од проблемите кои се појавуваат во компаниите е тоа што службата за обезбедување најчесто е дел од секторот за општи и заеднички работи на компанијата, а не е посебен сектор кој ќе биде дел од раководството на самата компанија. Исто така проблем се појавува и во поглед на персоналот кој е вработен во делот за обезбедување во поглед на неговите квалификации и обученост.

Доколку компаниите му пристапат посериозно на проблемот околу решавање на својата безбедност, со инсталирање на потребните технички мерки за заштита, обука и избор на вработените кои се дел од секторот за безбедност на компанијата, компаниите благовремено може да спречат потенцијален криминален или терористички акт, што значи и намалување на загубите кои компаниите може да ги претрпат доколку дојде до таков акт во поглед на загуба на финансиски средства, загуба на витален персонал како и деловни тајни.

Ограничена надлежност на полицијата

Иако полицијата има законска полициска моќ и надлежност низ целата нација, тие генерално ја користат ова моќ на јавни улици и сообраќајници и на јавни места. Тие генерално не влегуваат во приватни простории освен ако граѓаните не ги повикаат за вонредна состојба, итност или за некоја друга полициска работа. Полицијата патролира на јавни места и се обидува да создаде чувство на сеприсутност (давање на јавноста верување дека полицијата е секогаш таму или ако не е таму е одма позади аголот - ова е теоријата зад рутинско превентивно патролирање на улиците и на јавните места). Не можеме да очекуваме полицијата да патролира низ сите приватни места во општеството. Ова е надвор од опсегот на полицијата и од желбата на општеството. Покрај тоа, многу од должностите на приватната безбедносна индустрија се надвор од правниот опсег на јавната полиција. На пример, полицијата не може да спроведе проверка на позадината на нов вработен во приватниот сектор; приватниот работодавец мора да го стори тоа. Полицијата не може да го придружува секој сопственик на фирма кога оди во банка кога тој или таа имаат голема

сума пари за депонирање. Ова се должности за персонал од приватната безбедност. Полициската надлежност е благосостојбата на сите граѓани, а не благосостојбата на само неколку граѓани. Освен тоа, кога размислуваме за приватни истражители, сфаќаме дека ни се потребни, бидејќи полициската моќ и јурисдикција се ограничени. Постојат области на криминални и некриминални активности каде конвенционалното спроведување на законот е или лошо опремено или на друг начин забрането за инволвирање. Во случаи на сомневање за осигурителна измама, на пример, повеќето јавни полициски агенции немаат ниту персонал, ниту стручност или финансиски средства да превземаат интензивни истраги. Барањето на избегани деца исто така е премногу голем проблем за јавните агенции, или следење на неверен брачен другар се надвор од надлежност на која било јавна служба, орган или агенција.²²

Реактивна улога на полицијата

Генерално, улогата на полицијата е реактивна. Таа се концентрира на апсење и истраги за минатите злосторства. Таа, исто така, врши општа патрола на јавни места и одговора на итни случаи. Генерално, улогата на приватната безбедност е повеќе проактивна од онаа на јавната полиција. Приватното обезбедување е позагрижено за одржување на безбедноста со спречување на криминал и обезбедување чувство на сигурност наместо реагирајќи на минатите кривични дела и повикувајќи се на санкциите од кривичниот закон против сторителите. Приватното обезбедување е различно од спроведувањето на законот. Спроведување на законот се фокусира на реакција на минатиот криминал и спроведувањето на јавните закони и уредби, додека безбедносните професионалци се повеќе проактивни и се фокусираат на идентификување и спречување на злосторствата и проблемите пред да се појават. Покрај тоа, поголема е веројатноста безбедносниот персонал да биде вклучен во заштита на средствата и извршување на политиките и процедурите на приватната организација отколку во спроведувањето на кривичните закони.²³

²² Dempsey J.S., Introduction to Private Security, Belmont USA, 2010, стр.44

²³ Исто, стр.44

14. Приватното обезбедување и контрола на сила

Постоењето на приватното обезбедување како посебна дејност покренува одредени прашања поврзани со самата дејност и нејзиното влијание во справувањето со криминалот, како на пример дали контролата на насилството од страна на државните органи е намалено поради постоењето на приватните безбедносни компании, дали приватните безбедносни компании со нивното постоење и делување ја подобруваат контролата на насилството од страна на државата, дали приватните безбедносни компании може да издејствуваат и обезбедат колективна контрола на насилството и криминалот и слично. Исто така постоењето на приватните безбедносни компании доведува до прашање и колку тие може да влијаат на граѓани самите да го контролираат насилството.

Во државни клиенти на приватните безбедносни компании спаѓаат самите држави кои ги користат услугите на приватното обезбедување, и истите може да се дефинираат во две категории и тоа, силни држави кои имаат ресурси да делуваат кон колективните цели на државата и слаби држави кои немаат потенцијал самостојно да делуваат кон спроведување на колективните цели.

Во приватните клиенти кои ги користат услугите на приватното обезбедување спаѓаат населението на државата, разни компании и корпорации, невладини организации но и криминални и терористички организации.

Ефектот од приватизацијата на безбедноста се толкува на различни начини. Според одредени поединци, приватизацијата на безбедноста се толкува на начин дека со приватизацијата на безбедноста се намалува влијанието на државните безбедности структури како и демократијата и нејзините процеси во самата држава. Според нив доколку се анализираат случувањата во Африка за време на Студената војна и работењето на приватните безбедносни компании заедно со производителите на оружје и компаниите кои работеле на ископувањето на минерали и благородни метали за остварување на своите лични интереси и профит би склучиле договор со локалните власти за остварување на заемните интереси по цена на нарушување на демократските процеси на државата и нејзиниот развој. Од друга страна пак, други поединци ангажирањето на приватните безбедносни компании во истиот конфликт и земја го толкуваат како можност на државата со помош на приватните безбедносни компании и нивната стручност да го изнајдат

решението за воведување на мирот и решавање на безбедносните проблеми. Според нив, безбедносните компании со своето долгогодишно искуство и персонал би помогнале за искоренување на воените конфликти во регионот или државата, намалување на криминалот, обука на државните безбедносни служби и враќање на демократските процеси.

Доколку приватните безбедносни компании се ангажирани од страна на силна држава која има капацитет да ја контролира работата на приватните безбедносни компании, тогаш преку ангажирање на компаниите од страна на овие држави, се отвара можност државите да ги насочат своите ресурси за остварување на други цели со опасност од нарушување на демократските процеси во самата држава.

Доколку приватните безбедносни компании се ангажирани од страна на слаби држави во кои владее корумпираноста и кои немаат капацитет или поради остварување на сопствените интереси на извршната власт на сакаат да ја контролираат работата на приватните безбедносни компании, ефектот од присуството на приватните безбедносни компании во поглед на остварувањето на општо добро за народот на државата најчесто нема успех.

15. Приватните воени и безбедносни компании

Класичната класификација на приватните компании што даваат услуги е двојна, и тоа: приватни воени компании (воени провајдер компании, воени консалтинг компании и воени компании за поддршка) и приватни безбедносни компании. Постојат неколку пристапи за класификација на приватните воени - безбедносни компании (Private Military-Security Companies). Една од прифатените класификации ја понудил Питер Сингер. Неговиот систем е базиран на трипартитна бизнис технологија на давателот на услугата, консултантски услуги и несуштински аутсорсинг услуги. Споредбено, Сингер ги класифицирал приватните воени-безбедносни компании во три подгрупи: воени фирми за поддршка, воени консултантски фирми и воени снабдувачки фирми, а само до третата директно се снабдуваат со борбените услуги.²⁴

²⁴ Бакрески О., Даничиќ М., Кешетовиќ Ж., Митевски С., Приватна безбедност – теорија и концепт, Скопје, 2015, стр.130

16. Приватни воени компании (ПВК)

Една од дефинициите за приватните воени компании е дека тие се специјализирани во воени вештини, вклучувајќи и борбени операции, стратегиско планирање, прибирање разузнавачки информации, оперативна поддршка, логистика, обука, набавка на опрема и одржување оружје и друга опрема. Исто така, за нив се вели дека се деловни компании што имаат за цел да прават профит преку обезбедување воени услуги во областа на консултантските услуги, логистиката и борбените активности. Во конфликтни области како што е Ирак, на пример, тешко е да се прави разлика помеѓу регуларната армија што е ангажирана и приватните воени компании што се занимаваат со договор за поддршка на редовните безбедносни сили, и често не е можно да се направи разлика меѓу редовните војници од нивните приватни колеги, кои, на пример, се ангажирани во заштитата на конвои или на стока. Приватните воени компании се фирми што нудат специјализирани услуги за време на војни и конфликти. Тие се разликуваат од другите елементи на безбедносниот систем по организациската структура и мотивираноста. Имено, тие се регистрирани фирми со корпоративски структури и ги даваат своите услуги главно заради добивка, а не од политички причини.²⁵ Најчесто услугите кои ги даваат приватните воени компании се многубројни. Во практика, најчесто се истакнуваат следните: директна борба, разузнавачки информации и обука, безбедност во конфликтни зони; консалтинг (советување) и планирање, техничка помош, оперативна и логистичка поддршка (набавка на оружје, опрема за одржување, итн.), деминирање и пост-конфликтна реконструкција. Приватните воени компании се дефинираат и како законско формирани меѓународни компании што нудат услуги на клиенти што вклучуваат потенцијал за употреба на сила на систематски начин, во воена и во паравоена смисла, како и засилување, трансфер, олеснување, одвраќање или деактивирање на овој потенцијал или на знаењето потребно за негова примена.²⁶

Некои од најпознатите кои дејствуваат во меѓународни рамки се: Blackwater²⁷ (САД), DynCorp International LLC²⁸ (САД), Military Professional Resources Inc.²⁹ (САД),

²⁵ Славески С., Безбедносен систем, Европски универзитет, Скопје, 2009, стр.173 (преземена од: Бакрески О., Даничиќ М., Кешетовиќ Ж., Митевски С., Приватна безбедност – теорија и концепт, Скопје, 2015, стр.134)

²⁶ Бакрески О., Даничиќ М., Кешетовиќ Ж., Митевски С., Приватна безбедност – теорија и концепт, Скопје, 2015, стр.134-135

²⁷ www.blackwaterusa.com

Vinnell Corporation³⁰ (САД), Armor Group³¹ (Велика Британија), Control Risks Group³² (Велика Британија), Erinys International Ltd³³ (Велика Британија/Јужна Африка). Повеќе за овие компании, како и за каталогот на услугите што ги нудат може да се најде на нивните веб-страници.³⁴

17. Приватни безбедносни компании (ПБК)

Приватните безбедносни компании може да се дефинираат како јасно структурирани и хиерархиски подредени регистрирани корпоративни асоцијации, кои даваат услуги од безбедносен карактер и се натпреваруваат за да добијат работни места со други такви компании на пазарот. Пониските стандарди, како и помалку ризичната работа влијаат на тоа цената да е помала од оние на приватните воени компании, што ја прави оваа професија помалку атрактивна. Приватните безбедносни компании се дефинираат и како компании што се специјализирани во давање безбедносни услуги и заштита на луѓе и имот. Ова значи дека нивните вработени не треба да бидат вооружени, затоа се вели дека нивните услуги повеќе се дефанзивни отколку офанзивни по природа. Тоа се компании чија цел е да се направи профит со давање услуги во делот на заштита на луѓе и имот, првенствено во неконфликтни области и се многу честа појава во современите држави.³⁵

²⁸ www.dyn-intl.com

²⁹ www.mpri.com

³⁰ www.vinnell.com

³¹ www.armorgroup.com

³² www.crg.com

³³ www.erinysinternational.com

³⁴ Бакрески О., Даничиќ М., Кешетовиќ Ж., Митевски С., Приватна безбедност – теорија и концепт, Скопје, 2015, стр.138

³⁵ Исто, стр.142-143

ГЛАВА 3

Регулирање на приватната безбедност

1. Цели, обем и ограничувања

Приватните компании за обезбедување (ПБК) се индустрија која брзо се шири. Последните проценки укажуваат на тоа дека во 2003 година вкупниот приход на ПБК во светот - вклучувајќи ги и воените и полициски служби на домашните и меѓународните пазари - бил над 100.000.000.000 долари. Истражувањето спроведено во европските држави, исто така, покажува зголемување на важноста на ПБК. Во 2004 година, персоналот на ПБК имаше побројни членовите од јавните полициски сили во повеќето држави на ЕУ и, во просек, еден од 500 европски граѓани беше вработен во ПБК. ПБК не само што се шират во бројки, туку исто така, и во видот на услугите кои ги обезбедуваат. Опсегот на услугите варира од оние што се вршат од страна на приватни детективи, до обезбедување на транспортот на скапоцености, од приватни служби за разузнавање до задолженост за безбедноста во шопинг и бизнис центри, аеродроми, како и нуклеарни и воени објекти. Поголемиот број од нив обезбедуваат сигурност во области кои претходно биле сметани за во доменот на јавната полиција. Иако приватните безбедносни служби прават корисен придонес во обезбедувањето на безбедноста, широкиот опсег на нивните активности, во комбинација со недостатокот на заеднички минимални стандарди во секторот, понекогаш непрофесионално однесување на приватниот безбедносен персонал, и несоодветниот надзор на јавна контрола над овие служби, претставуваат потенцијални ризици за заштита на човековите права и основни слободи.³⁶

Следниве приватни безбедносни функции можат да се разликуваат, меѓу другите:

- Спречување или откривање на упад, неовластено влегување или активност, вандализам или поминување на приватен имот. Оваа група на активности вклучува патролирање, чувари на приватната сопственост, чувари на (нуклеарни) електрани, воени инсталации и безбедност на аеродромите;

³⁶ Born H., Caparini M., Cole E., Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Paper policy No.20. стр.1

- Спречување или откривање на кражба, губење, проневера, проневера или прикривање на стоки, пари, обврзници, акции, белешки, вредни документи или документи, на пример, заштита на готовина во транзит;
- Заштита на поединци од телесни повреди, на пример телохранители;
- Придржување кон, и спроведување на, правилата на фирмата, регулативи, мерки, политики и практики поврзани со намалување на криминалот;
- Одржување на јавниот ред на настани (концерти, фудбалски натпревари);
- Известување и фаќање на сторителите;
- Превоз на затвореници и чување на затвори; и,
- Известување за и одговарање на инциденти и повици, вклучувајќи ги и концепција, инсталација и одржување на алармните системи и аларм центрите.³⁷

2. Потреба од регулирање

Приватниот безбедносен сектор во целина достигнал зрелост во однос на обемот и разновидноста на услугите. Дури и ако тоа се смета дека е пожелно да се забранат ПБК, и побарувачката и понудата на овие услуги достигнаа точка дека тоа не би било можно да се стори. ПБК се сеприсутни во многу области на правда и внатрешни работи, како и во заштитата на енергијата, транспортот, комуникациите, внатрешната безбедност, здравјето и за одговор при катастрофи. Додека тоа не е ниту пожелно ниту изводливо да се забранат, барем важно е да се обезбеди дека минимални стандарди се идентификувани и се интегрирани во соодветните прописи во областа на Советот на Европа. Навистина, меѓународна регулатива е потребна како за ПБК, исто и за ПВК, може да станат прилично „номадски со цел да се избегне националното законодавство што тие го сметаат како несоодветно или претерано“. Законодавство е потребно да ги направи ПБК и нивните индивидуални членови одговорни за своите постапки, особено што големата разликата помеѓу ПБК и државните јавни безбедносни провајдери е тоа што вторите се директно одговорни пред парламентот, владата и јавноста, додека PSC само треба да одговорат на акционерите и клиентите. Регулативата е, исто така, од суштинско значење во поглед на потенцијалната штета што корупцијата би можела да ја направи во

³⁷ Born H., Caparini M., Cole E., Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Paper policy No.20. стр.3

исклучително чувствителните областа на безбедноста. Регулативата, исто така, може да помогне за подобро да се осигура дека вработените во приватните безбедносни компании не играат улога во криминал. На кратко, пропис може да се толкува како обичен формален механизам на контрола кој е воспоставен со цел да се насочува однесувањето и да се обезбеди универзална примена на законот. Во принцип, тврдиме дека поголема регулатива може да доведе до зголемена одговорност.³⁸

Имало голем број на проблематични случаи на грубо, корумпирано и некомпетентно однесување, а во некои случаи дури и јавни скандали, вклучувајќи приватни припадници на безбедносните сили во земји на Советот на Европа во текот на изминатите години, јасно покажувајќи ја потребата од сериозна регулатива.

- Вработените во приватната безбедносна компанија одговорни за безбедноста во одредени железнички станици злоставувале бездомни лице во подрумот на железничката станица додека ја снимале сцената. Менаџерите на ПБК не го испитале овој случај сè додека локалните медиуми не го откриле скандалот. (2004)

- Приватната фирма за обезбедување одговорна за придружба на затвореници помеѓу судовите и затворите, по грешка дозволила да избегаат тројца затвореници. Истата ПБК ги обвини лошите временски услови за одложување на почетокот на судскиот процес за убиство. (2006)

- Двајца чувари на багаж на должност на меѓународен аеродром беа откриени пијан и заспани во текот на работното време. Широката употреба на ПБК во безбедноста на аеродромите е загрижувачка, исто така, во поглед на извештаите на несоодветната проверка на вработените, како на пример извештајот дека еден новинар беше во можност да добие работа за вчитување на багаж врз авиони со обезбедување лажни референци. (2005-2006)

- Работодавач ангажирал приватни истражители да се испита дали вработен во компанијата напишал голем број на анонимни писма. По два и пол часовно „интервју“ со ПБК, вработениот скокнал од прозорецот. Инцидентот бил разрешен како самоубиство, но сомнежите остануваат во врска со методите кои се користат од страна на вработените во ПБК. (2004)

³⁸ Born H., Caparini M., Cole E., Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Paper policy No.20. стр.4

- Приватни чувари претепале и отстраниле човек од просториите на спортски настан во еден голем град, обвинувајќи го за сериозно лошо однесување. Осомничениот потоа паднал во кома, бил хоспитализиран, и починал од сериозни повреди на главата, следното утро. (2006)

- Приватни чувари убиле еден млад човек кој се обидува да извршат кражба. Други слични случаи биле пријавени во истата година, јасно покажувајќи на проблеми кои вклучуваат поседување и употреба на огнено оружје од страна на ПБК вработени во оваа област. (2002)

- Полицијата уапсила директор (поранешен мајор во државните безбедносни служби) на ПБК. Тој бил обвинет за закана и тепање на еден од директорите на нафтена компанија, барајќи акции и готовина од него како исплата за наводниот долг-практика позната како „покривање на неформален долг“. По овие и други инциденти, државните безбедносни власти издале предупредувања, интензивирани контроли и објавиле црни листи на компании кои се вклучени во покривање на неформални долгови, но досега без видливи ефект врз практиката. (2000)

- Додека собирале старо железо во рудник, четири роми биле брутално претепани од страна на чуварите. Сите четворица мажи морале да бидат хоспитализирани а еден од нив починал од повредите. (2005)

- Додека биле на должност приватни чувари во Министерството за здравство силувале жена која била во посета на министерството. Министерот тврди дека министерството не е виновно, и ги советува безбедносните компании да го бираат нивното персонално повнимателно. (2006)³⁹

3. Регулација: Европско ниво

Европска унија

Се уште нема усогласување на законодавството во врска со приватната безбедносна индустрија на европско ниво. УНИ – Европа и Конфедерацијата на европските безбедносни служби ги промовирала минималните барања на европско ниво, и добила потпис на неколку заеднички мислења за аспекти како што се лиценцирање и стручно оспособување. Кодексот на однесување за приватниот безбедносен сектор, исто

³⁹ Исто, стр.5-6

така, е потпишан, со цел подигнување на стандардите и гарантирање на високо ниво на професионална етика во овој сектор во Европската унија. Сепак, во моментот националните прописи се разликуваат од една до друга земја и се одразуваат на различни културни средини. Сепак, важно е да се нагласи дека недостатокот на стандардизирано европско законодавство за приватни безбедносни компании не мора да се означи вакуум на релевантни правила на европско ниво. Интересно е да се напомене дека приватните безбедносни компании биле исклучени од неодамнешната ЕУ Директива за услуги во внатрешниот пазар. CoESS тврди дека специфичната природа на услугите на приватното обезбедување, особено неговите блиски врски со јавната безбедност, и потребата за строги услови за влез на пазарот (на пример, проверка на вработените во приватната безбедност) има потреба од одредени исклучоци кои не би можеле да бидат доволно земени во предвид во општата директива. CoESS, сепак, истакна потреба од постигнување на заедничка основа за регулирање на индустријата на приватното обезбедување. Особено, CoESS го нагласи фактот дека прегледот на земјите членки на ЕУ покажа дека „нивото на ефективна заштита е во позитивна корелација со нивото на регулација.“ Ова ја нагласува важноста за постигнување на усогласување на регулативата за приватните безбедносни компании на европско ниво, а особено потребата за високи стандарди на ова ниво. Европскиот дијалог кој се одвива во последниве години е охрабрувачки, како што е на пример признавањето од страна на Европскиот совет на потребата за поголема соработка помеѓу надлежните национални органи на земјите-членки кои се одговорни за приватниот сектор за безбедност. Во однос на надворешната политика на ЕУ, ЕУ признава дека приватните безбедносни компании претставуваат дел од безбедносниот систем на една држава. Затоа, политиките кои се насочени кон ПБК, може да бидат вклучени во проширување на ЕУ, интеграција и надворешна помош. Сепак, најновите комуникации на ЕУ за реформа на безбедносниот сектор не укажуваат на тоа како ПБК можат успешно да се насочат.⁴⁰

Совет на Европа

Иако Советот на Европа тешко усвојува било кој пропис посебно на приватните безбедносни компании, усвои широк спектар на конвенции и препораки кои имаат

⁴⁰ Born H., Caparini M., Cole E., *Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Paper policy No.20. стр.7-8

значење за функционирањето на ПБК во земјите-членки на Советот на Европа. Во најголем дел овие конвенции и препораки се однесуваат на заштита на човековите права и зачувување на владеењето на правото во земји-членки на Советот на Европа. Во оваа секција овие конвенции и препораки накратко ќе бидат дискутирани. Важно е да се спомене дека Конвенција има обврзувачка сила за оние земји-членки кои ја имаат ратификувано Конвенцијата. Препораките, од друга страна, имаат само советодавен ефект.⁴¹

Европска конвенција за човекови права (ЕКЧП)

Европската конвенција за човекови права е темел на институциите на Советот на Европа. Од особено значење се членовите 3 (забрана на тортура, нечовечко и понижувачко постапување); 5 (право на слобода и безбедност); 8 (право на приватност); 11 (собирање) и 14 (анти-дискриминација). Секоја од овие статии накратко е дискутирана подолу, во однос на приватните безбедносни компании.⁴²

Во врска со забраната на тортура и деградирачко однесување (член 3 од ЕКЧП), јасно е нагласено дека на приватните безбедносни компании не им е дозволено да се однесуваат со граѓаните на овој начин. Понижувачко постапување или казнување може да се опише како третман, кој ги понижува лицата и казнува, покажувајќи недостиг на почитување, или ги намалува неговото или нејзиното човечко достоинство и предизвикува чувства на страв, болка или инфериорност способена за кршење на моралниот и физичкиот отпор на поединецот, и предизвикува тешко физичко или ментално страдање.⁴³

Правото на слобода (член 5 од ЕКЧП) може да се толкува во однос на принципот на презумпција на невиност додека не се докаже за виновен (што е важно во случај на расно профилирање) и во случај на слобода на движење.⁴⁴

Приватноста (член 8 од ЕКЧП) најчесто е погодена од активностите за надзор на приватните безбедносни компании, кои потенцијално задираат во правото на приватност. Пример е, ризикот дека податоците собрани од безбедносните камерите може да се пренесат на трети лица.⁴⁵

⁴¹ Born H., Caparini M., Cole E., *Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Paper policy No.20. стр.8

⁴² Исто стр.9

⁴³ Исто стр.9

⁴⁴ Исто стр.9

⁴⁵ Исто стр.10

Правото на слобода на здружување (член 11 од ЕКЧП) би можело да дојде во прашање кога станува збор за улогата на ПБК во одржувањето на редот и законот на јавни настани или поголеми демонстрации. ПБК може да го ограничат ова право, во зависност од нивната специфична улога и „правилата на ангажманот.“⁴⁶

Забраната за дискриминација (член 14 од ЕКЧП) е исто така релевантна за функционирањето на ПБК. Самата природа на приватната безбедност може да се смета да биде дискриминаторска. Приватните безбедносни компании се профитно ориентирани и затоа природно ги дискриминираат оние кои не можат да си ги дозволат нивните услуги.⁴⁷
Конвенција за заштита на поединците во поглед на автоматската обработка на личните податоци

Оваа Конвенција е од особена важност за управувањето со приватните безбедносни активности. Тоа е затоа што таа се обидува да обезбеди минимум стандарди за автоматска обработка на лични податоци, која е една од главните грижи во однос на повредата на правото на приватност.⁴⁸

Конвенција за контрола на набавување и поседување на огнено оружје од страна на поединци

Оваа Конвенција главно се занимава со трансфери на огнено оружје помеѓу државите и не содржи никакви специфични препораки за поседување на огнено оружје. Ако ПБК продаваат, пренесуваат или на друг начин обезбедуваат огнено оружје на лице на територијата на друга држава, домаќин-држава во која ПБК се наоѓа, мора да ја извести другата држава за трансферот на оружјето. Конвенцијата предвидува дека државата мора да ја извести другата држава за идентитетот, адресата и пасошот на лицето, како и карактеристиките и бројот на огненото оружје. Ниедно оружје неможе да се пренесе на нерезидент кој нема претходно овластување, а со тоа ги вклучува меѓународните ПБК кои имаат странски вработени во ПБК во друга земја.⁴⁹

⁴⁶ Исто стр.10

⁴⁷ Исто стр.11

⁴⁸ Исто стр.11

⁴⁹ Исто стр.12

Конвенција за перење на пари, откривање, заплена и конфискација на приноси од казниво дело

Оваа Конвенција предвидува усвојување на мерки и инструменти за борба против сериозниот криминал.⁵⁰

4. Регулација на национално ниво

Регулативата е од суштинско значење во поглед на законското работење на фирмата/компанијата и соодветното регулирање значи дека ќе се покрие една премногу чувствителна област во оваа сфера. Регулативата, исто така, може да помогне за подобро да се согледаат одредени состојби со што би се обезбедило што е можно подобро и порационално да се стават во функција сите ресурси. Од ова произлегува дека регулативата е клучен и корисен елемент во работењето на самата фирма/компанија што им помага на раководните тимови да воспостават соодветен баланс меѓу остварените и планираните активности. Без соодветна регулатива тие ќе се претворат во слепи набљудувачи на процесот што може да доведе до отстапувања на планираните цели и задачи и ќе бидат ограничени без можност да го корегираат, а со тоа и да го подобрат своето работење, како и работењето на приватниот субјект. Со други зборови, прописот може да се толкува како обичен формален механизам на контрола кој е воспоставен со цел да се насочува однесувањето и да се обезбеди универзална примена на законот. Во принцип, ние тврдиме дека поголема регулатива може да доведе до зголемена одговорност. Регулирањето на приватната безбедност во национални рамки е повеќе од потребна, но сепак, нејзиното целосно ефектуирање пред се зависи од антиципативниот пристап на субјектите што се задолжени за изготвување ваков документ што за секој субјект инволвиран во оваа активност е доста тешка и одговорна работа. Нивниот ангажман за создавање подобра регулатива ќе помогне да се направи разлика меѓу чесни и дискредитирани приватни компании за обезбедување, и на крајот да се отстранат вторите. Генерално, регулативата може да придонесе за подобрување на професионализмот на приватните компании за обезбедување, но може да придонесе и кон зголемување на довербата на јавноста. Професионализмот е категоријална црта што се однесува на одредени вредности, вештини, ориентација и управување. Принципите на фер однесување,

⁵⁰ Исто стр.13

интегритет, грижа за човековите права, одговорност и минимална употреба на сила се основните елементи во секој концепт на демократското управување. Професионализмот не смее да се вмеша во дискриминаторно, корумпирано или насилно искористување на својата моќ. Самостојноста (ограниченоста) што ја има приватниот безбедносен сектор се базира врз довербата на општеството дека овој сектор ќе прифати дел од вредностите што ќе ја условува демократската рамнотежа на етичко и на професионално водење. Излегувањето од професионализмот ќе резултира со грубо, корумпирано и некомпетитивно однесување, а во некои случаи може да доведе дури и до јавни скандали, што ја наметнува потребата од сериозна регулатива во овој сектор. Значи, приватниот безбедносен сектор треба да биде предмет на законска регулатива за определување на начинот на работа, условите за вршење приватно обезбедување, санкционирање на можните злоупотреби на работата итн. Затоа регулативата е широк концепт што го опфаќа сетот на закони, правила и одредби што се однесуваат на работата на поединци и на фирми.⁵¹

Контрола и одговорност на приватните безбедносни компании

Степенот на контрола и одговорност на ПБК зависи од правната рамка, ефикасните институции за надзор и видот на надзорот кој го вршат тие институции. Контролата и одговорноста се ослабени или изречно неефективни ако не се базирани на јасна и единствена регулаторна рамка. Во овој контекст, специфични закони за ПБК недостигаат во Кипар, Малта има правна рамка за регулирање на мртвата индустрија, но посебна регулатива на контрола и одговорност е испуштена од нејзините закони. Во други држави, регулативата за ПБК е прашање на пренесените влада што води до различни делови од легислатива во различни делови на земјата, како што е случај во Швајцарија и Италија. Во некои земји, на пример, Германија и Австрија, регулаторната рамка се базира на општи комерцијални закони наместо на реални, конкретни закони за ПБК. Во различни држави на ЕУ, голем избор на надзорни институции вршат надзор на ПБК. Во некои држави, ПБК се под контрола на (локалната) полиција (на пример, во Грција, Данска, Словачка и Унгарија), во други држави, локалните граѓански органи се одговорни за контрола на овој сектор (на пример, Германија, Италија и Шведска); министерството за внатрешни работи

⁵¹ Бакрески О., Даничиќ М., Кешетовиќ Ж., Митевски С., Приватна безбедност – теорија и концепт, Скопје, 2015, стр.177-178

го контролира приватниот сектор во Словенија, Италија, Полска и Холандија, министерството за правда е одговорно за надзор во Луксембург, а во Ирска и Велика Британија, специјален безбедносен авторитет е основан за да го надгледува приватниот сектор. Како што споменавме претходно, во случај да ПБК е конкурент на полицијата, конфликт на интереси може да настане кога полицијата е задолжена да спроведува надзор на секторот ПБК. Друго прашање е како надзорот се остварува. Дали надзорот е ограничен на контрола само на „хартија“ т.е. барање ПБК да доставуваат годишни извештаи, или надзорот вклучува инспекциски посети, најавени и ненајавени. Во повеќето земји од Југоисточна Европа, министерството за внатрешни работи врши надзор над активностите на ПБК. Министерството за внатрешни работи во овие земји е, сепак, најчесто многу слабо или нејасно. Недостатокот на кохерентна национална регулаторна рамка го попречува надзорот во различни земји од ЈИЕ. Не постојат посебни закони во Србија. Во БиХ не постои национално (федерално) законодавство, само законодавство на ниво на ентитетите, што доведува до разлики помеѓу субјектите и, за жал, придонесувајќи ПБК да се развиваат на етнички линии. Во Русија, контролата над ПБК се остварува од страна на министерството за внатрешни работи и главното обвинителството. Во Украина, министерството за внатрешни работи е одговорно за регулирање на приватниот безбедносен сектор, вклучува издавање или повлекување лиценци. Во оваа смисла, двојната улога на министерството за внатрешни работи како регулатор и како приватен давател на услуги е крајно проблематична.⁵²

Услови за влез

Системите за лиценцирање на ПБК утврдија кој тип на услуги може да бидат обезбедени од страна ПБК и кои барања се однесуваат на ПБК. Овие барања може да вклучуваат голем избор на критериуми, како за компанијата така и на лично ниво. Постојат различни национални прописи за надзорната институција за лиценци и времетраењето на лиценцата (на пример, во Данска се ограничени до 5 години). Во однос на регионот на ЈИЕ, повеќето земји имаат систем на издавање лиценци кои дозволуваат ПБК да работат (освен за Србија, која нема регулаторна рамка). Сепак, постојат дупки во законите на разни земји во ЈИЕ. На пример, во Бугарија, иако ПБК мораат да бидат

⁵² Born H., Caparini M., Cole E., *Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Paper policy No.20. стр.21

лиценцирани, законот дозволува приватните компании да имаат внатрешни чувари/безбедносни одделенија за нивна заштита. Овој исклучок во систем на лиценцирање е предмет на злоупотреба и е дупка во законот кој им овозможува на ПБК да избегнат да бидат регистрирани. Во Романија (како што е случај во Бугарија), лиценцата се доделува за период од 3 години, што е релативно долг период и на тој начин ја намалува веројатноста дека лошото однесување ќе доведе до одземање на лиценцата. Во Србија, недостасува законодавство, на тој начин ПБК не се предмет на посебни влезни барања. Во Црна Гора, се проценува дека околу 500 нелиценцирани ПБК се активни. Во Русија, постојат влезни барања за компанијата и за вработените. Компаниите треба да се здобијат со задолжителна лиценца за работа, директорот треба да поседуваат високо образование, а законот ја наведува несогласноста на позицијата на менаџер со ниедна јавна функција.⁵³

Селекција и вработување на приватен безбедносен персонал

Регулирањето на селекцијата и регрутацијата на приватниот безбедносен персонал е од витално значење за професионализмот и моралниот интегритет на секторот. Тоа всушност, се смета да биде во најдобар интерес за ПБК да се саморегулираат во согласност со минималните стандарди за регрутирање на персонал, особено за да се избегнат потенцијални случаи на одговорност. Меѓутоа, самиот факт дека тешко е да се постави која возраст или кое ниво на образование е оптимално за приватниот персонал, е причина за потребата да се постигне стандардизација на минималните услови за вработување на национално или на меѓународно ниво. Особено, самата природа на работата на приватното обезбедување носи опасност од непотребна употреба на сила од страна на вработените кои можеби не добиле соодветна обука. Помеѓу поголемиот дел од земјите во ЕУ каде што криминалната заднина се проверува, се уште има големи варијации помеѓу нивото на регулатива во земјите, некои држави наметнуваат различни критериуми како што минималната возраст (18 или 21), добри карактерни црти, државјанство, работно искуство и без учество во некомпатибилни активности (на пример, позиција како државен службеник). Балканските земји на Советот на Европа, исто така, имаат прилично стандардизиран пристап на минимални услови за позадинска проверка на криминалната заднина за вработените во ПБК. Меѓутоа, во Албанија, на пример,

⁵³ Исто стр.23

позадинските проверки на вработените не се доволни и има многу активни нелиценцирани вработени во ПБК. Единствената земја која нема законски услови за позадински проверки е Бугарија. Во Русија, приватниот безбедносен персонал треба да поседуваат руска националност, да биде на минимална возраст од 18 години за чувари и 21 години за детективи, да немаат ментални недостатоци (како што е наведено од страна на судот), да не страдаат од болест (како што е наведено од страна на владината регулација), да не се осудени за кривично дело или во моментот обвинети за кривично дело.⁵⁴

Обука на приватниот безбедносен персонал

Персоналот на ПБК бара соодветна обука, со цел да се обезбеди задоволително ниво на професионализам во секторот, и да се гарантира дека правилата и прописите за правилно однесување со огненото оружје или за претрес и заплена се разбрани и се почитуваат. Уште еднаш, тешко е да се утврди што претставува доволна обука. Во земјите-членки на Советот на Европа не постои стандардизација на ниво на обука кое се бара со цел да се стане вработен во приватна безбедносна компанија. Додека некои земји бараат обуката да биде регулирани од страна на Министерството за внатрешни работи (како што е случај во Шпанија) други сугерираат дека обуката во компанијата е доволна (Италија). Згора на тоа, минималниот број на часови на обука варира во голема мера со наметнување на некои земји како Данска или Шпанија помеѓу 111-240 часа на обука, додека Франција на пример има потреба од само 32 часа. Австрија е пример за држава со особено слаби прописи за обука на вработените во PSC, навистина, времетраењето и содржината се организирани на ниво на компанија и не постојат законски одредби за секоја годишна обука. Во Германија, од друга страна, оперативниот персонал е должен да ја заврши задолжителната обука од најмалку 40 часа, која е обезбедена од страна на Стопанската комора.⁵⁵

Идентификација на приватниот безбедносен персонал

Важно е дека вработените во приватните безбедносни компании носат униформа и идентификација, со цел да се разликуваат од обичните граѓани. Некои вработените во приватните безбедносни компании имаат посебни права на пример во однос на пребарување и заплена, и неопходно е за јавноста да знае јасно кој ги поседува тие права,

⁵⁴ Исто стр.24

⁵⁵ Исто стр.25

а кој не. Меѓутоа, потребата од разликување на вработените во приватните безбедносни компании од другите, исто така, се однесува на потребата да ги разликуваат од полицијата, бидејќи тие имаат многу поголеми овластувања отколку вработените во приватните безбедносни компании. Без јасен систем за идентификација за вработените во приватните безбедносни компании, ризикот од злоупотреба е јасен. Всушност, се чини дека секоја земја членка на Советот на Европа, користи барем една форма на идентификација, без разлика дали тоа е униформа или лична карта. Според извештајот на СЕЕСАК, често нема законска регулатива со која се регулира овој аспект на приватната безбедност во ЈИЕ.⁵⁶

Употреба на огнено оружје од страна на вработените во приватните безбедносни компании

Огненото оружје е „алатка на насилството“, што ако падне во погрешни раце, може да има тешки последици. Важно е тоа да се поттикне регистрирањето на оружјето ниво на компанијата, но исто така и за одговорниот поединец, за да се одржи трага за тоа кое оружје кому му припаѓа. Покрај тоа, треба да постојат соодветни прописи за да се осигура дека огненото оружје се чува на безбедни места и дека тие се добро контролирани од страна на компанијата. Во Велика Британија, Ирска, Данска, Франција и Холандија огнено оружје е забрането за вработените во приватните безбедносни компании, дозволено е од страна на сите други земји на ЕУ. Сепак, дури и во оние земји каде поседувањето на огнено оружје е дозволено, нивото на контрола или критериумите потребни за законски да поседуваат овие оружја се разликуваат во голема мера.⁵⁷

5. Саморегулирање на Европско ниво

Саморегулирањето постои во различни форми и може да се случи на ниво на индустријата или на ниво на агенцијата; често доаѓа во форма на кодекс на однесување или етички кодекси, поставување минимални стандарди на однесување за персоналот. На саморегулирањето генерално се гледа како на помала форма на пропис, и нема кредибилитет во очите на јавноста. На регионално ниво, саморегулацијата се одвива во формата на Европскиот кодекс на однесување потпишан од CoESS (претставник на

⁵⁶ Исто стр.26

⁵⁷ Исто стр.27

работодавците во индустријата) и од УНИ- Европа (претставник на синдикатите). Овој кодекс на однесување опфаќа широк спектар на теми, кои се движат од селекција, регрутирање и обука на полицијата и ПБК. Друг пример е Европскиот стручен прирачник за обука на основно обезбедување кој бил договорен од CoESS и UNI - Европа. Иако останува прирачник за обука, тој е важен дел од саморегулацијата како што ги воведува стандардите кои треба да се сметаат како минимум основа за обука на чувари.⁵⁸

6. Саморегулирање на национално ниво

На национално ниво, саморегулација може да се одвива на ниво на индустрија или во ниво на агенција. Тешко е да се оцени степенот на саморегулација, кој се случува на ниво на агенција. Всушност, поголемиот дел од ПБК немаат информации во врска со кодексот на однесување на нивниот веб-сајт, со што доведува до впечаток дека таков код не постои. Мал е бројот на ПБК кои јасно поседуваат таков кодекс на однесување, забележлив пример се Securitas. Иако последниот код на однесување е важен чекор напред, што се однесува на почитување на основните човекови права, не се случи, сепак, се вклопува во барањата на сеопфатен кодекс на однесување како што е наведено претходно. Друг пример на национално ниво е етичкиот кодекс на GGA, приватна компанија за безбедност која се наоѓа во Турција. Овој кодекс содржи почит на „законот на земјата“, набљудување на правата на другите, и почитувањето на приватноста и заштитата на доверливи информации. Сепак, не се однесува на минималните стандарди на обука, или методите на следење на имплементацијата на кодексот. Пример за саморегулација на ниво на индустрија е обезбеден од страна на Британската безбедносна индустриска асоцијација (BSIA), која презела мерки за поттикнување на минималните стандарди во индустријата. Еден пример за ова е кодот на пракса за управување и работење на CCTV. Згора на тоа, BSIA го презеде водството во создавање на Етичкиот кодекс за организациите за вработување и снабдување со безбедносен персонал. Етичкиот кодекс има за цел да се елиминира лошата пракса во вработувањето, и предвидува дека ќе се спроведе проверка пред вработувањето и дека ќе им биде дадено на вработените годишна обука.⁵⁹

⁵⁸ Исто стр.29

⁵⁹ Исто стр 30

7. Примена на меѓународното право и прописи кај ПВК

За ПВК се применуваат бројни меѓународни договори и начела од обичајното право, и покрај тоа што во пракса има само неколку случаи кога тие биле користени:

- Човекови права: Меѓународните договори за човекови права пропишуваат системи за поединечни формални барања и исвестување на кои државите може да се повикаат кога преземаат мерки да ги заштитат своите граѓани од повреди на човековите права од страна на локални и странски ПВК.

- Кривично право: Меѓународниот кривичен суд (МКС) има меѓународна судска надлежност за бројни кривични дела, и покрај тоа што ова се применува само на поединци а не за компаниите кои ги вработуваат. Неговата судска надлежност исто така е ограничена на кривични дела кои им се упатуваат од страна на државите членки и кривични дела во рамките на судската надлежност на државите членки. На пример, доколку една држава членка одбие да поведе истрага за вработен во ПВК за кој се сомнева дека извршил воени кривични дела кои се пријавени во рамките на нејзина судска надлежност, МКС може да спроведе своја истрага.

- Одговорност на државата: Меѓународното обичајно право, како што е кодифицирано во *Членовите за одговорност на државата* на Комисијата за меѓународно право (2001), утврдуваат дека државите се одговорни за активностите на недржавните актери кои работат во име на државата. Според тоа, држава која вработува ПВК е одговорна за своето однесување. Меѓутоа, одговорноста на државата се однесува само на други држави а не и на поединци.

- Меѓународно хуманитарно право (МХП): МХП дава јасни правила за борбениот статус на поединечните вработени во ПВК, и покрај тоа што ова е само во случаи на меѓународен или цивилен конфликт. Вработените, исто како и официјалните војници, уживаат статус на воен затвореник доколку се опфатени со дефиницијата цивили кои придружуваат вооружените сили. Доколку се опфатени само со дефиницијата цивили кои земаат учество во непријателски активности или платеници, државата 'непријател' може кривично да ги гони и не уживаат заштита како нормалните цивили.

- Конвенција за платеници: *Меѓународната Конвенција против регрутирање, користење, финансисрање и обука на платеници* (1989) пропишува дека државите членки

имаат обврска во нивните национални закони да ги усвојат одредбите од Конвенцијата за да таа може да стапи на сила. Меѓутоа, дефиницијата за платеник во меѓународниот договор е доста непрецизна, така што тој е ратификуван само од неколку држави.

Предложени се бројни приоди за да се регулира однесувањето на ПВК на меѓународно ниво. Некои од нив предлагаат општа забрана на одредени активности. Меѓутоа, критичарите истакнуваат дека ПВК честопати вршат неопходна улога, и тешко да постои веројатност државите целосно да го забранат со закон вршењето на било која од активностите на ПВК. Вториот предлог е да се формира едно меѓународно тело кое ќе ги регулира ПВК. Меѓутоа, тоа значи дека државите ќе треба да се откажат од својот традиционален монопол на извози поврзани со војската, за што се чини дека постои мала веројатност. Други предлагаат конвенција која ќе ги утврди минималните стандарди за надзор и контрола, вклучувајќи:

- систем за давање дозволи со точно наведување на услугите што ги даваат ПВК, известување пред конкурирање и регистрирање на поединци кои што работат за ПВК;

- минимални барања за давање дозволи во поглед на вработување на персонал, корпоративната структура на компанијата, нејзините надлежности и нејзината политика во поглед на законот за вооружени конфликти и човекови права;

- парламентарен и/или независен надзор на активностите на ПВК; и

- минимални барања за конкурентност и транспарентност при процесот на набавки, конкурирање и склучување договор.⁶⁰

8. Пример: Ирак – реформи, приватизација, регулација, последици

Приватниот сектор за безбедност во Ирак е многу разновиден. Има илјадници западњаци кои носат оружје, но исто така има и повеќе Ирачани и државјани на трети земји, кои го прават истото. Некои од нив се послаби од другите кога станува збор за употребата на сила, но воглавно овие лица од ПВК се подисциплинирани и поискусни од нивните колеги со активна должност. И нивните функции се разликуваат, во зависност од условите на нивниот договор. Додека заедничката тема за изведувачот на обезбедувањето е обезбедување на безбедност и заштита, таа може да има многу различни форми,

⁶⁰ Основни податоци на DCAF (Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces) за ПВК (преземено од: http://psm.du.edu/media/documents/reports_and_stats/think_tanks/dcaf_backgrounder_private_military_companies_mac.pdf) стр.6-7

почнувајќи од обезбедување на објекти и инфраструктура до безбедносни детали за службениците и работниците на реконструкција. Улогата и влијанието на приватните лица во обезбедувањето на безбедност и реформата во безбедносниот сектор значително варираат во зависност од контекстот. Очигледно, во случајот со Ирак, обезбедувањето на лична безбедност, првенствено за луѓето што вршат реконструкција, но и за инфраструктурата, е главен приоритет, особено со оглед на опасностите предизвикани од востанието. Но, со текот на времето, и со тоа што новата ирачка влада се обидува да ги воспостави, консолидира и прошири своите овластувања, личната заштита ќе превземе помала улога, бидејќи ирачките воени и паравоени сили ќе ги преземат безбедносните функции, додека да заврши реконструкција. Потоа, акцентот ќе биде ставен на обуката и професионализацијата на тие сили, нешто за што САД не станаа сериозни до 2005 година. Додека американската војска презеде дел од одговорноста за обуката на ирачките воени сили, што произведе незадоволство од начинот на кој тоа претходно беше правено, други ПВК - особено DynCorp, кој има договор за обука на ирачката полиција - ќе продолжат да играат истакната улога во реформирањето на тој аспект на ирачкиот безбедносен сектор.⁶¹

Приватни актери, обезбедување на безбедност и реформа на безбедносниот сектор во Ирак

Ирак го подигна нивото на меѓународно внимание врз улогата на ПВК на ново повисоко ниво. Потпирањето на ПВК се зголеми значително по почетната голема фаза на борбени операции. Ова главно се должи на два фактора. Прво, политичкото раководство на САД грубо го потцени бројот на војници што ќе бидат потребни за стабилност и безбедносни операции. Како резултат на тоа, компаниите како Halliburton беа потребни само за да ги исполнат барањата на воената логистика за одржување на американските и другите коалициски сили. Второ, како дел од планот на САД да донесе демократија на Блискиот Исток, Ирак требаше да се преработи во нова земја. Ова бараше голем проект за реконструкција за надминување на ефектите од повеќе од две децении војна, против Иран, а потоа и против САД, како и последиците од режимот со санкции. Но, американската администрација не предвидела појава и раст на бунт. Бидејќи американските сили не беа достапни за да ги заштитат оние што вршат реконструкција, таквите фирми немаа друг избор освен да се свртат кон приватните безбедносни изведувачи со цел да ги заштитат

⁶¹ Bryden A., Caparini M., Private Actors and Security Governance, LIT & DCAF, 2006, стр.150

своите вработени. На друг начин, додека ПВК обезбедуваат вредни услуги во Ирак, лошото планирање ја создаде потребата за нив, овие не се вид на пазарни услови на кои индустријата може или треба да смета во иднина. Првично, ПВК беа вклучени во преквалификација на ирачките безбедносни сили, но поради проблеми и зголемени предизвици од бунтот оваа задача беше преземена од американските воени сили. Затоа со текот на времето, ПВК обезбедија три главни категории на услуги во Ирак:

- лични безбедносни услуги за високи цивилни функционери,
- обезбедување на невоени локации (згради и инфраструктура), и
- обезбедување на невоен конвој.⁶²

Недостатокот на безбедност во пост-воениот Ирак создал огромна побарувачка за услугите на ПВК. Најмалку 10 до 15 центи од секој долар потрошен за реконструкција бил за безбедност, според генералниот инспектор за СРА. Повеќе неодамнешни извештаи укажуваат дека цената на безбедноста е многу поголема, приближувајќи се на 50 проценти. И конечно, само способна, автономна влада може да ја обезбеди фундаменталната безбедност што е толку очајно потребна во Ирак. Од гледна точка на ПВК повеќето активности се од тактичка, а не од стратешка природа. Тоа значи, нивните секојдневни активности не служат за трансформација на целокупното политичко, воено и социјално опкружување во кое тие работат. Едниот можен исклучок во Ирак, каде што ПВК може да помогне да се извршат стратешки промени, ќе биде во програмите за обука за ирачките воени и безбедносни сили. Создавањето компетентни, професионални и доверливи сили ќе биде од суштинско значење за формирање на централна влада, која е неопходна ако постои идна држава Ирак. Во таа смисла, DynCorp International била истакната за вработување на поранешни американски полицајци за обука на полициски регрути во Ирак. Обука, исто така, била спроведена и од Vinnell Corp. или еден од неговите подизведувачи. За жал, има барем неколку причини за сомнеж во тоа колку биле ефективни ПВК. На пример, Vinnell, сопственост на Northrop-Grumman, која била технички задолжена за обука на новата ирачка армија, истото го правела пред долго време во Саудиска Арабија. Vinnell добила едногодишен договор за обука на девет баталјони од 1.000 мажи за новата ирачка армија, со опција да ги обучи сите 27 баталјони ако добро настапи. Меѓутоа, се проценило дека Vinnell има лош квалитет и има склучувано

⁶² Bryden A., Caparini M., Private Actors and Security Governance, LIT & DCAF, 2006, стр.151-152

поддоговори за одредени работи со други американски ПВК. СРА последователно одлучила да ја искористи јорданската војска за да ги обучи ирачките офицери и други ПВК да ги обучуваат ирачките подофицери (подофицери). Во Ирак, ПВК може да се поделат на два вида: оние со пиштоли и оние без. Едноставно кажано, разликата е помеѓу изведувач за обезбедување и логистички изведувач. Неизбежно, изведувачот за обезбедувањето користел оружје за живот - или за спроведување на законот, најчесто за војската, или комбинација од двете. Некои изведувачи вработуваат не-ирачки персонал од западот, од САД, Велика Британија и други западни земји; државјани на трети земји (од Чиле, Непал, Фиџи, Јужна Африка итн.); и ирачки државјани. На пример, британската компанија Eginus ангажирала над 14.000 Ирачани да ја чуваат нафтената инфраструктура на земјата. Исто така, постоеле домашни ПВК. Некои од нив ја изготвиле веста за ракување со тешко оружје и рутинско игнорирање на ирачките владини сили, вклучувајќи ги и војниците. Владините лидери кои не им верувале на силите на ирачката влада ги користеле нив. Логистичките изведувачи вклучувале вработени од големите компании како Halliburton и нејзината Kellogg, Brown & Root подружница. Тоа биле луѓе што возеле камиони за снабдување, поставувале и екипирале американски воени бази, управувале со салите за јадење и спиење, нуделе услуги за перење, и ја правеле сета нормална логистика која била потребна за редовна воена сила. Иако ова е огромна операција, таа практично немала никаква врска со реформите во безбедноста или безбедносниот сектор во Ирак. Тоа е едноставно најновата итерација на феноменот на воен поддоговор. ПВК не биле имуни на корупцијата што најчесто се поврзувала со нивните браќа од ПВК. Одборот за ревизија спонзориран од Обединетите нации препорачал САД да отплатат 208 милиони долари на ирачката влада за склучување договори за работа во 2003 и 2004 година доделени на Kellogg, Brown & Root подружницата на Halliburton. Работата била платена со приходите од ирачката нафта, но одборот соопштил дека тоа било извршено по надувени цени или било направено лошо.⁶³

Последиците од Ирак

Ирак станал постерско дете за приватниот воен и безбедносен сектор. Секако, улогата на таквите фирми инспирирала зголеменост на популарноста и академско пишување на оваа тема. Освен тоа, повеќето луѓе во денешно време барем ќе ги

⁶³ Исто стр.153

препознаат фирмите како Halliburton, Blackwater, DynCorp, ArmorGroup, Triple Canopy и други, нешто што немало да биде случај пред само неколку години. Влијанието на приватните воени и безбедносни контрактори во Ирак е измешано. Нивното влијание варира во зависност од тоа кој ги гледа нивните активности, односно американската војска, цивилите кои вршат реконструкција, други владини агенции на САД, ирачката влада или ирачките цивили. Бидејќи сеуште нема целосна документација за активностите на сите изведувачи што работат во Ирак, останува невозможно да се процени каде лежи балансот помеѓу позитивните и негативните проценки.⁶⁴

Регулација на ПВК

Еден проблем во регулирањето на ПВК е нивниот малку двосмислен правен статус во однос на постоечките меѓународни договори релевантни за конфликти и војна. Не постои јасност во однос на точниот однос помеѓу владите и ПВК. Таквата двосмисленост ги остава компаниите отворени за арбитражен третман од страна на борци на други земји, ако тие залутаат преку границите. Персоналот на ПВК се борци според Женевските конвенции, ако тие носат оружје и јасно работат во име на едната страна во конфликт; сепак тие исто така би можеле да бидат третирани како не-борци ако не носат препознатливи униформи или не се во воена команда. Од гледна точка на индустријата на ПВК, новата регулатива е важна бидејќи утврдува критериуми за цивилните изведувачи да носат оружје, кое треба да се користи само за самоодбрана. Исто така, утврдува детални процедури за вооружување на персонал на непредвидени работи за безбедносни служби. Сепак, клучното прашање сега е како ќе се спроведе. Наводно, одреден број на одбранбени федерални регулативи за купување се менуваат за да ги одразат насоките во новата инструкција.⁶⁵

9. Империтиви за понатамошна регулација на приватната безбедносна индустрија

Постојат голем број на специфични империтиви за зголемување на нивото на регулирање со кое приватната безбедносна индустрија е предмет на:

⁶⁴ Исто стр.156

⁶⁵ Исто стр.159

Улогата на превенција на криминалот во приватната безбедност

Како брзо растечка индустрија, приватното обезбедување игра значајна улога во спречувањето на криминалот. Во контекст на средина со поголема закана, зголемувајќи ги превентивните пристапи кон полициското работење во заедницата и одговарање на појавата на нови технологии (на пр. Верификација на личен идентитет користејќи биометриска технологија) како средство за справување со појавата на криминал, се смета индустријата за приватна безбедност како важна во напредувањето на клучниот исход на Владата „Безбедни улици, домови и работни места“. Постигнувањето на личната сигурност и сигурност на заедницата ќе вклучи стратегиска интеракција помеѓу полицијата и приватната безбедносна индустрија во развојот и спроведувањето на ефективни иницијативи за спречување на криминалот. Регулирањето на индустријата за приватна безбедност е само по себе важно за спречување на криминалот. Обезбедувањето услуги за домашно и комерцијално обезбедување од страна на приватни изведувачи е исклучително профитабилно и продолжува брзо да расте. Во овој контекст, советниците за приватна безбедност преземаат проценки за домашните и комерцијалните ризици, даваат совети и даваат препораки во врска со безбедносните потреби. Исто така, во уредувањето на инсталацијата на безбедносната опрема, тие, како чувари и инсталатери на опрема, се во позиција на доверба и се приврзани со екстремно чувствителни информации и, како и инсталаторите на безбедносниот систем, може да имаат знаење за исклучување или замена на безбедносната опрема без известување на контролниот панел или операторот. Затоа, оние кои се вклучени во обезбедувањето на „високотехнолошки“ безбедносни служби мора да имаат репутација.⁶⁶

Компетентност и употреба на сила во индустријата за приватна безбедност

Нормалното работење на приватната безбедносна индустрија вклучува потенцијална или вистинска употреба на сила. Не се достапни податоци за бројот на обезбедувачи кои се осудени за напад. Податоците за плаќањата за медицински трошоци и болка и страдања поврзани со обезбедувачите од страна на осигурителната индустрија, исто така, не се јавно достапни. Компетентноста на приватните безбедносни оператори кои употребуваат сила при вработувањето ја испитуваше Коронера во случајот за Брет

⁶⁶ Cicco M., Spear J., Private Security Regulations 2005: Regulatory Impact Statement, Victoria, 2005, стр.7

Џон Форбс. Г-дин Форбс починал од позиционо гушење во таверната Пабс, Јан Џек во април 1999 година, по физичка интервенција на двајца обезбедувачи. Коронер беше критикуван за лиценцирање и обука на режимот од 1966 година и направи неколку препораки, меѓу кои: дека Законот од 1966 година ќе биде изменет за да се осигури обновувањето на безбедносните лиценци со кои кандидатот подлежи да добие тековна обука и дека Законот од 1966 се менува за да сите носители на дозволи за безбедност преземат редовни задолжителни курсеви за освежување со цел да го задржат највисокото ниво на компетентност.⁶⁷

Пропусти во чесноста и компетентноста на индустријата за приватната безбедност

Надвор од проблемите со компетентност, лежат подеднакво значајни прашања за другите сегменти на приватната безбедносна индустрија и пошироката заедница. Улогата на многу членови во приватната безбедносна индустрија вклучува добивање на чувствителни информации за луѓето, нивните бизниси и нивните безбедносни аранжмани. Во овој контекст, постојат голем број на вознемирувачки индикатори дека пропусти во „чесноста“ и „компетентноста“ во регулаторниот режим, особено во обезбедувањето на „високотехнолошки“ услуги, се од вистинска грижа. Има неодамнешни извештаи за криминалци кои само што излегле од затвор работат на инсталирање домашни безбедносни системи. Во овој контекст, Џед Бирнс од австралиската асоцијација за безбедносна индустрија изјави: „Можам да ставам шиндра до утре и да тргувам како алармен инсталатер без проверки и да ви давам совети и да собирам информации за вас и вашиот бизнис, и така некој може да работи во вашиот дом или бизнис без соодветна проверка неговата историја“.⁶⁸

Улогата на приватно обезбедување во борба против тероризмот

Нападите од 11ти септември 2001 година во САД и нападите во Бали од 12ти октомври 2002 година создадоа ново глобално безбедносно опкружување и направија задолжително законодавството да ја зајакне индустријата за приватна безбедност. Заканата од тероризам резултираше со зголемување на безбедноста на аеродромите и безбедноста на јавниот транспорт, што вклучува значајна улога за приватните безбедносни оператори. Herald Sun на 9 јануари 2003 година објавил дека „Војната против

⁶⁷ Исто стр.8

⁶⁸ Исто стр.9

тероризмот создаде работни места во безбедносната индустрија. Како резултат на зголемената состојба на алармирање, австралиската федерална полиција и австралиските заштитни служби се соочуваат со рекордно проширување. Исто така, приватните безбедносни фирми се соочуваат со рекордно проширување“. Зголемената побарувачка на услугите од индустријата за приватна безбедност во борбата против тероризмот, доведува до регрутирање на нов персонал и проширување на индустријата, во комбинација со потенцијално катастрофалните последици од несоодветното обезбедување на безбедноста, значи дека е од клучно значење да се осигура дека давателите на услуги се соодветно обучени и со соодветен карактер.⁶⁹

10. Обврски за државите (државата – домаќин, државата – вработувач и матичната држава)

Обврски на државата - домаќин

Се претпоставува дека земјата-домаќин на ПВБК поседува одреден капацитет за контрола на активностите на компанијата врз основа на нејзиниот суверенитет и контрола над територијата во која компанијата работи. Според тоа, ИHL(International humanitarian law) и HRL(Human rights law) наметнуваат одредени обврски на земјата-домаќин да преземат одредени мерки за спречување, истрага, казнување и обештетување на ПВБК во вооружен конфликт. Овие обврски би можеле да обезбедат важен механизам за одговорност за решавање на несоодветното однесување на ПВБК, бидејќи земјата-домаќин би можела да ја преземе одговорноста за секој неуспех да спроведе длабинска анализа во одреден случај. Освен тоа, овие обврски би можеле да имаат клучна улога во поставувањето стандарди за да ја водат земјата-домаќин во развивањето на нејзините домашни закони и практики, со цел да остварат поголема контрола над ПВБК. Обврската за обезбедување на почитување на ИHL во Заедничкиот член 1 го определува основното ниво на позитивна акција за сите држави на чија територија функционираат ПВБК, без оглед дали се во меѓународен или вон меѓународен вооружен конфликт. И покрај тоа што, примарната врска со нејасните услови од Заедничкиот член 1 може да ја направи оваа обврска прилично слаба, поблиската анализа открива дека таа може да обезбеди моќна алатка за промовирање на поголема контрола на државата домаќин и одговорност во

⁶⁹ Исто стр.9

приватната безбедносна индустрија. Повеќе тешки обврски, исто така, може да ја обврзат земјата-домаќин во одредени околности, но Заедничкиот член 1 секогаш ќе обезбеди минимален критериум за насочување на активностите на државата во однос на ПВБК кои работат на нејзина територија. HRL, исто така, бара земјата-домаќин да преземе одредени позитивни активности за регулирање на однесувањето на ПВБК на територијата на државата. Бидејќи HRL обезбедува бројни институционализирани процедури за сослушување поединечни жалби, во многу случаи ќе им понуди на жртвите од злоупотреба на ПВБК најдобрата надеж за обезбедување меѓународен лек против државата домаќин. Обврската на земјата-домаќин да обезбеди ефикасен домашен правен лек за кршење на човековите права ги надополнува овие меѓународни механизми со зголемување на веројатноста жртвите да добијат надомест на домашно ниво. Се разбира, државата чија територија се соочува со вооружен конфликт, честопати нема доволно капацитет да осигура дека ПВБК ги почитуваат сите права содржани во главните договори за човекови права. Меѓународното право ја зема предвид оваа реалност на два начина. Прво, во одредени ситуации, конкретните правила на IHL можат да ја менуваат содржината на обврските на земјата-домаќин во рамките на општиот режим на HRL, со што ефективно се намалува оптовареноста на земјата-домаќин за да се обезбедат правата на жртвите на нејзината територија. Второ, стандардот за длабинска анализа е доволно флексибилен за да се земат предвид практичните потешкотии со кои може да се соочи земјата-домаќин во обидот да се контролираат ПВБК кои работат на нејзина територија, иако државата секогаш ќе биде обврзана да ги преземе оние мерки кои се разумни во рамките на нејзината моќ во околностите. Внимателното спроведување на мерките за контрола на ПВБК - како што е шемата за лиценцирање за ПВБК кои работат на државна територија - не само што ќе и помогне на земјата-домаќин да ги исполни своите обврски за обезбедување на почитување на IHL и HRL; исто така може да и помогне на државата да го поврати и задржи својот суверенитет за време и по вооружениот конфликт, во услови на големо присуство на странски трупи и изведувачи.⁷⁰

Обврски на државата - вработувач

Меѓународното право наметнува голем број на обврски на државата за вработување на ПВБК за извршување на длабинска анализа и преземање на позитивни мерки за

⁷⁰ Tonkin H., State control over private military and security companies in armed conflict, Cambridge, 2011, стр.123-124

спречување, истрага, казнување и санација на повреди на меѓународното право од страна на ПВБК. Договорниот однос помеѓу државата што вработува и ПВБК ја поставува државата во одлична позиција да влијае на однесувањето на компаниите во оваа област, особено во случајот на високо развиените држави, како што се САД и Велика Британија, кои ги имаат потребните ресурси и институционален капацитет за исполнување на висок степен на внимание. Обврската да се обезбеди почитување на ИЛ во Заедничкиот Член 1 утврдува минимален праг на задолжителна регулатива за сите држави кои вработуваат ПВБК. Ова служи како преостаната обврска која ја обврзува државата вработувач како во меѓународниот, така и во немеѓународниот вооружен конфликт, покрај сите посепцифични обврски на ИЛ кои можат да се применат во одредени околности. Широкиот опсег и универзалната применливост на оваа обврска го прават тоа моќно средство за промовирање на поголема државна контрола и отчетност во индустријата за приватна безбедност, особено во однос на ПВБК кои работат надвор од територијата на нивната држава вработувач. Во одредени околности, HRL, исто така, наметнува важни обврски на државата вработувач да го контролираат однесувањето на ПВБК и овие обврски би можеле да обезбедат клучен механизам за жртвите од злоупотребата на ПВБК да бараат надомест на штета. Меѓутоа, ограничувањата за екстратериториска применливост ја ограничуваат корисноста на HRL во однос на активностите на ПВБК надвор од територијата на државата вработувач. Ова го одразува традиционалното зачнување на човековите права како заштита за поединци против сопствената влада. Сите главни договори за човекови права ќе ја обврзат државата вработувач во странство, каде што тоа е окупаторска сила или каде има ефективна контрола врз територијата во која работи ПВБК или врз индивидуалните жртви. Судската пракса на IACoMHR укажува на тоа дека Американската конвенција ќе ја обврзе државата вработувач во однос на уште поголем спектар на активности на ПВБК во странство, иако не е јасно дали оваа конвенција наметнува обврски кон државите членки надвор од Америка. Во секој случај, кога обврските за човекови права се применуваат за државата вработувач во вооружен конфликт, софистицираните индивидуални жалбени постапки на HRL би можеле да обезбедат ефикасен механизам за надгледување на однесувањето на ПВБК преку одговорност на државата вработувач и обврската на државата да обезбеди ефикасен правен лек да им понудат на жртвите одредена надеж за добивање компензација и држење

на ПВБК во рамки на домашното право. Обврските за внимателност на државата вработувач во рамките на IHL и HRL би можеле да играат клучна улога во утврдувањето на одговорноста на државата за прекршување на ПВБК во случаи кога вработениот во ПВБК кој ја злоупотребува својата положба и не дејствува како агент или службеник на државата што вработува - односно, кога изведувачот не е дел од вооружените сили на државата, ниту вршат владини овластувања, ниту пак дејствуваат според упатствата, насоките или контролата на државата вработувач. Следи дека релативната важност на овие обврски во зајакнувањето на одговорноста на државата ќе зависи од обемот даден на правилата за наведување. Колку е поцврста интерпретацијата на тие правила, толку потешко ќе биде да се припише несоодветното однесување на ПВБК директно до државата за вработување и колку е поголема улогата на обврските на државата за длабинска анализа во рамките на IHL и HRL.⁷¹

Обврски на матичната држава

Држава што не ги следи ПВБК базирани или инкорпорирани на нејзина територија, тоа го прави на свој ризик, бидејќи во одредени околности акциите на ПВБК во странство може да доведат до одговорност на матичната држава на претпријатието за неуспехот да преземе соодветни мерки да ја контролираме компанијата. Мора да се утврдат три фактори за матичната држава на ПВБК да ја преземат одговорноста на овој начин: прво, обврска на државата да спречи или да казни одредена активност на ПВБК; второ, неуспехот од страна на државата да ги преземе потребните превентивни или казни мерки; и, трето, конкретен пример за забранетата активност на ПВБК. И нормата на не-интервенција и законот за неутралност наметнуваат обврски за длабинска анализа на домашната држава за да ги спречат ПВБК од преземање на одредени активности на државна територија и да ги казни таквите активности таму каде што се појавуваат. Обврската да се обезбеди почитување на IHL наметнува дополнителна обврска за длабинска анализа на матичната земја за да се промовира усогласеноста на ПВБК со IHL во оваа област. Без оглед на постоењето на овие обврски, голем број клучни држави - особено Велика Британија - продолжуваат да ги затвораат очите кон ПВБК кои работат од нивната територија. Добрите мерки, како што е воспоставувањето на шема за лиценцирање за локалните ПВБК, би помогнале да се зголеми транспарентноста и

⁷¹ Tonkin H., State control over private military and security companies in armed conflict, Cambridge, 2011, стр.172-173

контролата на државната контрола врз локалните ПВБК, а исто така да се промовира општа согласност на ПВБК со меѓународното право во оваа област. Државната неактивност, од друга страна, би претставувала свесен неуспех да ги спречи штетните активности на ПВБК во странство, а во одредени околности тоа би можело да доведе до одговорност на матичната држава според меѓународното право.⁷²

11. Бенефити од регулацијата

Поддршка на слаби но легитимни влади

Специјалниот известувач на ОН за платеници во својот извештај од декември 1999 година до Комисијата за човекови права на ОН изјавил: „Се што се прави за одбрана на националниот суверенитет, територијалниот интегритет, правото на самоопределување и заштитата на човековите права е неопуѓлива одговорност на државата“. Тој понатаму препорачал „Државите -членки на Обединетите нации да бидат крајно внимателни во односите со приватните воени безбедносни компании, особено оние кои што се обидуваат да интервенираат во внатрешни вооружени конфликти со снабдување со платеници на една од страните во конфликтот“. Државите имаат обврска да обезбедат сигурност на своите граѓани и да го одржуваат внатрешниот ред. Во пракса, некои не можат да го сторат тоа. Денис Мекшејн изјавил дека во „регионите во светот каде државите, демократските држави се соочуваат со многу сериозна вооружена опозиција и ако не постои подготвеност од други држави или од ОН или од регионалните организации да дадат ефективна навремена помош, тогаш тие држави имаат право да побараат стручна помош за обучување на сопствените војници за да обезбедат логистичка и друга поддршка за да се осигураат дека самата држава да може да ги остварува законите и редот и да нема насилство на нејзината територија“.⁷³

Поддршка на меѓународни мировни операции

ПВК веќе обезбедуваат широка поддршка за меѓувладините организации како што се ОН, НАТО и Европската унија. Услугите кои што ги обезбедуваат вклучуваат физичко обезбедување, логистичка поддршка и деминирање. Ова се легитимни активности, и употребата на ПВК во оваа област на ОН и други меѓувладини организации е релативно

⁷² Tonkin H., State control over private military and security companies in armed conflict, Cambridge, 2011, стр.229-230

⁷³ Foreign Affairs - Ninth Report, Foreign Affairs Committee Publications, Session 2001-02, стр.15 (преземено од: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200102/cmselect/cmfaaff/922/92202.htm>)

неконтroversна. Попроблематична е идејата дека приватните воени сили би можеле да се користат за политички чувствителни области од операциите на ОН, како што се мировни мисии и мисии за спроведување на мирот. Меѓутоа, ОН не може да ги „забрзаат“ своите интервенции сами, сепак: организацијата нема воени сили и затоа останува зависна од земјите-членки за обезбедување на мировни трупи и други ресурси. Кога се случуваат кризи, ОН често се спречени да преземат ефективни дејства, бидејќи земјите-членки не обезбедуваат доволно војници или друга помош за да ја спречат кризата да излезе од контрола. Друг проблем со кој се соочуваат ОН е тоа што земјите-членки кои се подготвени да обезбедат војници за воспоставување на мирот, понекогаш ги испраќаат „без пушки, или со пушки, но без шлемови, или со шлемови, но без панцири или без транспорт“. Трупите може да бидат необучени за мировни операции, и во секој случај различни контингенти во една операција најверојатно претходно не се обучувале или работеле заедно. Тие, исто така, може да бидат со променлив квалитет и понекогаш може да бидат слабо дисциплинирани. Имајќи ги во предвид проблемите кои ОН ги искуси мобилизирајќи и распоредувајќи екипи за мировни мисии и спроведување на мир, идејата за ангажирање на ПВК да ја завршат работата очигледно им се допадна. Студијата неодамна спроведена на Универзитетот Кренфилд укажува на тоа дека некои земји-членки на ОН, особено оние од земјите во развој, најверојатно ќе бидат многу сомнителни за предлози за зголемување на улогата на ПВК во мировните операции на ОН. „Многу земји-членки и вработени во ОН сметаат дека ПВК се неморални организации, кои традиционално им служеле на автократски и непопуларни влади и чии операции се преполни со кршење на човековите права. Исто така, постои перцепција помеѓу персоналот и земјите-членки од Третиот свет дека тие се, исто така, инхерентно расистички“. Придонесот на земјите во развој на земјите за мировни операции на ОН исто така е извор на приход. Некои земји-членки би можеле да ги оспорат расходите на средствата на ОН за приватни воени компании, наместо врз постојната практика, што помага да ги поддржат нивните национални вооружени сили. Ако Владата заклучи дека на ПВК не треба да им биде дозволено да се вклучат во борбени активности, ова најверојатно ќе го исклучи нивното вработување за спроведување на мирот со висок интензитет за интервенциите на ОН. Меѓутоа, ако регулацијата на приватниот воен сектор резултирала со развој на транспарентна, доверлива индустрија во Обединетото Кралство,

понатамошното комерцијално учество во мисии на ОН за спроведување на мирот со низок интензитет би можело да стане прифатливо за земјите-членки. Ако ова помогне да се зголеми брзината и ефикасноста на реакциите на ОН, да се обезбеди спроведување на резолуциите на Советот за безбедност на ОН и да се спречат понатамошни злосторства, како што се оние извршени во Руанда и на Балканот во 1990-тите, тогаш таквата регулатива треба да биде добредојдена.⁷⁴

Поддршка на хуманитарни организации

Може да има улога за ПБК во заштитата на хуманитарните организации кои работат во нестабилни средини. Меѓународен сигнал, во својот труд Хуманитарна акција и приватни безбедносни компании, ја истакнал потребата хуманитарните невладини организации (НВО) да ги заштитуваат од насилство и особено против локалните криминални активности, кои тие ги опишуваат како „претежно најголема закана со која се соочуваат невладините организации“. Тие заклучуваат дека тука може да има улога за приватното обезбедување, додека хуманитарните организации се соочуваат со дилемата дека „користењето или ангажирањето на вооружена сила од страна на било кој актер во овој контекст може имплицитно или експлицитно да ги прифати условите и значењето на војна, да ги легитимизира, да ги согледа и да ги овековечи“.⁷⁵

12. Приватизација на мирот (пример: Сиера Леоне)

ПБК во Сиера Леоне

Сиера Леоне е типична земја која страда од воената економија. Земјата е богата со природни ресурси, бидејќи некои од најголемите светски наоѓалишта за груби дијаманти се наоѓаат во земјата. Ова не е благослов, туку проклетство. Иако Сиера Леоне развила голема државна структура по независноста од Велика Британија во 1961 година, таа не ја спроведувала власта во целата држава, ниту пак давала општи јавни услуги на нејзиното население. Богатството од природните ресурси обично никогаш не стигнало до обичните граѓани и сиромаштијата кај населението била широко распространета. Моќта и социјалната контрола биле регулирани од локални племенски кланови и шефови, додека централната власт била слаба. Претседателот на Сиера Леоне, Сика Стивенс, во суштина

⁷⁴ Исто стр.16

⁷⁵ Foreign Affairs - Ninth Report, Foreign Affairs Committee Publications, Session 2001-02, стр.17 (преземено од: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200102/cmselect/cmfaff/922/92202.htm>)

ги користел приходите од експлоатација на дијаманти за да купи лојалност од локалните владетели и да ја потисне опозицијата во земјата. Тоа, исто така, значело дека тој е желеен да ја задржи државната бирократија и институции, како што се полицијата и војската слаби, со цел да спречи потенцијалните ривали да се здобијат со сила. На крајот, тој воспоставил софистициран систем на патронажа во земјата. Кога неговиот наследник, Џозеф Момох, стапил на функција во 1985 година, се соочи со комплицирана мрежа на моќ и покровителство што не можел да ја разбие. Оставени со многу малку јавни приходи од рудниците за дијаманти (поради тоа што неговиот претходник го ослободил рударството од даноци) и зголемен притисок од меѓународните институции за намалување на државните долгови, неговата позиција била несигурна. Тоа било дополнително оспорено кога бунтовничкото движење, Революционерниот обединет фронт, помогнат од незадоволните војници ја нападнал земјата од соседна Либерија во 1991 година. Бунтовничкото движење не наишло на голем отпор од државната војска која била во мизерија, недоволно платена, лошо обучена и во мал број. Лошите условите во армијата на Сиера Леоне дури и довеле до појава на терминот „sobel“ (војник преку ден, бунтовник ноќе) за да ги опише таквите сили на африканскиот континент. Овие услови конечно довеле до воен удар во 1992 година од страна на Валентин Штрасер, кој ја презел функцијата во април 1992 година. Иако Штрасер веднаш се обидел да ја зголеми силата на војската преку проширување на регрутацијата на силите, останале финансиските проблеми, испраќајќи нестручна и често неплатена младина на бојното поле. RUF, со своите сурови стратегии на тортура, брзо се стекнал со теренот, а во 1995 година ги заробил сите релевантни локации за дијаманти и планирал да го преземе главниот град Фритаун. Оставен со неколку опции, Штрасер се свртел кон ПБВК за да и помогне на изнемоштената земја за прв пат. Ја ангажирал британската компанија Гурка безбедносна гарда за обука на војската. Сепак, GSG наскоро се повлекле од земјата откако доживеале неколку средби со RUF, во кои загубиле неколку од своите вработени. Штрасер сакал GSG да ги прошири своите услуги и да се распореди со армијата на Сиера Леоне, RSLMF, но GSG одбиле откако изгубиле еден од нивните команданти во борбата со RUF и гласините дека тој бил изеден од непријателските сили. Штрасер потоа се свртел кон Executive Outcomes, кои само што помогнале анголската држава да се спротивстави на заканата од бунтовничкото движење UNITA. ЕО бил ангажиран да ги обучи вооружените

сили и да планира, координира и да ги распореди силите на теренот. Деталите за договорите се тајна. Сепак, познато е дека договорите изнесувале 35 милиони долари, од кои компанијата добила само околу половина. ЕО требало да добие 2 милиони долари месечно, меѓутоа 50 отсто од тоа требало да дојде од идните приходи од рудници за дијаманти кои ЕО требаше да ги преземе и да ги обезбеди како дел од договорот. Вработените во ЕО (кои во одреден период изнесувале и до 300 вработени на теренот), повеќето од нив допатувале од Ангола, започнале ригорозни програми за обука на армијата. ЕО биле комплетно опремени со хеликоптерска поддршка, пиштоли, два авиони за евакуација и сопствен медицински персонал. Во рок од само неколку недели, ЕО го воделе RSLMF во контра-офанзива и успеале да го турнат RUF назад од главниот град и длабоко во село. Потоа ги направил напорите за враќање на рударските области. Бидејќи силите на RSLMF биле во толку лоша форма и се сметале за несигурен партнер, ЕО побарал алтернативна сила во земјата за да ја поддржи својата мисија, на крајот да се свртат кон традиционалните цивилни одбранбени сили што биле дел од напорите на поранешниот претседател Стивен за слабеење на RSLMF и понатамошен патронажен систем. ЕО почнал да тренира и да работи со Камајорс, регионална племенска милиција на исток. Камајорс се покажале многу ефикасни во борбата против RUF, што ги влошило односите меѓу RSLMF и владата, особено Штрасер, бидејќи армијата се чувствувала загрозувана од локалната милиција. Владата на Штрасер, исто така, биле под огромни финансиски притисоци и сè уште не ги плаќала ЕО, при што компанијата се заканила дека ќе се повлече од земјата. По интензивните преговори, Штрасер направи првични исплати, понатаму отуѓувајќи го RSLMF. Набргу потоа Штрасер бил симнат од страна на неговиот потпретседател Био, кој соработувал со RUF. ЕО не ја напуштиле земјата, туку продолжиле да работат со новиот режим, кој пак успеал да потпише договор за прекин на огнот со RUF. Под притисок на меѓународната заедница да одржи избори, Био го сторил тоа во февруари 1996 година, со што функцијата ја презел Ахмед Теја Кабах, поранешен офицер на ОН. Кабах одново ги договарал договорните услови со ЕО и успеал значително да ги намали месечните исплати на компанијата. Меѓутоа, во наредните месеци повторно се интензивирало насилството помеѓу вооружените сили и RUF. Кабах, станувајќи свесен дека делови од RSLMF планираат државен удар против него, одлучил значително да го намали буџетот и големината на армијата, оставајќи го RSLMF уште повеќе противнички

настроен против неговата влада. Кабах повеќе се потпрел на ЕО и на силите Камајорс за стабилизирање на земјата, што тие го направиле во успешната офанзива во есента 1996 година. RUF конечно потпишале мировен договор во Абиџан на 30 ноември 1996 година. Дел од договорот бил дека ЕО мора да ја напушти земјата. Очекувајќи мировна мисија на ОН да се распореди наскоро потоа, Кабах се согласил, само да дознае дека мисијата е одложена. Наместо тоа, војската на Нигерија ECOMOG (Економска заедница на мониторинг група на Западна Африка), стационирана во Либерија, влегла во земјата. Тензиите и борбите брзо се зголемиле, а ситуацијата повторно се влошила, што довело до воен удар против Кабах во мај 1997 година од страна на мајор Корума и делови од армијата. Нигериските трупи на ECOMOG не можеле да го отстранат Корума од власт откако ги здружил силите со RUF. Претседателот Кабах, во егзил во Гвинеја, ги ангажирал Sandline International (SI, британска компанија овластена од британскиот висок комесар за Сиера Леоне, Питер Пенфолд), да го врати во Сиера Леоне. Условите на договорот предвидувале дека SI ќе ги поддржи војниците на ECOMOG преку обука, планирање и координирање на контра-напад врз силите на Корума. Суштински дел од овие задачи било соодветно опремување на силите на ECOMOG. SI испратиле околу 35 тони оружје и муниција од Бугарија. Иако ова оружје никогаш не пристигнало на бојното поле, сојузот на SI, војниците на ECOMOG и Камајорс успеале да го преземат капиталот и да ја вратат владата на Кабах во февруари 1998 година. По мировните преговори и низа насилни средби, мировниот договор Ломе бил потпишан во јули 1999 година и Мировна мисија на ОН била распоредена во Сиера Леоне. Сепак, слабо опремени и обучени, тие не можеа да стават крај на борбите што почнале повторно. На крајот, тоа било само комбинација од проширена мисија на ОН, Гвинејски сили и британска интервенција во јуни 2000 година, која донела мир во земјата и му дозволила на претседателот Кабах да го објави крајот на граѓанската војна во 2002 година, 11 години откако започнала, и да одржат демократски избори.⁷⁶

Придонеси за безбедноста и мирот од ПБВК во граѓанската војна во Сиера Леоне

Историјата за вклученоста на ПБВК јасно покажува дека, ПБВК директно придонесоа за безбедносно управување во Сиера Леоне. Освен првата ПБВК на теренот

⁷⁶ Deitelhoff N., Wolf K.D., Corporate security responsibility? Corporate Governance Contributions to Peace and Security in Zones of Conflict, Palgrave macmillan, 2010, стр.183-186

(GSG), EO и SI не само што ги обучувале и ги советувале вооружените сили на Сиера Леоне, туку и учествувале во борба. Дополнително, тие ги презеле функциите на полицијата во рударските региони во источниот дел на земјата, обезбедувајќи пристап до рудниците, работењето на рударските компании и безбедноста на обичните граѓани и хуманитарна помош. Заменик-командантот на SI на теренот дури и дошол во Министерството за одбрана, директно под шефот на кабинетот на RSLMF, и му била доделена широка моќ над војската од страна на претседателот Штрасер. Така, ПБВК, во организацијата и обуката на војската, биле во срцето на државниот монопол врз насилството. Сепак, ПБВК, исто така, го надминуваат управувањето со безбедноста, придонесувајќи за управување во други области на политиката релевантни за мирот и безбедноста. Иако ПБВК не биле договорени да преземат одговорности, освен оние ориентирани кон зајакнување на капацитетите на силите на Сиера Леоне, барем еден од нив бил пријавен дека придонел и за други полиња. EO всушност, придонеле за социо-економски прашања во Сиера Леоне, помагајќи им да ги обноват и повторно да ги отворат училиштата во Сиера Леоне. Тие исто така изградиле системи за филтрирање на вода, летале со лекови од Јужна Африка и финансирале локални клиници.⁷⁷

Последици од придонесот за мирот и безбедноста од страна на ПБВК

Компаниите биле во можност да ја стабилизираат безбедносната ситуација во Сиера Леоне извонредно брзо, повлекувајќи го бунтовничкото движење и стабилизирање на целокупната ситуација до степен до кој бунтовничкото движење било подготвено да влезе во мировни преговори. Ова довело до договор за мир со Абиџан во 1996 година и на слободни избори што довеле на власт цивилен политичар, поранешен дипломат на ОН, Ахмед Тејан Кабах. EO успеа да ги преземе дијамантските локации во Коно и Сиера Рутил, со што го обезбеди главниот извор на приходи на земјата, неопходен за обнова на нејзината економија и државни функции. Благодарение на ПБВК, наскоро почнале да инвестираат странски инвеститори во земјата, уште еден фактор кој е од суштинско значење за економскиот развој и просперитетот на долг рок. Сепак, оваа добра вест дошла со цена. Откако ПБВК се повлекле од местото на настанот како дел од мировниот договор, борбите брзо се зголемиле, што довело до понатамошно влошување на ситуацијата и воениот удар против Кабах во 1997 година. Истата шема се случила и со SI. Иако го

⁷⁷ Исто стр.186-187

отфрлила бунтовничкото движење, подготвувајќи го патот кон мировниот договор на Ломе во 1999 година, борбите се рестартирале откако компанијата ја напуштила земјата. На крајот, само комбинираниот притисок на силите на ОН, на гвинејската војска и британската интервенција, кои би можеле да воспостават трајна стабилност во земјата, се уште е несигурна денес. Иако ПБВК очигледно можеле да донесат краткорочна стабилност во земјата, поддржувајќи го државниот монопол врз насилството, тие не успеале да донесат долгорочна стабилност. Дел од овој проблем најверојатно би можел да се препише на фактот дека ПБВК дополнително ја ослабнале лојалноста на јавните вооружени сили кон владата. Граѓанската војна во Сиера Леоне била делумно предизвикана од фрустрираната армија. ПБВК, соочени со несигурна, лошо обучена и несоодветна армија, се свртеле кон цивилните одбранбени сили кои биле дел од стариот патронажен систем, кој ја спречил стабилноста на прво место и чија лојалност била на нивната етничка регионална група. Камајорс станале регионална ривалска сила во земјата, што довело до нови конфликти меѓу редовните вооружени сили и владата, и, конечно, на воен удар со претседателот Кабах. Пренасочувањето на средствата кон приватни странски и локалните милиции ги влошило постоечките тензии меѓу војската и цивилната влада. Сиера Леоне, исто така, доживеа фрагментација на безбедноста. Многу е напишано за интимната врска помеѓу ПБВК и компаниите за екстракција во африканските конфликти. ЕО бил обвинет дека е платен од рударските компании и дека работи заедно со Branch Energy, еден од водечките инвеститори во рударството во Сиера Леоне. Без разлика дали е или не вистина дека ПБВК биле делумно платени во концесии за рударство на дијаманти, централниот дел од нивниот договор со владата бил да се врати контролата врз ресурсите на земјата, при што дел од нивното плаќање доаѓало од идните приходи на рудници за дијаманти. Така, откако главниот град се вратил, наместо да се фокусираат на уништување на непријателските сили, ПБВК веднаш се свртеле кон обезбедување на рударските области. Тие го направиле тоа со неоспорен успех, но оставиле други делови од земјата и населението во уште полоша безбедносна ситуација. Регионите оддалечени од рудниците доживеале уште поголем ризик од насилство, бидејќи RUF го насочиле своето внимание кон нив. Локалните клиници и училишта поддржани од ПБВК биле исто така лоцирани во рударските области, а не во пооддалечените региони, со што се појавиле области на безбедност и стабилност, но не и севкупно зголемување на безбедноста или стабилизација

на државата. Населението се уште било разочарано од државната власт, бидејќи се сомневале дека таа им служи на странските економски интереси пред оние на нејзините граѓани. Во рударските региони на Коно и Сиера Рутил, ПБВК сега работеле директно за рударски компании и биле главни за безбедноста. Сепак, постојат многу инциденти на кршење на човековите права и злоупотреби на локалното население од страна на вработените во ПБВК. Граѓанските протести станале редовна појава, понекогаш луѓето дури и се заканувале дека ќе земат оружје во свои раце ако државата не ги регулира ПБВК и ги натера да придонесат повеќе за развој на заедницата. Ова второ барање за рударските компаниии е добро познато во другите зони на конфликт. Локалното население се повеќе почнувало да ги перцепира ПБВК како замена за владата, барајќи услуги од нив кои обично се однесуваат на владата. Судејќи ја ситуацијата во Сиера Леоне по операциите на ПБВК, се истакнуваат неколку одлики. Државата сеуште страда од фрагментираната структура на нејзините вооружени сили, кои не успеа да се интегрира и да се консолидираат, со што им овозможуваат на ривалските сили да постојат, а Камајорс претставуваат постојана закана за политичката стабилност. Обезбедувањето на јавни добра сеуште е фрагментирано во најдобар случај. Безбедноста е нерамномерно дисперзирана; рударските региони се силно стабилизирани, но многу други региони се несигурни како и секогаш. Сиера Леоне во никој случај не е единствен случај. Слични настани, исто така, се пријавени каде ПБВК се вклучени во Ангола, Папуа Нова Гвинеја и Нигерија. Овие трендови ги потхрануваат стравувањата дека ПБВК ги поткопуваат, наместо да го стабилизираат монополот на државата во однос на насилството и процесите на формирање, барем ако не се проследени со државни интервенции. Слично на системот на покровителство на суперсила, способноста за ангажирање на ПБВК ги ослободува владите од потребата да инвестираат во активности за консолидација на државата, како што се развивање на нивната економија и јавни институции за утврдување на даночните приходи и развивање на јавен монопол за насилство. ПБВК се релативно помалку скапи од силите за јавна безбедност, како што се армијата или полицијата. Исто така, им е потребно помалку време за да бидат на работа и тие наводно не се ривал на владеечкиот режим.⁷⁸

⁷⁸ Исто стр.187-189

13. Регулација на меѓународно ниво

Обврски според меѓународното право

Освен Меѓународната конвенција против регрутирање, користење, финансирање и обучување на платеници, главните обврски за државите во областа на наемништвото и активностите на ПВК или ПБК произлегуваат од законот за неутралност и забрана за употреба на сила против политичката независност и територијалниот интегритет на државите.⁷⁹

Закон за неутралност

Законот за неутралност произлегол од Петтата Хашка конвенција од 1907 година, почитувајќи ги правата и должностите на неутралните држави, која ги поставува правата и должностите на неутралните сили во меѓународните вооружени конфликти во согласност со меѓународното право. Членот 4 забранува формирање на корпус на борци и отворање на агенции за регрутирање на територијата на неутрална власт за да им помогне на воинствените страни. Принципот на неутралност се однесува и на меѓународни и на внатрешни конфликти. Основата за ова произлезе од обврските што произлегуваат од признавањето на воинственоста во Конвенцијата од 1928 година во врска со должностите и правата на државите во случај на граѓанска криза, со која се обврзаа земјите-членки:

- да ги користат сите средства што им се на располагање за да ги спречат жителите на нивната територија, државјани или странци, да учествуваат, да собираат елементи, да ја минуваат границата или да отпатуваат од нивната територија со цел да започнат или промовираат граѓанска борба; со тоа платеници би биле вклучени во оваа забрана; и

- да ги разоружаат и приведат сите бунтовнички сили кои ги преминуваат границите, при што трошоците за приведување треба да ги сноси државата во која може да се наруши јавниот ред.

Во случај на признавање на воинственост во граѓански војни или во внатрешни вооружени конфликти, обврската за неутрални држави стапува на сила за да се регулира однесувањето на другите држави, така што тие нема да дозволат регрутирање платеници на нивните територии.⁸⁰

⁷⁹ Schreier F., Caparini M., *Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies*, Geneva, 2005, стр.103

⁸⁰ Исто стр.103

Забрана за употреба на сила

Традиционалната примена на законот за неутралност само им забранувала на неутралните држави да дозволат наплата и регрутирање на платеници. Не-неутрални држави се надвор од опсегот на таа забрана. Меѓутоа, застапувајќи напредок во меѓународното право за прашањето на платеници, Принципот 1 од Декларацијата од 1970 година за принципите на меѓународното право што се однесува на пријателските односи меѓу државите, ја затвори оваа дупка и доведе до општа примена на забраната за платеници. Згора на тоа, одговорноста на државата за прекршување на забраната за сила беше дополнително развиена во случајот на Никарагва против САД од страна на Меѓународниот суд на правдата.⁸¹

Опции за ефективна интернационална регулација на приватни воени и безбедносни компании

Владата треба да ги охрабри, преку сите расположливи средства, да се примени соодветен пристап на меѓународно ниво и на ниво на ЕУ, НАТО или ОБСЕ. Постојните меѓународни конвенции треба да се ажурираат и да се дополнат за да ги вклучат активностите на ПВК и ПБК, прашањата за транспарентност и отчетност на фирмите и одговорноста на вработените во индустријата. Нова и проширена улога може да се најде за Специјалниот известувач на ОН за платеници кои би можеле да го подобрат следењето на активностите и однесувањето на ПВК и ПБК. Покрај тоа, ООН би можела да воспостави база на податоци за проверени фирми кои се достапни за изнајмување. Модел може да биде Регистарот на конвенционални оружја на ОН, кој ги составува декларациите од страна на увозниците и извозниците на конвенционално оружје, со што се овозможува вкрстена проверка. Сличен регистар може да се создаде и за ПВК и за ПБК, кои би содржеле декларации од страна на увозниците, државите или групите кои вработуваат такви фирми, како и извозниците, самите фирми. Неговата функција може да се прошири за да се постават високи стандарди за примање, разгледување, доделување или отфрлање на апликации за регистрација и обновување од приватни воени и безбедносни компании. Треба да се воспостават механизми за спроведување на случаи на непочитување и прекршување на сите релевантни меѓународни закони. Ова ќе помогне да се обезбеди транспарентност и меѓународни стандарди на однесување на таквите компании. Доколку

⁸¹ Исто стр.104

владите или меѓународните тела имаат намера да вработуваат ПВК и ПБК во иднина, а актуелните трендови укажуваат дека тоа ќе биде случај, тие прво мора да воспостават регулаторна контрола. Со оглед на новата корпоративна природа на западните ПВК и ПБК, таквите регулативи би можеле да се спроведат доколку се развие меѓусебна рамка за национални, регионални и меѓународни механизми за контрола. За да се постигне доволна регулаторна контрола, приоритетите за државите вклучуваат:

1. Ратификација на релевантните меѓународни и регионални правни инструменти;
2. Воведување на контроли за посредување во посредувањето со оружје и агентите за испорака во опсегот на контролите за извоз на оружје кои ја препознаваат улогата на ПВК и ПБК;
3. Изработка на национално законодавство за лиценца и контрола на активностите, како и за подобрување на транспарентноста на ПВК и ПБК;
4. Поригорозно спроведување на ембарга на оружјето на ОН и санкции кои вклучуваат ПВК и ПБК и нивната техничка помош која може да ги придружува трансферите на оружје;
5. Поддршка за продолжување и проширување на мандатот на Специјалниот известувач на ОН за платени за вклучување во ПВК и ПБК;
6. Развој на меѓународни мерки за споделување на информации за ПВК и ПБК и за подобрување на следењето на нивните активности во странство;
7. Промоција на мерки за да се осигура дека работодавачите на ПВК и ПБК воведуваат доволни заштитни мерки за спречување на кршењето на стандардите за човекови права, меѓународното хуманитарно право и другите релевантни аспекти на меѓународното право од страна на персоналот на ПВК и ПБК;
8. Промоција на програмите за реформи во безбедносниот сектор кои доведуваат до одговорни ПВК и ПБК со соодветен цивилен надзор и демократска контрола, со цел да се намали потребата од ПВК и ПБК да се ангажираат во борбата против напорите за борба против нелегалната трговија со оружје.⁸²

⁸² Исто стр.116-117

14. Како се регулирани ПВК во различни национални средини? пример: Јужна Африка и САД

САД и Јужна Африка имаат два различни периоди.

Соединети Американски Држави

Во Законот за контрола на извоз на оружје на САД од 1968 и Амандманите направени подоцна, извозот на услуги за безбедност го третираат на ист начин како и извозот на стоки: стриктно регулираат на кого му се извесуваат услугите, но не и начинот на кој тие се користат. Од компаниите на САД кои даваат воени услуги на странски државјани во САД или во странство се бара да добијат дозвола од Стејт Депарментот на САД согласно Прописите за меѓународен трансфер на оружје (ПМТО), кои ги применува Законот за контрола на извоз на оружје. Меѓутоа, самиот процес на издавање дозвола не ја следи стандардната постапка. Не постои формален надзор откако ќе се издаде дозволата, ниту пак има одредби кои обезбедуваат транспарентност освен за договори кои го надминуваат износот од 50 милиони САД долари, за кои се бара да се известат Конгресот пред да бидат издадени. Надлежноста за спроведување контроли при издавање дозволи за корерцијално извезувани услуги од страна на ПВК на САД, главно ја имаат службените лица на амбасадата во странство (аташеа за одбрана), а во случај на оружје и друг материјал, Царинската служба.⁸³

Јужна Африка

Во 1998, Јужна Африка го донесе *Законот за странска воена помош (ЗВП)* со кој се регулира извозот на услуги за безбедност:

- платеничката активност, дефинирана како “учество во вооружена борба заради лична корист”, е забранета како во Јужна Африка така и во странство, и покрај тоа што законот не ги опфаќа странските државјани кои сториле кривични дела надвор од нејзината територија.

⁸³ Основни податоци на DCAF (Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces) за ПВК (преземено од: http://psm.du.edu/media/documents/reports_and_stats/think_tanks/dcaf_backgrounder_private_military_companies_mac.pdf) стр.10

- воената помош, дефинирана како воени или поврзани со војна услуги, може да се дадат од страна на поединци со дозвола кои добиле конкретно одобрение од владата за секој договор.

- надзорното тело одговорно за давање дозволи е Националната комисија за контрола на конвенционално оружје, со која претседава министер од владино министерство кој нема никаква директна врска со индустријата за одбрана.

Успехот на ЗВП е различен, вклучувајќи го и затворањето на некои јужноафрикански ПВК и преместување на други. И покрај тоа, казните што ги досудиле судовите на Јужна Африка досега се ограничени претежно на релативно мали парични казни. Поради големиот број на државјани на Јужна Африка кои работат како обезбедување во Ирак и неуспехот на обидот за државен удар во Екваторка Гвинеја во 2004 – во кој беше вклучен одреден број на државјани на Јужна Африка - владата неодамна предложи нов закон. Нацрт законот за *Забрана на платеничка активност и регулирање на одредени активности во областа на вооружен конфликт (2005)* се обидува да ги земе предвид сите активности на поединци и корпорации кои се вклучени во вооружени конфликти а не се официјални членови на вооружените сили. Нацрт законот сака да го забрани секое учество во приватни воени активности кое не е конкретно одобрено од Националната комисија за контрола на конвенционално оружје и на јужноафриканските судови ќе им даде екстратериторијална судска надлежност што ќе се применува за секоја ПВК и нејзините вработени.⁸⁴

⁸⁴ Основни податоци на DCAF (Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces) за ПВК (преземено од: http://psm.du.edu/media/documents/reports_and_stats/think_tanks/dcaf_backgrounder_private_military_companies_mac.pdf) стр.10

ГЛАВА 4

Приватен безбедносен сектор во РМ

1. Трансформација на безбедноста во транзициски општества низ македонската призма

Главниот носител на одбраната во една држава е нејзината војска. Војската, односно, вооружените сили по правило претставуваат добро организиран, политички и социјално свесен ентитет, кој заедно со другите групи претставува актер во општествената политичка арена. Тие се оспособуваат за евентуална примена на сила, кога ќе се укаже потреба за заштита на нацијата од надворешна агресија или од внатрешно насилство. Војската им е подредена на државните институции и треба да биде дистанцирана од сферите на политичко одлучување, иако како општествен субјект, претставува орудие на политиката. Поточно, политичката подреденост на војската не подразбира и нејзина лојалност спрема одреден режим или партиска политика и идеологија, туку потчинетост на уставот и законот.⁸⁵

Од овој аспект, војската е традиционален носител на, примарно, територијалната, односно надворешната, безбедност на државата. Во надлежност на полицијата пак е осигурувањето на внатрешната безбедност. Притоа, треба да се истакне дека под одредени околности и војската и полицијата може да бидат ангажирани за вршење функции кои номинално, се надвор од нивниот основен ресурс. Токму со такви околности се соочи и Република Македонија во 2001-ва година, кога имаше паралелно загрозување на територијалната и внатрешната безбедност. Но, и покрај тоа што досега, од страна на ниту една релевантна институција не се направени студии, чии заклучоци би помогнале да се дојде до искусвени поуки произлезени од споменатите настани, повеќе од јасно е дека војската во себе може да компримира одредени полициски функции и обратно, дека полицијата може да врши одредени одбранбени функции. Сепак, да го оставиме настрана овој историски момент. Покрај споменатите клучни институционални сектори што го претставуваат униформираниот и вооружен безбедносен сегмент, во системот на национална безбедност уште се интегрирани и надворешно – политичкиот, економскиот,

⁸⁵ Ванковска Б., Политички систем, Скопје, 2007, стр.49

како и правосудниот сектор кои како компоненти припаѓаат во цивилниот општествен сектор. Секој од овие одделни субјекти, има своја улога во испорачувањето позитивен безбедносен амбиент во државата. Со потребата од промени, кои се наметнаа од периодот на осамостојувањето до денес, паралелно со транзициските процеси од еден општествен систем во друг, Република Македонија направи трансформација и на системот за безбедност, во кој наместо доминанта, воената компонента стана доминирана од цивилните институционални структури. Со тоа беа создадени и услови за редефинирање на улогата на армијата во цивилно-воените односи. Притоа, како вооружена безбедносна компонента, армијата доби задача да им асистира на цивилните структури при справувањето со безбедносните закани и предизвици. Покрај тоа, со одлука на Владата на Република Македонија за интегрално гранично управување, во август 2005 година, беше реализирана последната етапа за преземање на границите во надлежност на МВР, со што, целосно се редефинираше улогата на армијата на внатрешен план, добивајќи нова улога со ангажирање во воени и мисии за поддршка на мирот надвор од границите на државата. Денес улогата на армијата е стриктно определена како гарант на територијалниот интегритет и суверенитет на државата, како асистент на цивилниот сектор во справувањето со кризни состојби од различен профил и како репрезент на државата во хуманитарни и мировни мисии надвор од државните граници. Во исто време, паралелно со трансформацијата на АРМ, започна и процесот за воведување промени и на полицискиот апарат, безбедносните служби и правосудниот систем. Притоа, главниот акцент беше насочен кон деполитизација и демилитаризација на полицијата, процес кој, гледано од денешен аспект, не може да се каже дека е успешно спроведен. Воедно, гледано стриктно од аспект на безбедноста, во досегашниот период малку е направено и во воспоставувањето стандарди што ќе ја детерминираат професионалноста на полицијата, ќе ја покачат нејзината ефикасност на успешно реализирани задачи од својот ресор, и ќе ја нивелираат полициската економичност при работењето. Ваквиот процес требаше да резултира со компатибилност на полицискиот сегмент во Република Македонија според моделот на полициските структури во западноевропските држави. Крајната цел на овој процес требаше да биде подигнување на чувството на безбедност кај граѓаните и враќање на довербата кон полицијата. Но, актуелните настани изминативе години недвосмислено укажуваат дека наместо подобрување на вкупната безбедност во општеството, државата се

соочува со забележителна ерозија на главните носители на безбедносниот систем. Причините главно се од политичка природа, но значително влијае и отсуството на професионалност и посветеност кај припадниците вклучени во сите субјекти од безбедносниот систем. След една ваква констатирана неефикасност на државниот безбедносен апарат, во Република Македонија се почувствува потреба од проширување на безбедносниот спектар со нови субјекти како негови чинители. Всушност и самото опкружување, во еден долготраен транзициски период на општеството, имаше потреба од надополнување на безбедносниот вакуум. Објективно гледано, од една страна, транзицијата остави видливо непријатни последици врз сите сегменти на општеството, но од друга, таа беше исто толку добар период за спроведување на бројните општествени реформи. Меѓу другите и во безбедносниот сектор. Така, кога веќе институционалните безбедносни субјекти во Република Македонија не беа во можност да ја испорачаат соодветната количина безбедност, се согледа простор за започнување процес за инсталирање нов безбедносен субјект, кој наместо во институционалната, ќе дејствува во приватната безбедносна сфера. Битно за напомена е дека приватната безбедност во Република Македонија е дејност од јавен интерес, во која се регулирани областа во која дејствува, овластувањата, заштитата на податоците и информациите, надзорот и примената на оперативните методи при дејствувањето. Согласно постојната законска регулатива, приватното обезбедување има за цел да презема мерки и активности за откривање и спречување штетни појави и противправни дејства на субјектот што се обезбедува. Со законското регулирање на оваа дејност и приватните субјекти станаа дел од безбедносниот сектор, за чија регулација се подеднакво одговорни со државните субјекти. Секако, со оглед на немањето претходно искуство во вршењето ваква дејност на овие простори и приватното обезбедување помина низ процес на сопствено моделирање во согласност со постојните услови во општеството. Свкупно, може да се каже дека во еден ист општествен момент се одвиваа паралелни процеси насочени кон иста цел, односно воведување безбедносни реформи, со истовремено координирање и консолидирање на чинителите во безбедносниот сектор.⁸⁶

⁸⁶ Бакрески О., Ванковска Б., Приватната безбедност во XXI век: Искуства и предизвици, Скопје, 2016, стр.218-220

2. Појава и развој на приватниот безбедносен сектор во РМ

Распадот на СФРЈ течеше преку симултан распад на политичкиот, но и на безбедносниот систем. Во многу делови на поранешната држава, буквално преку ноќ јавната безбедност стана приватна, ама во таква смисла на зборот што нема никаква релација со она што е модерен концепт на приватна и корпоративна безбедност. За среќа, Република Македонија го избегна погубното искуство на паравојски, параполиции, селски стражи и други облици на самоорганизирање за одбрана во војна или во граѓански судир. Мирната разврска на југословенската криза овозможи нормален начин на воспоставување на државноста со сите нејзини атрибути. Процесот на трансформација на државата, во однос на прифаќањето на либералните принципи во политичката и во економската сфера подигнати на ниво на уставна норма, беше невообичаено регуларен. Во тој период, меѓу другото, се изврши трансформацијата на општествената сопственост по пат на приватизација. Така, и во сферата на безбедноста постепено почнаа да дуваат новите ветришта, што доаѓаа од развиените земји. Безбедносното опкружување се менуваше драматично, заедно со новата безбедносна агенда по крајот на Студената војна. Развојот на капиталистичката економија и појавата на бројни стопански субјекти, особено по приватизацијата на општествената сопственост како и појавата на општествено раслојување придонесоа за првпат да се појави дотогаш непозната категорија на исклучително богати поединци. Од потреба да ја истакне сопствената важност или богатство, или пак од вистинска потреба, како што сведочи поранешниот министер за внатрешни работи Павле Трајанов во првите години по осамостојувањето, „стана престиж секој кој дошол до одреден капитал да ангажира bodyguard, да се појавува на јавно место со вооружени луѓе“. Ова постепено значеше дека пазарот имаше потреба од дополнителни безбедносни услуги, но патот до формирање модерни и високопрофесионални приватни агенции за обезбедување беше обременет со тешкотии. Република Македонија зачекори за првпат по патот на отворање на приватизацијата и либерализацијата на пазарот на безбедносни услуги, без притоа да има сопствени државни и институционални искуства. Во поранешната СФР Југославија, па оттука и во СР Македонија, постоеше дејноста обезбедување лица и имот, но како интегрален дел на Службата за јавна безбедност во Министерството за внатрешни работи. Имотот што беше предмет на заштита беше во општествена сопственост, а правата на припадниците на милицијата во овој домен

произлегуваа од Законот за општествена самозаштита. Распадот на СФРЈ не значеше и автоматско укинување на севкупната правна регулатива, па така иако беше донесен Уставот на независна Македонија (ноември 1991 година), за низа области продолжија да важат одредбите од старите закони – сè до донесувањето на новите, сообразени со новите околности и новиот уставен поредок. Така, сè до донесувањето на посебен Закон за обезбедување на лица и имот (во 1999 година), обезбедувањето имот беше донекаде регулирано со Законот за општествена самозаштита и со Правилникот за начинот на вршење на работите на службата за обезбедување на организациите на здружен труд и другите самоуправни организации и заедници. Субјектите што веќе пројавија интерес и имаа способности за давање услуги за обезбедување имот и лица, а кои притоа и располагаа со претходно професионално искуство во безбедносниот сектор, во еден период се најдоа во лимбо. Тие мораа да се снаоѓаат во контекст на постојниот правен систем, па единствениот начин на легално дејствување беше можно преку регистрирање фирми за други услуги. Се смета дека првиот правен субјект што почнува професионално да се занимава со давање безбедносни услуги е основан во 1994 година, за нивниот број да расте постепено во наредните години. Бројот на приватни агенции за обезбедување се менува низ годините зависно од потребите, од одржливоста на пазарот и во однос на конкуренцијата, но и на законските стандарди. Гледано низ призмата на агенциите коишто се целосно оперативни и активни, сепак, може да се каже дека безбедносната индустрија во Република Македонија е сè уште во развој. Имено, поголемиот број субјекти се мали по обем и вработуваат релативно мал број поединци. Гледано низ временска призма (од 1994 до денес), евидентно е дека состојбите се многу подобрани, и во смисла на регулацијата на приватниот безбедносен сектор и во поглед на неговите професионални перформанси. Она што некогаш беше исклучок или карактеристика на елитите, денес станува секојдневна појава и во сферата на личното живеење, и на многу јавни места и институции обезбедувани од овие агенции. Сепак, негативниот имиџ, што главно се должи на контроверзните настани и феномени во самите почетоци на дејноста, донекаде опстојува и денес. Ова бара посебно истражување на причините, начините на подигнување на угледот на дејноста и стекнување доверба кај граѓаните.⁸⁷

⁸⁷ Ванковска Б., Приватниот безбедносен сектор во Република Македонија: Меѓу потребите и јавната (не)доверба, Скопје, 2016, стр.18-19

3. Законодавна рамка

Првиот Закон за обезбедување на имот и лица, сеопфатен закон со кој се регулираат приватните безбедносни компании, бил донесен во 1999 година. Дополнет со неколку измени и дополнувања од кои последните се во 2011 година.

Со овој закон се уредуваат условите и начинот на обезбедување на лица и имот.⁸⁸ Се дефинираат безбедносните услуги и безбедноста како активност од јавен интерес. Како таква, таа мора да се регулира со посебни правни акти. Понатаму во член 4 од овој закон се наведени посебни активности, услуги кои ги нудат приватните компании за обезбедување, и поделени се на физички и технички безбедносни услуги. Со законот се регулира и издавањето лиценци на приватни компании за обезбедување, преку независното тело, Комора на Р.Македонија за обезбедување на имот и лица, која исто така ги застапува интересите и правата на приватните безбедносни компании. Со законот исто така се дефинира процесот на регрутација на кадри во приватните компании за обезбедување и условите за добивање лиценца за приватно обезбедување.

Со законот детално се дефинираат овластувањата и правата за употреба на сила и оружје.

Постојат голем број на подзаконски акти со кои се регулира работата на приватните безбедносни компании, вклучувајќи Етички кодекс, Водич за издавање лиценци и службени документи со кои се регулираат стручните испити за издавање на лиценци. Министерството за внатрешни работи и Комората за обезбедување на имот и лица имаат комплетна законска компилација достапна на нивните веб страни.

Законите за индустријата на приватното обезбедување се „Закон за обезбедување имот и лица“⁸⁹, „Закон за приватно обезбедување“⁹⁰ и „Закон за оружјето“⁹¹.

Со законот се регулира и регистрирањето на компании и лица во полиција и условите кои се применуваат кога се даваат такви усуги. Законот бара и проверка на историјата, со цел да се спречи осудени криминалци да бидат сопственици на приватни безбедносни компании или да работат во нив. Во законот е наведено и дека лицата кои

⁸⁸ Закон за обезбедување на лица и имот, „Сл.весник на Р.Македонија“ бр.80/99 од 17.12.1999год. чл.1

⁸⁹ Закон за обезбедување на лица и имот, „Сл.весник на Р.Македонија“ бр.80/99 од 17.12.1999год.

⁹⁰ Закон за приватно обезбедување, „Сл.весник на Р.Македонија“ бр.166 од 26.12.2012год.

⁹¹ Закон за оружјето, „Сл.весник на Р.Македонија“ бр.7 од 01.02.2005год.

аплицираат за работно место во приватните компании за обезбедување мораат да имаат уверение за неказниност.

Вработениот во обезбедување нема да добие лиценца за носење и употреба на оружје ако има кривично досие⁹². Според претседателот на Безбедносната комора, повеќето аликанти носат уверение за неказниност од суд, иако тоа од нив не се бара. Во член 8 од Законот за обезбедување на имот и лица е наведено и дека лицата за да добијат лиценца за приватно обезбедување мора да бидат државјани на Република Македонија и да имаат постојано живеалиште во земјата. Во член 5 од истиот закон е наведено и дека покрај условите кои се наведени за регистрирање како законска активност во Законот за основање на трговски друштва, неопходно е за правните лица да имаат најмалку пет лица со лиценца и дозвола за работа издадена од страна на Министерството за внатрешни работи. Правното лице може да биде домашно правно или физичко лице. Како резултат на ова, на ни една меѓународна приватна безбедносна компанија не и е одобрена дозвола за работење на територијата на Р.Македонија. Во член 8 од овој закон исто така е наведено дека вработените во обезбедување мораат да положат државен испит кој го спроведува Комората за обезбедување на имот и лица, како би добиле лиценца за работа.

Додека Законот за обезбедување на имот и лица ја регулира основната законска рамка и увидот од страна на Комората, Министерството за внатрешни работи ја утврдува суштината на регулативниот систем. Но и покрај тоа постојат прашања поврзани за нивото на примена на законите и одредбите. Наизглед блиските врски меѓу приватните компании за обезбедување и политичките партии со себе носат и можности за злоупотреба.

4. Услуги кои ги даваат приватните безбедносни компании во Македонија

Клиентите на приватните безбедносни компании во Македонија припаѓаат на многу различни категории и може да кажеме дека во нив спаѓаат од физички лица, мали и големи компани и корпорации од производниот, индустрискиот како и банкарскиот, финансискиот сектор па се до канцеларии на дипломатски претставништа и меѓународни мисии, и владини и државни објекти. Услугите кои приватните компании за обезбедување

⁹² Закон за оружјето, „Сл.весник на Р.Македонија“ бр.7 од 01.02.2005год. чл.12

во Македонија ги нудат на своите клиенти се разликуваат од компанија до компанија во зависност од можностите и големината на компанијата, но вообичаено услугите вклучуваат лично обезбедување на физички лица (ВИП обезбедување, телохранители, сигурносен превоз), физичко обезбедување на имот и објекти, патролно обезбедување, техничко обезбедување (алармни уреди за провала и детекција на пожар и поплава, видео надзор, заштита од неовластен пристап, контрола на пристап), транспорт на пари и вредности, советување, проценка и изработка на безбедносни проценки и планови и детективски услуги.

Доколку се земе во предвид ниската стапка на криминал во Македонија од една страна, и постојаното зголемување на побарувачката за услугите на приватното обезбедување, можеме да заклучиме дека и покрај ниската стапка на криминал, компаниите и физичките лица во Македонија живеат во постојан страв од криминал.

5. Врска меѓу приватните безбедносни компании и секторот за безбедност

Земјите кои се во воен конфликт, или само што поминале низ тоа, или припаѓаат на групата на слабо развиени економски земји ги ангажираат приватните воени и безбедносни компании со цел да го надополнат недостатокот на сопствената воена сила или недоволната обука на своите воени и безбедносни служби, како би можеле да овозможат соодветна заштита на своето население, и да го одржат мирот и безбедноста во својата држава. Друга причина за ангажирање на овие компании прилегува од несакањето на мешање на квалитетни државни воени и безбедносни сили со цел да не се воведат целосен демократски начин на управување. Ефектот од ангажирањето на приватните безбедносни и воени компании на прв поглед изгледа задоволителен во поглед на нивното учество во обука и усовршување на националните воените служби, но од друга страна ефектот е негативен во поглед на воведувањето на целосно демократско управување во тие држави.

Лицата кои се вработени во приватните воени компании најчесто се поранешни припадници на воените или полициските сили на некоја држава, за што како пример можеме да ја земеме и Македонија. После воениот конфликт во Македонија во 2001 година, воените и полициските служби претрпеа реконструкција, при што се појави

зголемен број на нивни вработени, и дел од нив преминаа во приватниот воен и безбедносен сектор. Друг мотив за вработување на поранешни полициски или воени службеници во приватните безбедносни компании е можноста за наоѓање на работа во региони каде вработеноста е на минимално ниво како и можноста за остварување на поголеми месечни примања.

Префрлувањето на поранешните вработени од државните безбедносни и воени служби во приватните безбедносни и воени компании, доколку се земе фактот на нивното познавање на државните воени и безбедносни структури и начин на работа, преставува опасност овие приватни компании да прераснат во сила која ќе може да парира на државниот безбедносен сектор.

Сите припадници на приватните воени и безбедносни компании исто како и припадниците на државните воени и безбедносни служби мора да имаат соодветна униформа и легитимација преку која ќе бидат лесно приметливи за цивилното население од причина што имаат одредени овластувања, како можноста да извршат претрес или да приведат сомнително лице. Но во исто време преку својата униформа и легитимација мора јасно и недвосмислено да се разликуваат од припадниците на државните служби поради нивната припадност на различни организации и различниот степен на овластувања.

6. Политички врски

Политичките врски на приватните безбедносни компании и државната власт треба да се строго забранети, поради опасност најпрво од појава на паралелен безбедносен систем кој би работел во интерес на партијата која е на власт а за возврат би добил олеснување во поглед на почитувањето на законите и правилниците. Поврзаноста помеѓу овие субјекти во Македонија е очигледна. Преку поврзаноста на политичките партии кои се на власт, со приватните компании за обезбедување се отвара прашањето за начинот на избор на приватните компаниите задолжени за обезбедување на безбедноста на државните институции. Исто така нивната поврзаност овозможува нивна заштита од конкуренцијата. Поврзаноста на приватните безбедносни компании со политичарите додека се на власт се остварува преку заштита на позицијата на политичарите и нивните финансии. Во момент кога политичарите ќе ја изгубат својата функција, приватните безбедносни компании може да ги изгубат своите ангажмани во државните институции,

но доколку останат лојални на политичката партија, во момент кога истата ќе се врати на власт, ќе ја награди приватната компанија за нејзината лојалност со обезбедување на работа во новиот мандат. Во Македонија има голем број на примери за поврзаност на политичките партии со приватните компании од безбедносниот сектор. Преку нивната поврзаност се намалува транспарентноста, одговорноста и професионализмот при работењето на компаниите, а се зголемува финансиската и политичката корист како на самите компании така и на партиите и нејзините функционери.

За да се спречи влијанието на политичките партии врз работењето на приватниот безбедносен сектор потребно е да се дефинираат строги законски правила кои би спречиле поврзаност помеѓу компаниите и политичките партии. Поради начинот на државното управување на Македонија еден од начините а можеби и најдобар начин за решавање на политичкото влијание на партиите врз приватните безбедносни компании е воведување на саморегулација на нивното работење преку оддалечување од актуелните или поранешните државни безбедносни структури и персонал.

7. Контрола и надзор

Со зголемувањето на приватниот сектор се зголеми и потребата за негово регулирање. Регулирањето на безбедносните компании започнува од нивната одговорност и транспарентност, употребата на сила, економскиот развој и слично. Контролата на приватните безбедносни компании се врши од страна на Безбедносната комора за имот и лица и од страна Министерството за внатрешни работи. Комората може да ја одземе лиценцата за работење на приватната компанија за обезбедување и лиценцата за работа на нејзините вработени и може да спроведе дисциплинска постапка, но нема овластување да врши проверки во нејзиното работење и почитувањето на законите. Од друга страна приватните компании за обезбедување се обврзани да го известат Министерството за внатрешни работи за секој насилен инцидент или инцидент во кој се употребило огнено или ладно оружје. Во досегашното работење на приватните компании за обезбедување во Македонија се покажал недостаток во комуникација помеѓу приватните компании за обезбедување и Министерството за внатрешни работи, како и Комората што покажува дека е неопходна промена на законите од оваа област.

Во Македонија не постои надзор над приватните компании за обезбедување од страна на државното собрание. Со цел одржување на демократска контрола над приватните компании за обезбедување потребно е во Собранието на Македонија да се формира комитет кој би го контролирал однесувањето и работењето на приватните компании за обезбедување. За да се обезбеди почитување на законите како и човековите права од страна на приватните компании за обезбедување, потребно е во контролата на приватните компании за обезбедување да се вклучат и истражувачките институти како и организациите на граѓани кои заедно со државните органи и власт ќе го подигнат знаењето на лицата кои се вклучени како во приватните, така и во државните безбедносни структури, со цел постигнување на висок стандард на професионализам, спречување на корупција и злоупотреба на својата позиција и овластување.

Контролата над приватните компании за обезбедување може да се изврши единствено со воведување на прецизна законска рамка во која ќе бидат дефинирани одговорностите и овластувањата на сите учесници во работењето на приватните безбедносни компании почнувајќи од институциите одговорни за издавањето на дозвола и лиценца за работа на компаниите и персоналот, обуката и потребните квалификации на приватниот безбедносен персонал па се до надзорот и контролата на работење на приватните компании и нивниот персонал.

8. Комора на РМ за приватно обезбедување

Комората на Република Македонија за приватно обезбедување е основана на 21.06.2000 год. Основни цели на Комората се: заштита и унапредување на стручноста, професионалноста, деловноста и заштита на професијата. Комората во вид на јавни овластувања ги врши следниве работи:

1. организира оспособување за вршење на работи на приватно обезбедување;
2. организира полагање на стручен испит за вршење приватно обезбедување;
3. издава лиценца за обезбедување;
4. издава легитимација за обезбедување;
5. издава потврда согласно член 13 став (1) точка 3 и став (2) точка 3 и член 14 став (1) точка 3 од Законот за приватно обезбедување;

6. организира гаѓање за работниците за обезбедување, со огненото оружје со кое се вооружени, најмалку еднаш годишно;

7. донесува акти на Комората;

8. води евиденции согласно закон и

9. врши други работи утврдени со овој закон.⁹³

Комората ги претставува правните лица кои вршат приватно обезбедување и ги застапува нивните интереси. Сите правни лица кои дејноста приватно обезбедување ја вршат во вид на давање на услуги се здружуваат во Комора на Република Македонија за приватно обезбедување, заради заштита и унапредување на стручноста, професионалноста и деловноста и заради заштита на професијата. Правните лица кои вршат приватно обезбедување за сопствени потреби може да се здружуваат во Комората. Комората дејствува на цела територија на Република Македонија со цел да се обезбеди поуспешно вршење на дејноста обезбедување на лица и имот. Органи на управување на Комората се:

1. Собрание

2. Управен одбор и

3. Претседател на Комората.

Стручните и административните работи на Комората ги врши стручната служба на Комората. Со работа на стручна служба раководи секретар.⁹⁴

9. Агенции за обезбедување во РМ

Агенции за обезбедување се сите правни лица кои дејноста приватно обезбедување ја вршат во вид на давање на услуги се здружуваат во Комора на Република Македонија за приватно обезбедување, заради заштита и унапредување на стручноста, професионалноста и деловноста и заради заштита на професијата. Правните лица кои вршат приватно обезбедување за сопствени потреби може да се здружуваат во Комората. Едни од најголемите и најангажирани агенции за обезбедување во РМ се: Никоб обезбедување, Перпетуу мобиле, Праеториан, Секјурити Груп Сервисис, МДН Секјурити, ОСА ДООЕЛ, ИСГ Бранител и др.⁹⁵

⁹³ преземено од: <http://obezbeduvanje.org.mk/>

⁹⁴ преземено од: <http://obezbeduvanje.org.mk/>

⁹⁵ преземено од: <http://obezbeduvanje.org.mk/>

10. Регулирање на приватната безбедност во Македонија

Регулативата е од суштинско значење во поглед на законското работење на фирмата/компанијата и соодветното регулирање значи дека ќе се покрие една премногу чувствителна област во оваа сфера. Регулативата, исто така, може да помогне за подобро да се согледаат одредени состојби со што би се обезбедило што е можно подобро и порационално сите ресурси да се стават во функција. Од ова произлегува дека регулативата е клучен и корисен елемент во работењето на самата фирма/компанија што им помага на раководните тимови да воспостават соодветен баланс меѓу остварените и планираните активности. Без соодветна регулатива тие ќе се претворат во слепи набљудувачи на процесот што може да доведе до отстапувања на планираните цели и задачи и ќе бидат ограничени без можност да го коригираат, а со тоа и да го подобрат своето работење, како и работењето на приватниот субјект. Со други зборови, прописот може да се толкува како обичен формален механизам на контрола кој е воспоставен со цел да се насочува однесувањето и да се обезбеди универзална примена на законот. Во принцип, ние тврдиме дека поголема регулатива може да доведе до зголемена одговорност. Регулирањето на приватната безбедност во национални рамки е повеќе од потребно, но сепак, нејзиното целосно ефектуирање пред се зависи од антиципативниот пристап на субјектите што се задолжени за изготвување ваков документ што за секој субјект инволвиран во оваа активност е доста тешка и одговорна работа. Нивниот ангажман за создавање подобра регулатива ќе помогне да се направи разлика меѓу чесни и дискредитирани приватни компании за обезбедување, и на крајот да се отстранат вторите. Значи, приватниот безбедносен сектор треба да биде предмет на законска регулатива за определување на начинот на работа, условите за вршење приватно обезбедување, санкционирање на можните злоупотреби на работата итн. Затоа регулативата е широк концепт што го опфаќа сетот на закони, правила и одредби што се однесуваат на работата на поединци и на фирми. Според Франсис, регулативата може да се дефинира како интервенција на државата во активностите на приватните сфери за да ги реализира јавните цели. Поконкретно, Ајснер ја дефинирал регулативата како нешто што вклучува широк

спектар начела што ја контролираат економската активност и последиците од неа, а тоа значи нивен влез и излез од одреден пазар, цени, стапки на раст и начини на натпревар. Според други размислувања регулацијата создава еден механизам преку кој се оформуваат активностите на приватниот безбедносен сектор. Според застапниците на обновената легитимност пак, регулацијата создава еден механизам преку кој се добиваат потребните извори на легитимност од државата и на тој начин се зголемува актуелноста на нивните услуги. Според тоа, на регулацијата треба да се смета како на централен елемент околу кој се врти политиката на приватното обезбедување. Како што потенциравме досега, концептот на регулација, особено законската регулатива, ги обединува различните делови на политиката на приватно обезбедување и претставува институционално средство преку кое можат да бидат остварени целите на приватната фирма за обезбедување. Оттука, прописите што ги регулираат приватните фирми за обезбедување вообичаено ги поставуваат стандардите што се потребни да бидат исполнети од страна на овие субјекти, што значи тие може да вклучуваат барање едно одредено лице да биде одговорно за одреден субјект, минимално ниво на осигурување, соодветна опрема и минимално ниво на ресурси.⁹⁶ Исто така, одредени законски акти го задолжуваат раководното лице на фирмата да ги обезбеди дополнителните барања коишто се однесуваат на неговите овластувања од аспект на чување листи на вработени, водење евиденција за инциденти, обврска да ги информираат властите за специфични видови инциденти и обврска за носење идентификации. Постојат неколку причини зошто приватната безбедност и приватниот безбедносен сектор треба да бидат регулирани. Најголем дел од нив се: за да се осигура дека тие нема негативно да влијаат на мирот, безбедноста и разрешувањето на конфликтите, за да се осигура дека нивната употреба е истовремено легална и легитимна и е во согласност со човековите права, за да се осигура дека тие нема да ја поткопаат владината политика; за да се спречи тие да нанесат економска штета на нивните клиенти; за да се осигура дека ќе се одговорни за своите постапки и за оние на нивните работодавачи; за да се осигура да се што е можно потранспарентни; за да се спречи преоѓање од легална во нелегална определба; за да се гарантира дека тие на ниту еден начин нема да го поткопаат суверенитетот на државите.

⁹⁶ Foreign Affairs Committee Private Military Companies, London, The Stationery Office, 2002 (преземена од: Бакрески О., Ванковска Б., Приватната безбедност во XXI век: Искуства и предизвици, Скопје, 2016, стр.184)

Истотака, приватниот безбедносен сектор треба да биде регулиран заради: гарантирање на уставните права на граѓаните; исклучување на криминалните и на „непожелните“ елементи од приватниот безбедносен сектор; јасно дефинирање на поделбата на надлежности меѓу полицијата и приватните компании за обезбедување, и врз основа на тоа, дефинирање на улогата на секој актер во јавно-приватното партнерство; овозможување ефикасна контрола и систем за санкционирање; зголемување на квалитетот на услугите и со тоа да се зголеми заштитата на граѓаните, просториите, имотот; давање кредибилитет на приватните услуги за обезбедување итн.⁹⁷

Општо се смета дека регулирањето на прашањата врзани за приватното обезбедување во законска форма дека се едни од потешките затоа што треба да воспостават избалансиран систем на односи меѓу самите субјекти кои активно учествуваат во ова област: правното лице регистрирано за вршење на дејноста приватно обезбедување како давател на услугата; корисниците на услугата (лица, фирми); Министерството за внатрешни работи како контролор на активностите на агенциите; и Комората на РМ за приватно обезбедување како значаен субјект кој треба да создаде предуслови за подобрување на професијата. Сепак, без разлика на самата комплексност и сложеност на оваа проблематика, приватното обезбедување во Законот за приватно обезбедување се согледува во сите аспекти (содржински, структурален, функционален па дури и прагматичен) но и секако низ призмата на одредени решенија со кои се поедноставува или усложнува работата на Агенциите за обезбедување, за да се допре до самите потешкотии кои се врзуваат за опфатот и за содржината на приватното обезбедување. Што значи Законот за приватно обезбедување, „Какви решенија нуди?“. Одговорите на овие прашања не се лесни, ниту се едноставни и барањето на одговор во оваа насока не е само техничко ниту, пак, прагматично прашање. Суштината на ова прашање првенствено е израз пред се на објективната нужност, а не на субјективната потреба, затоа што бројни ситуации говорат за определени потешкотии кои произлегуваат од недореченостите во претходното решение, а некои од имплементирачката процедура. Меѓутоа основно прашање не е „Дали треба да се доуреди приватното обезбедување“?, туку единствениот избор е дека приватното обезбедување треба да се изведува целосно, прагматично и систематично. Ако се направи анализа на член 1 од Законот за приватно обезбедување ќе дојдеме до

⁹⁷ Бакрески О., Ванковска Б., Приватната безбедност во XXI век: Искуства и предизвици, Скопје, 2016, стр.182-184

констатацијата дека законот во делот на обезбедувањето вклучува цел спектар на прашања од обезбедувањето коешто се врзани за условите за вршење приватно обезбедување; вршењето на приватното обезбедување; приватното обезбедување за сопствени потреби; задолжителното приватно обезбедување; овластувањата на работниците за приватно обезбедување; работната облека и ознаката на работниците за приватно обезбедување; формирањето, овластувањата и финансирањето на Комората на Република Македонија за приватно обезбедување; евиденциите, заштитата на податоците и информациите; надзорот; овластувањето за подзаконски прописи и прекршочните одредби. Во основа, Законот за приватно обезбедување супституционално потврдува неколку важни елементи и тоа: Прво, со овој закон се потенцира основната улога на приватното обезбедување за учество во осигурувањето на безбедноста, затоа што без создавање безбедност не може да стане збор за обезбедување сигурен напредок. Од ова произлегува дека функцијата на приватната безбедност е онаа којашто е со најдиректно и со најпосредно влијание врз граѓаните, фирмите и заедницата воопшто. Оттука, една од клучните улоги на приватното обезбедување е во насока да го обезбеди правото на граѓаните и фирмите да не бидат заплашувани за своите животи и своето работење од криминал и насилство, односно да ја гарантира општествената стабилност и да ја обезбеди личната и имотната сигурност. Второ, Законот овозможува овластувањата да се спроведуваат интегрално. Тоа значи, постоење на поголема функционална дејност и постоење подобра структурална позиција во државно-општествените врски. Трето, Законот овозможува приватното обезбедување да се доживува како фундаментален конституенс во создавањето и одржувањето на посакуваната безбедносна клима и истовремено на дејноста приватно обезбедување се гледа како на активен учесник во репродукција на мирните општествени односи или мирно решавање на проблемите. Четврто, Законот дава можност навремено да се обликуваат и практично да се артикулираат определени барања на заедницата одговарајќи на корпусот на принципи кои ќе произлезат како одговор на барањата и на потребите на заинтересираните страни. Петто, субјектите коишто бараат услуги треба да препознаат во законот дека се нудат решенија во контекст на заокружување на потребната рамка за адекватна заштита; квалитетни услуги, ефикасна превенција и заштита од можна злоупотреба. Шесто, Законот се разбира како и своевидна можност за обезбедување на потребните бизнис вештини во согласност со пазарните трендови што ќе значи и градење

ефикасен систем на управување со агенциите. Седмо, Законот не треба да се доживува како наметната обврска, туку како израз на потребата да се регулира дејноста приватно обезбедување што ќе значи целисходност и применливост на понудените решенија во практика. Мора да се нагласи дека како и секоја законска материја и оваа треба да е подложна на промени во насока на подобрување на одредени доусогласувања заради допрецизирање на овој сегмент. Тоа значи овозможување на секоја заинтересирана страна (институција, правен субјект, корисник итн.) да стане свесна за доминацијата на позитивните аспекти на законот, односно дека законските измени во иднина не треба да бидат разбрани како наметнување на решенија туку пред се како израз на реалната потреба да се доуреди оваа материја и да се воспостави потребниот проактивен однос и дијалог со општеството за прашања кои се од заеднички интерес. Во овој контекст напорите во наредниот период треба да бидат насочени кон: дообјаснување на правилата и принципите врзани за работењето на клучните субјекти во овој домен. Главно, секвенцата при набројувањето на посакувани или неопходни карактеристики и приоритети при рангирање на принципите се разликуваат. Вообичаено спомнуваните црти вклучуваат: отвореност, зголемување на угледот, одговорност, транспарентност, интегритет во работењето, морална одговорност, поголема професионализација, контрола, ориентација кон самата дејност, одговорност кон општеството, одговорност пред законот, определување минимална цена на услугите, унифицирање, итн.

1. *Отвореноста* на правните лица за обезбедување кон цивилното општество значи воспоставување на потребниот дијалог на повисоко ниво. Оваа обврска не е задолжително пропишана, односно обврска која може да се пропише со некои стандарди (правила), сепак таа е резултат на надоградувањето на новата перцепција за местото и улогата на правните лица за приватно обезбедување во општеството.

2. *Зголемување на угледот на работата на правното лице околу извршувањето на неговите задачи.* Тука мора да се истакне дека правното лице за обезбедување преку тоа што го прави и начинот на којшто го прави, придонесува да се оформи самата перцепција за оваа дејност. Оттука многу е важно како овие субјекти ќе се претстават условно во јавноста за да не бидат доживувани на ваков или инаков начин, односно треба да се прикажат во вистинско светло во очите на јавноста.

3. *Транспарентност во работата.* Важна претпоставка за одредување на позициите на Правните лица за обезбедување во општеството е условена од нејзината динамичност, комплексност, специфичност и транспарентност. Постојат три индикатори за транспарентноста, и тоа: стандарди за отчетност и транспарентност, субјекти за отчетност и транспарентност и средства за отчетност и транспарентност.

4. *Контролата на работата на правниот субјект за обезбедување.* Таа треба да произлегува од специфичностите на овластувањата и значењето на дискреционите права што и се дадени. Вака разбрана контролата ќе значи работата на правните лица за обезбедување да биде транспарентна, демистифицирана и ја ограничува можноста за повикување на тајност за да се прикрие некоја незаконска работа. Во овој контекст е важно и прашањето околу местото и улогата на Комората на Република Македонија за приватно обезбедување особено во внатрешната контрола што ја врши Министерството за внатрешни работи врз правните лица-членки на Комората. Оттука, сам по себе се наметнува предлогот да се обезбедат барем еден претставник од Комората којшто ќе партиципира во однос на утврдување на работењето на правното лице заедно со Министерството. Тука намерата нема да биде во насока на давање поистакната улога на Комората на Република Македонија за приватно обезбедување, туку кон целосно почитување на интересите на правните лица за обезбедување, односно да спроведе секако професионално и легитимно работење, но и создавање адекватен амбиент во кој тие ќе можат ефикасно да одговорат на значајните промени што ќе се јават во дејноста „приватно обезбедување“.

5. *Одговорноста* подразбира да се објасни некое однесување и да се биде отворен кон туѓата критика. Одговорноста бара обврските, овластувањата и функциите на одговорните тела да бидат дефинирани така работата на потчинетите да може успешно да се надгледува и да се оценува. Одговорноста како категорија се врзува за извршување на задачите во предвиденото време и во согласност со пропишаните стандарди. Ова води кон професионална организација, која дејствува превентивно сè со цел спречување извршување криминални дела. За илустрација колку е важно ова прашање ќе ја земеме одговорноста сегментарно низ призмата на редарската служба. Најнапред мора да се потенцира дека оваа формулација (редарски услуги и редарски служби) е апсурдна бидејќи Законот за приватно обезбедување не оперира ниту со редарски услуги, ниту со

редарски служби. Се смета дека редарските служби и редарските услуги од термиолошко-формален аспект остануваат во една сива зона, која остава простор за различни толкувања, и што е најважно таа не е докрај регулирана ниту со Законот за спречување на насилството и недостојното однесување на спортските настани, ниту во Законот за приватното обезбедување. Исто така, мора да се нагласи дека анализата на законските одредби укажува на тоа дека редарите имаа големи овластувања наспроти одговорноста која и воопшто ја немаат, освен одговорноста која му припаѓа на организаторот. Со други зборови, на пример, на спортски натпревар редарот може самостојно да одлучи да пушти или да не пушти некој навивач на спортски натпревар врз основа на субјективна процена ако оцени дека е во алкохолизирана состојба без притоа да се направи потребниот тест или да одзема предмети кои се во сопственост на физички лица пред спортски натпревари, а при тоа да не издаде никаков документ за одземање предмети. Сета одговорност се сведува на организаторот додека редарот не сноси никаква одговорност што е крајно неприфатливо и во голема мера дискутабилно.

6. *Поголема професионализација.* Професионализацијата и професионализмот се категоријални црти што се однесуваат на одредени вредности, вештини, ориентација и управување. Принципите на фер однесување, интегритет, грижа за човековите права, одговорност и минимална употреба на сила се основните елементи во секој концепт на демократското управување. Професионализмот не смее да се вмеша во дискриминаторно, корумпирано или насилно искористување на својата моќ. Самостојноста (ограниченоста) што ја има приватниот безбедносен сектор се базира врз довербата на општеството дека овој сектор ќе прифати дел од вредностите што ќе ја условува демократската рамнотежа на етичко и на професионално водење.

7. *Одредување на минимална цена на услугите.* Ова ќе значи да се обезбеди оптимално и рационално утврдување на цената, која има специфичен карактер, но истовремено ќе значи и обезбедување соодветна понуда за јавните и за приватните добра. На овој начин на приватниот безбедносен сектор ќе му се овозможи задоволување со потребната цена на услуги идентично како што се оние што се определени во некои области како, на пример, во здравствениот сектор. Намерата е овој предлог да укаже на инфлуентноста на овој сегмент за да може законот да го акцептира овој недостаток, односно за да може да се остави простор во соодветен правилник да се операционализира

самата претпоставка. Кога веќе се отвори дискусија за допрецизирање на одредени правилници, неминовно се наметнува и прашањето во делот на техничките услови за издавање дозволи за градба (банки, ноќни локали итн.) во контекст на техничкото обезбедување да се смени и Правилникот во Министерството за финансии за да се подобрат и да се обезбедат соодветни услови.

8. *Унифицирање.* Оваа категоријална црта се онесува на унифицирање на возилата за транспорт и пренос на пари и други вредносни пратки. Транспортот и преносот на пари и други вредносни пратки е дејност која поради карактерот на транспортираната, односно пренесуваната пратка е изложена на висок ризик. Оттука, се наметнува потребата да нема партикуларизам во овој сегмент, односно да нема неусогласеност затоа што оваа категоријална црта изобилува со свои специфичности и аналогно на тоа бара и унифициран пристап.⁹⁸

⁹⁸ Бакрески О., Ванковска Б., Приватната безбедност во XXI век: Искуства и предизвици, Скопје, 2016, стр.184-189

Заклучок

Безбедноста е иманентен структурален дел државата. Таа значи осигурување на сите вредности и состојби кои се од витално значење за поединецот, за државата или за меѓународната заедница. Безбедноста сама по себе е комплексна и тешка за целосно согледување затоа што опфаќа многу елементи и актери, и има разновидна содржина. Оттука произлегува и потешкотијата за воспоставување на една сеопфатна дефиниција за терминот безбедност.

Човекот од самото постоење настојува да го подобрува квалитетот на животот. Затоа ако се навратиме низ историјата можеме да забележиме дека како што се зголемувало населението во градските средини и како растел бројот на градовите така растела и потребата од создавање на служба за одржување на редот и мирот во нив. На почетокот тоа биле редари и полициски службеници. Но по завршувањето на Студената војна значително пораснала глобалната несигурност, дополнително намалувањето на големината на националните армии и зголемувањето на побарувачката за безбедност, создал нов простор и барање за формирање на индустрија за приватна безбедност.

Приватната безбедност е феномен на современото општество, и генерално е фокусирана во обезбедување на потребната заштита на имот и лица, и заштита на работењето во сферата на современите организации и институции. Опфаќа широк спектар на давање услуги наменети за крајните реципиенти и тоа граѓаните и нивниот имот, нивното работење и сл. Таа е важен сегмент кој има голема улога во функционирањето на целокупниот безбедносен систем во државата.

Приватната безбедност се стреми кон подобрување на нивото на безбедност, превенција и откривање на криминални активности, намалување на штети, заштита на јавните добра, развивање на организација и персонал со вештини и квалификации за максимално добар одговор на потребите на безбедноста, обезбедување на заштита на корисниците на услугите кои ги нуди приватната безбедност. Согласно ова можеме да заклучиме дека приватното обезбедување е многу важен сегмент во целиот безбедносен систем.

Приватизацијата на безбедносниот сектор ја потврди хипотезата дека влијае на намалување на влијанието на државните безбедносни структури и демократијата во самата држава и нејзините процеси. Со ангажирање на приватни безбедносни компании во една

земја во конфликт се помага на државата и и се дава можност за изнајдување на поволно решение за градење на мирот и решавање на безбедносните проблеми.

Нема дилема дека приватните безбедносни актери играат доминантна улога во глобални рамки и се јасно структурирани и хиерархиски подредени а главната ориентација е обезбедување повеќе безбедност за поголеми пари. Затоа анализите покажуваат дека потребно е нивното работење да биде канализирано и задолжително е да се обезбедат стандарди за работа и нивна законска регулација како не би биле злоупотребени во непожелни цели.

Приватните безбедносни компании за своето работење одговараат пред акционерите и своите клиенти, за разлика од нив приватните воени компании за своите постапки одговараат пред државните институции. Затоа многу клучен дел е законската регулација и на двата типа компании. Корупцијата може да направи големи штети затоа регулацијата е од суштинско значење во поглед на потенцијалната штета која би настанала во исклучително чувствителните области на безбедноста. Се со цел да се помогне во осигурување дека вработените во овие компании нема да играат улога во криминал.

Анализирајќи го законодавството заклучив дека на европско ниво се уште нема усогласување на законите. Во моментов националните прописи се разликуваат од една до друга држава и во различни културни средини различно влијаат. Но сепак недостатокот на стандардизирано европско законодавство за овој тип на компании не мора да значи и недостаток на релевантни правила на европско ниво. Секоја држава си има изградено систем на регулација на компаниите од областа на безбедноста. Во национални рамки регулацијата е повеќе од потребна, но сепак таа зависи од субјектите кои се задолжени за изработка на законите и документацијата, што е доста тешка и одговорна работа. Во поглед на законското работење на овие компании од суштинско значење е регулативата. Таа може да придонесе кон подобрување на професионализмот и зголемување на јавната доверба.

Освен законската регулација, многу битен сегмент е и саморегулацијата. Таа може да биде на ниво на агенција или на ниво на индустрија. Најчесто можеме да забележиме дека тоа е во вид на кодекси на однесување, етички кодекси и стандарди за однесување на персоналот. Саморегулацијата е многу битна за успешно функционирање на приватните

компанији, но сепак таа нема кредибилитет во очите на јавноста бидејќи е во форма на помал пропис.

Регулацијата на приватните воени компании е од страна на државите. Државата која што е домаќин на приватна воена компанија треба да поседува одреден капацитет за контрола над работењето и активностите на оваа компанија, врз основа на нејзиниот суверенитет и контрола над територијата во која работи компанијата. Нејзина обврска е да обезбеди заштита од кршење на човековите права и зголемување на веројатноста жртвите да добијат надомест на домашно ниво. Но од досегашното искуство можеме да видиме дека најчесто државата на чија што територија се случува вооружен конфликт често нема капацитет да се осигура дека приватните компании ги почитуваат сите права содржани во главните договори за човекови права. Затоа меѓународното право наметнува голем број на обврски на државата која ги вработува овие компании со цел откривање, спречување и санација на повреди на меѓународното право од страна на приватните компании за безбедност. Државите кои не внимаваат на приватните безбедносни компании на нивните територии влегуваат во голем ризик, бидејќи активностите на компанијата во странство може да доведат до барање на одговорност на матичната држава на компанијата за нејзиниот неуспех за преземање на соодветни мерки за контрола над компанијата. Обврска на државите е да обезбедат сигурност на своите граѓани, но во пракса досега се покажало дека некои држави не можат да ја исполнат таа обврска. Во моменти кога државите се соочуваат со сериозен вооружен конфликт и доколку другите држави, ООН или други регионални организации не се во можност да им дадат навремена и ефективна помош тогаш тие имаат право да си побараат стручна помош од приватните компании за безбедност. Таа помош може да биде во вид на обука на нивната војска, логистичка и друга поддршка, со цел воспоставување на редот и законите и запирање на насилството на нејзината територија. Освен на државите овој тип на компании согласно истражувањата се покажало дека давале стручна поддршка и на меѓувладини организации како ООН, НАТО и ЕУ. Истотака може да помагаат и на хуманитарните организации кои работат во нестабилни средини.

Постојат бројни легислативи на европско ниво за регулирање на овие компании во поглед на човековите права. Но сепак постојат многубројни примери каде приватните безбедносни компании не одговараат пред законот за своите активности. Изгледа дека

повеќето приватни безбедносни компании се во очајни потреби за регулирање, во поглед на стандарди за обука, регрутирање, поседување на огнено оружје и слично. Тоа е токму поради тоа што различни земји на различен начин го регулираат овој сектор. Некои земји немаат посебни закони, на пример Србија, Кипар и Франција. Додека други земји ја применуваат својата општа комерцијална рамка за приватните безбедносни компании, на пример Германија и Австрија. Поради динамиката на овој сектор се отвора прашањето дали постои општа комерцијална регулаторна рамка која целосно би се применувала врз овој сектор. Постои и друга група на земји која нема национална регулаторна рамка, па регулацијата ја остава на локалните власти, на пример Швајцарија, Италија и БиХ. Ова доведува до тоа да правилата за приватните безбедносни компании варираат низ целата земја. Единствени примери кои може да ги издвојам со силна регулациона законска рамка врз овој сектор се можеби Холандија и Шпанија. Има земји кои имаат силна регулатива во еден сектор, но во други аспекти многу слаба. Како пример за ова е Австрија која има прилично силни правила за регрутирање на приватниот безбедносен персонал, но обуката ја оставаат на компаниите.

Во Република Македонија контролата над приватните безбедносни компании се врши од страна на Комората на РМ за приватно обезбедување и од страна на Министерството за внатрешни работи. Комората ги издава лиценците за работење на компанијата и на нејзините вработени и може да ги одземе тие лиценци и да спроведе дисциплинска постапка, но не може да врши проверка врз работењето на компаниите и нивното почитување на законите. Овие компании имаат обврска во своето работење да го известат Министерството за внатрешни работи за секој насилан инцидент.

Анализите покажуваат дека до сега во работењето на овие компании има недостаток во комуникацијата со Министерството за внатрешни работи и со Комората што покажува дека се потребни промена на законите од оваа област.

За приватниот безбедносен сектор да може да работи треба да поседува соодветни работни дозволи. Издавањето на тие дозволи треба да е точно утврдено бидејќи и Министерството за внатрешни работи може за профит да обезбеди исти или слични услуги. Како не би било злоупотребено тоа од страна на Министерството за внатрешни работи за остварување на профит, правото за лиценцирање треба да е доделено на друга институција, а Министерството за внатрешни работи треба да ја спроведува обуката на

кандидатите и тестирањето. Поради специфичноста на овој сектор, многу треба да се внимава на тоа кој ќе ја врши контролата. Официјално контрола врз овој сектор врши Министерството за внатрешни работи, но важна улога има и граѓанскиот сектор. Се со цел да се постигне повисоко ниво на квалитет на услугите, високо ниво на безбедност и заштита на човековите права, а да се избегне политичко влијание.

Библиографија:

1. Бакрески О., Триван Д., Митевски С., Корпоративски безбедносен систем, Скопје, 2012
2. Бакрески О., Даничиќ М., Кешетовиќ Ж., Митевски С., Приватна безбедност – теорија и концепт, Скопје, 2015
3. Бакрески О., Ванковска Б., Приватната безбедност во XXI век: Искуства и предизвици, Скопје, 2016
4. Бошковиќ М., Кековиќ З., Обезбеђење лица, имовине и пословања предузећа (студија), Белград, 2003
5. Ванковска Б., Политички систем, Скопје, 2007
6. Ванковска Б., Приватниот безбедносен сектор во Република Македонија: Меѓу потребите и јавната (не)доверба, Скопје, 2016
7. Глигороска М., Корпоративна безбедност и државниот безбедносен систем, Факултет за детективи и криминалистика, Европски универзитет - Република Македонија, Скопје, 2017
8. Литавски Ј., Izazovi privatnog sektora bezbednosti u novom veku, CEAS istraživač Tromesečnik CENTRA ZA EVROATLANTSKE STUDIJE, Белград, ноември 2012
9. Мандиќ Г., Системи обезбеђења и заштите, Белград, 2004
10. Славески С., Безбедносен систем, Европски универзитет, Скопје, 2009
11. Avant Deborah D., The Market for Force: The Consequences of Privatizing Security, Cambridge: Cambridge University Press, 2005
12. Born H., Caparini M., Cole E., Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Paper policy No.20
13. Bryden A., Caparini M., Private Actors and Security Governance, LIT & DCAF, 2006
14. Cicco M., Spear J., Private Security Regulations 2005: Regulatory Impact Statement, Victoria, 2005
15. Deitelhoff N., Wolf K.D., Corporate security responsibility? Corporate Governance Contributions to Peace and Security in Zones of Conflict, Palgrave macmillan, 2010
16. Dempsey J.S., Introduction to Private Security, Belmont USA, 2010

17. Foreign Affairs - Ninth Report, Foreign Affairs Committee Publications, Session 2001-02, стр.15 (преземено од:
<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200102/cmselect/cmfaaff/922/92202.htm>)
18. Schreier F., Caparini M., Privatising Security: Law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies, Geneva, 2005
19. Strom K., Berzofsky M., Shook B., Barrick K., Daye C., Horstmann N., Kinsey S., The Private Security Industry A Review of the Definitions, Available Data Sources, and Paths Moving Forward, документ:232781, 2010
20. Tonkin H., State control over private military and security companies in armed conflict, Cambridge, 2011
21. Закон за обезбедување на лица и имот, „Сл.весник на Р.Македонија“ бр.80/99 од 17.12.1999год.
22. Закон за приватно обезбедување, „Сл.весник на Р.Македонија“ бр.166 од 26.12.2012год.
23. Закон за оружјето, „Сл.весник на Р.Македонија“ бр.7 од 01.02.2005год.
24. Основни податоци на DCAF (Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces) за ПВК (преземено од:
http://psm.du.edu/media/documents/reports_and_stats/think_tanks/dcaf_backgrounder_private_military_companies_mac.pdf)
25. <http://obezbeduvanje.org.mk/>
26. www.armorgroup.com
27. www.blackwaterusa.com
28. www.crg.com
29. www.dyn-intl.com
30. www.erinysinternational.com
31. www.mpri.com
32. www.vinnell.com